

Strateški projekt KRAS - CARSO

Trajnostno upravljanje naravnih virov
in teritorialna kohezija

EKONOMSKO-UPRAVLJAVSKI DEL ŠTUDIJE IZVEDLJIVOSTI VZPOSTAVITVE GEOPARKA NA KRASU

SLOVENETA d.o.o. Sežana

Avgust, 2013

Projekt sofinanciran v okviru Programa čezmejnega sodelovanja Slovenija-Italija 2007-2013 iz sredstev Evropskega sklada za regionalni razvoj in nacionalnih sredstev.
Progetto finanziato nell'ambito del Programma per la Cooperazione Transfrontaliera Italia-Slovenia 2007-2013, dal Fondo europeo di sviluppo regionale e dai fondi nazionali.

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA GOSPODARSKI
RAZVOJ IN TEHNOLOGIJO

Ministero dell'Economia
e delle Finanze

2007-2013
cooperazione territoriale europea
programma per la cooperazione
transfrontaliera
Italia-Slovenia
cooperazione territoriale
programma per la cooperazione
transfrontaliera
Slovenija-Italia

Naloga:	Ekonomsko-upravljavski del študije izvedljivosti vzpostavitve geoparka na Krasu
Naročnik:	Občina Sežana v okviru projekta KRAS-CARSO »Trajnostno upravljanje naravnih virov in teritorialna kohezija (Program čezmejnega sodelovanja Slovenija-Italija 2007-2013)«
Izdelovalec:	Sloveneta d.o.o. Sežana Kraška ulica 2 6210 Sežana
Nosilec naloge:	Stojan Gorup, univ. dipl. ekon.
Sodelavci:	Tina Čeh, univ. dipl. ekon., Mateja Gorup, univ. dipl. ekon.
Fotografije:	Stojan Gorup
Zunanja pomoč:	Iskreno se zahvaljujemo posameznikom in ustanovam navedenim v prilogi 1 za posredovane informacije, nasvete ali zgledе dobrih praks
Kraj in datum izdelave:	Sežana, avgust 2013
Projekt KRAS-CARSO je sofinanciran v okviru Programa čezmejnega sodelovanja Slovenija-Italija 2007-2013 iz sredstev Evropskega sklada za regionalni razvoj in nacionalnih sredstev.	
Študija je na voljo v elektronski obliki na spletni strani www.krascarso-carsokras.eu Vsebina študije ne odraža nujno uradnega stališča Evropske unije. Za vsebino je odgovoren izključno izdelovalec - Sloveneta d.o.o. Sežana	

KAZALO

Povzetek, ugotovitve študije in priporočila.....	1
Riassunto, risultati dello studio e raccomandazioni	3
1 Stanje na področju geoparkov.....	5
1.1 Opredelitev geoparka	5
1.2 Zgodovinski razvoj koncepta geoparkov	7
1.3 Najnovejši trendi in usmeritve.....	11
2 Prikaz ugotovitev izdelanih študij in analiz v zvezi z geoparkom v okviru projekta KRAS-CARSO	12
2.1 Povzetek predštudije izvedljivosti za slovenski del območja (geološki in naravnogeografski vidiki)	12
2.2 Povzetek predštudije izvedljivosti za italijanski del območja (geološki in naravnogeografski vidiki)	16
2.3 Povzetek participativnega dela predštudije izvedljivosti (preverjanje naklonjenosti javnosti).....	17
3 Ekonomski viri	19
3.1 Splošne tendence v turizmu	19
3.2 Dosedanji razvoj in strategije turizma.....	22
4 Opredelitev proizvoda (aktivnosti, obstoječa in dodatna infrastruktura, paket aktivnosti geoparka na Krasu, načini trženja, ...)	34
4.1 Geoturizem	34
4.2 Pričakovanja geoturistov.....	36
4.3 Aktivnosti	38
5 Opredelitev teritorija.....	42
6 Ekonomska analiza upravičenosti	44
6.1 Učinki geoturizma.....	45
6.2 Ocena ekonomskih učinkov geoparka	47
7 Struktura upravljanja geoparka na Krasu	52
7.1 Upravljalvska struktura Geoparka	53
8 Osnovni napotki za pripravo na vključitev v evropsko oz. svetovno mrežo geoparkov.	57
8.1 Postopek prijave za vključitev v članstvo mreže geoparkov.....	57
8.2 Postopek podaljševanja statusa	58
9 Literatura in viri	61
10 Priloge	65

Povzetek, ugotovitve študije in priporočila

Projekt Kras - Carso v enem od svojih delovnih paketov za ovrednotenje Krasa v smislu trajnostnega razvoja predvideva tudi izdelavo študije izvedljivosti geoparka na območju matičnega Krasa. Že v fazi zasnove projekta je idejo, da se preuči možnost vzpostavitve geoparka, podpiral ZRSVN Nova Gorica in je s svojimi usmeritvami sodeloval pri pripravi projekta. Podpora realizaciji projekta geoparka Kras je bila s strani ZRSVN izražena tudi ob razpravah o pripravi regionalnega razvojnega programa za obdobje 2014 - 2020. Prav tako je bilo v teh pripravah zaznati naklonjenost takšnemu projektu s strani posameznih predstavnikov drugih ministrstev (Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo, Ministrstvo za okolje in kmetijstvo) ter večine županov na slovenskem delu Krasa. Med tiste, ki načelno podpirajo idejo, uvrščamo tudi Jamarsko društvo Sežana. Ob priliki javne obravnave predloga odloka o prostorskih ureditvenih pogojih mesta Sežana v drugi polovici leta 2008 so v pripombah Občini Sežana izpostavili, da bi bilo smiselno razmišljati o postavitvi geoparka na območju južno od Sežane. Naklonjenost ideji geoparka je v svoji diplomski nalogi (»Občina Sežana kot del geoparka na Krasu«) v letu 2011 z anketiranjem okrog sto občanov občine Sežana preverjal Saša Gulič. Iz naloge je razvidno, da se je 56% anketirancev strinjalo z ustanovitvijo geoparka, 40% se jih je deloma strinjalo (nepoznavanje učinkov geoparka) in 4% jih je zavrnilo pobudo ustanovitve. Z veliko prednostjo pred ostalimi kraji je na podlagi odgovorov anketirancev kot morebitni sedež geoparka zmagala Sežana. Idejo, da bi s pomočjo geologije prikazali zgodovinski razvoj Krasa, so z navdušenjem sprejeli tudi priznani geologi na slovenski in italijanski strani. Italijanska stran je v preteklosti že opredelila svoja geološko pomembna območja (geosites) na Krasu in s strani posameznih predstavnikov le-teh je bilo prav tako razbrati naklonjenost njihovi vključenosti v geopark Krasa.

Predhodno izdelane tehnične študije za slovenski in italijanski del Krasa so pokazale, da je Kras primeren za vzpostavitev geoparka. S to študijo pa smo vsestransko podali kontekst ustanovitve in umestitve geoparka v mrežo evropskih in svetovnih geoparkov ob upoštevanju njihovih (Unescovih) pravil. Ugotovili smo, da predstavlja inštrument geoparka idealno orodje za ovrednotenje geološke dediščine kot tudi kulturne, zgodovinske in naravne dediščine Krasa, izobraževanje prebivalstva in obiskovalcev, spodbujanje gospodarskih dejavnosti in trajnostnega razvoja tukajšnjega čezmejnega območja. Merljivi rezultati projekta se bodo najlažje ugotavljali v povečanem številu turistov v okviru novih oblik turizma (geoturizem), porastu dejavnosti obstoječih podeželskih podjetnikov in številu na novo odprtih gospodarskih enot posredno povezanih s turizmom. Pričakujejo se tudi pomembni posredni učinki na ostale gospodarske dejavnosti izven področja turizma in kmetijstva ter izboljšanje kvalitete življenja na območju Krasa.

Teritorialno naj bi geopark zaobjemal celotno kraško planoto na slovenski in italijanski strani. Priporočljivo je, da se gre v kandidaturo za vključitev v mrežo geoparkov z enofaznim postopkom, s katerim se predloži čezmejni geopark Kras.

Na slovenski strani, ki predstavlja največji del površine matičnega Krasa, je zaznana potreba po postavitvi interpretacijskega centra matičnega Krasa, v okviru katerega bi z modeli in sodobno multimedijsko animacijo obiskovalcem prikazovali geološki nastanek Krasa in njegove sedanje značilnosti in zanimivosti.

Ta center, ki bi sinergično deloval v sodelovanju z obstoječimi centri v Parku Škocjanske jame, Bazovici, Briščkih idr., bi lahko predstavljal sedež bodočega geoparka. Drugi sedež bi bil lahko vzpostavljen v enem od italijanskih geocentrov.

Riassunto, risultati dello studio e raccomandazioni

Il progetto Kras - Carso in uno dei suoi pacchetti di lavoro per la valutazione del Carso nel contesto dello sviluppo sostenibile prevede anche uno studio di fattibilità sul Geoparco del Carso. Già nella fase di progettazione l'Agenzia della RS per la protezione dell'ambiente di Nova Gorica ha sostenuto l'idea di esplorare la possibilità di istituire un Geoparco, ed è stata poi coinvolta nella preparazione del progetto stesso. L'agenzia ha offerto il sostegno all'istituzione del Geoparco anche durante le discussioni sulla preparazione del programma di sviluppo regionale per il periodo 2014 - 2020. Durante le preparazioni i rappresentanti di altri ministeri (Ministero dello Sviluppo Economico e della Tecnologia, Ministero dell'Agricoltura e dell'Ambiente) e la maggioranza dei sindaci dei comuni sul Carso hanno mostrato interesse per tale genere di progetto. Tra coloro che sostengono l'idea in linea di principio è compresa anche l'Associazione Speleologica di Sežana. In occasione della lettura pubblica della bozza di decreto sulle condizioni d'uso del territorio della città di Sežana nella seconda metà del 2008 l'Associazione Speleologica di Sežana ha sottolineato che sarebbe opportuno pensare ad istituire un Geoparco nella zona sud di Sežana. Nel 2011 Saša Gulič ha verificato il sostegno della popolazione all'idea di un Geoparco intervistando circa 100 cittadini per la tesi di laurea («Il Comune di Sežana come parte del geoparco sul Carso»). Il 56% degli intervistati è stato favorevole all'istituzione del Geoparco, il 40% è stato parzialmente favorevole al Geoparco (non conoscendo gli effetti del progetto), il 4% è stato contrario all'istituzione. Per la possibile sede del Geoparco la grande maggioranza degli intervistati ha scelto Sežana. L'idea di rappresentare lo sviluppo storico del Carso utilizzando la geologia è stata accolta con entusiasmo anche dai geologi sloveni ed italiani. L'Italia ha definito i suoi siti geologicamente importanti (geositi) sul Carso già qualche anno fa e alcuni rappresentanti di questi si sono dimostrati favorevoli all'inclusione nel Geoparco del Carso.

Studi tecnici preparati per la parte slovena e la parte italiana del Carso hanno dimostrato che il Carso è adatto per l'istituzione del Geoparco. Nel presente studio abbiamo invece presentato il contesto dell'istituzione e del posizionamento del Geoparco nella rete dei geoparchi europei e mondiali, tenendo conto delle loro regole (normata dall'UNESCO). Abbiamo scoperto che il Geoparco è lo strumento ideale per la valutazione del patrimonio geologico, nonché culturale, storico e naturalistico del Carso, per la promozione dell'attività economica e dello sviluppo sostenibile dell'area transfrontaliera locale. I risultati del progetto saranno facilmente misurabili con l'aumento del numero di turisti nel contesto delle nuove forme di turismo (geoturismo), con la crescita delle attività turistiche e non già esistenti e delle entità commerciali di nuova apertura direttamente ed indirettamente legate al turismo. Ci si aspettano, in definitiva, importanti effetti diretti ed indiretti sulle attività economiche, turistiche ed agricole nonché il miglioramento della qualità della vita sul Carso.

Il territorio del Geoparco dovrebbe comprendere tutto l'altopiano carsico dalla parte slovena e dalla parte italiana. Sembra opportuno iniziare già da subito proponendo la candidatura per il Geoparco del Carso transfrontaliero, anziché optare per la iniziale candidatura monopaese.

Dalla parte slovena, che rappresenta la maggior parte del Carso, è stato percepito il bisogno di istituire un centro interpretativo del Carso nel quale la formazione geologica del Carso e le sue attuali caratteristiche ed attrazioni sarebbero presentate tramite modelli ed animazione multimediale.

Il suddetto centro, che opererebbe in collaborazione con i centri esistenti del Parco Škocjanske jame, di Basovizza, Borgo Grotta Gigante ecc., potrebbe essere la sede del futuro Geoparco. La seconda sede del Geoparco potrebbe essere istituita presso uno dei geositi italiani.

1 Stanje na področju geoparkov

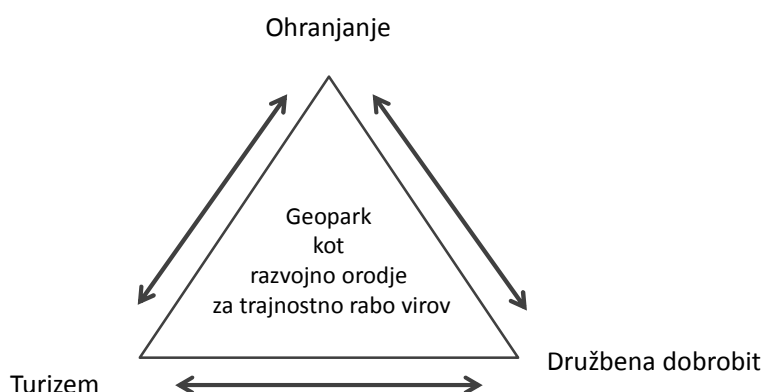
1.1 Opredelitev geoparka

Geoparki postajajo vedno bolj priljubljeni v svetu. Po podatkih Globalne mreže geoparkov (Global Geopark's Network - GGN) je marca 2013 kar 27 držav imelo v globalno omrežje vključen vsaj en geopark, število vseh geoparkov pa je bilo 92. Ko govorimo v tej študiji o geoparkih, obravnavamo samo geoparke, ki so vključeni v globalno mrežo geoparkov UNESCO in so vzpostavljeni po modelu, ki upošteva standarde tega globalnega omrežja. Sicer pa je število geoparkov v svetu mnogo večje, saj obstojijo tudi taki, ki se niso vključili v GGN, zato ker niso poskušali ali ker niso izpolnjevali pogojev za vključitev. Največ takšnih je na Kitajskem, kjer je bilo v letu 2012 od več kot 200 geoparkov le 27 včlanjenih v GGN.

Po mnenju GGN je naraščanje interesa za geoparke vpisane v globalno omrežje predvsem zaradi kombiniranja naslednjih treh elementov, na katerih sloni koncept:

- ohranjanje (dediščine),
- trajnostni razvoj in
- vključenost lokalnih skupnosti.

Slika 1: Geopark in njegove sestavine

Vir: The geopark as a potential tool for alleviating community marginality, Langkawi Geopark

Poglejmo natančneje kaj je geopark!

Skopa Unescova definicija geoparka: "Geopark je nacionalno zavarovano območje, ki obsega več območij geološke dediščine posebnega pomena, redkosti ali estetskega videza."

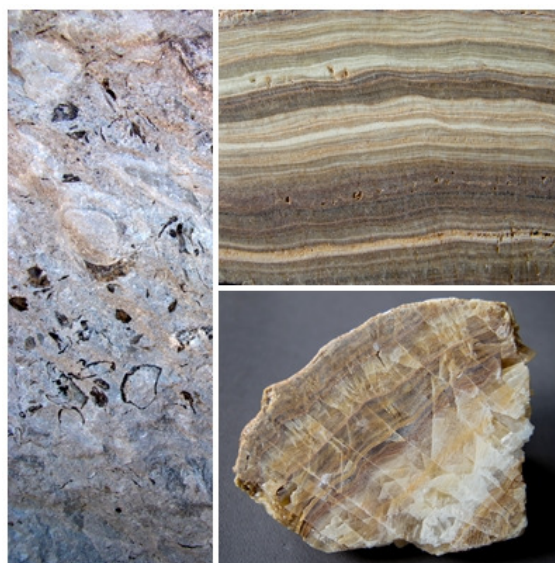
Wikipedija pa predstavi glavno značilnost geoparka kot "enotno območje z geološko dediščino mednarodnega pomena". Ob tem poudarja uporabo dediščine (dokazov o zgodovinskih klimatskih spremembah) za ozaveščenje o ključnih problemih, ki pretijo planetu. V smislu multidisciplinarnosti daje poseben poudarek "zelenemu turizmu" v geoparkih, ki naj bi bil geografsko vzdržen in bi pomagal ohraniti ali celo okrepiti geografski značaj lokacije. Kot primer so navedene podzvrsti trajnostnega turizma:

“geoturizem, turizem lokalnih skupnosti in integriran podeželski turizem, ekoturizem, kulturno-dediščinski turizem, itd.”

Geoparki niso uvedeni s pravnim predpisom, zato termin “zavarovano območje”, ki se pojavi v zgoraj navedeni definiciji ne pomeni, da institut geoparka uvaja dodatne formalne lokalne ali nacionalne ukrepe ohranjanja narave (narodni, regijski ali krajinski park, strogi naravni rezervat, naravni rezervat,...) poleg tistih, ki so že v veljavi. Upravljallec geoparka mora zagotoviti varstvo geološke dediščine na območju geoparka »**v skladu z lokalno tradicijo in zakonskimi obveznostmi**«. Smernice in merila GGN za nacionalne geoparke predvidevajo, da mora »v skladu z nacionalno zakonodajo ali predpisi, geopark prispevati k ohranjanju pomembnih geoloških značilnosti, ki vključujejo:

- posebne skale,
- mineralne vire,
- minerale,
- fosile,
- površja in pokrajine.«

Izjemnost geološke dediščine je primarnega pomena pri uveljavitvi geoparka, vendar zgolj izjemna geološka lokacija (Veliki kanjon, Islandija, Etna, Alpe, ...) še ne pomeni geoparka. Poleg izjemne geologije je potrebna tudi vključenost človeka v vlogi načrtovalca »ekonomsko vzdržne bodočnosti« družbe.

Precej bolj natančno opredeli institut geoparka v predstavitvi na svoji spletni strani Mreža evropskih geoparkov (European Geopark Network - EGN)¹:

»Geopark je

Območje...

Evropski geopark je območje, ki ima izjemno geološko dediščino in trajnostno razvojno strategijo območja podprto z evropskim programom za pospeševanje razvoja. Mora imeti jasno določene meje in obsegati dovolj veliko območje za resnični gospodarski razvoj območja.

... z izjemno geološko dediščino

Evropski geopark mora zajemati večje število geoloških lokacij posebnega pomena z vidika znanstvene kvalitete, redkosti, estetske privlačnosti ali izobraževalne vrednosti. Večina lokacij na območju evropskega geoparka mora biti del geološke dediščine, vendar je njihov pomen lahko tudi arheološki, ekološki, zgodovinski ali kulturni.

¹ http://www.europeangeoparks.org/?page_id=165

Območje, ki razvija «geoturizem »...

Evropski geopark ima aktivno vlogo v gospodarskem razvoju svojega območja z izboljšanjem splošnega ugleda povezanega z geološko dediščino in z razvojem geoturizma.

...v sodelovanju s svojimi prebivalci

Evropski geopark ima neposreden vpliv na območje z učinkovanjem na življenjske pogoje prebivalcev in na okolje. Cilj geoparka je, omogočiti prebivalstvu, da se poistoveti z vrednotami območja in aktivno sodeluje pri kulturni revitalizaciji območja kot celote.

Eksperimentalno območje...

Evropski geopark razvija, preizkuša in izpopolnjuje metode za ohranjanje geološke dediščine.

...znotraj tematske mreže

Evropski geopark mora delovati znotraj Mreže evropskih geoparkov z namenom prispevanja k razvoju in koheziji mreže. Sodelovati mora z lokalnimi podjetji pri spodbujanju in podpori kreiranja novih stranskih proizvodov povezanih z geološko dediščino v duhu dopolnjevanja z ostalimi člani Mreže evropskih geoparkov.«

V najkrajši možni meri pa bi ključne funkcije geoparka lahko povzeli po opredelitvi irskega nacionalnega geološkega zavoda (Geological Survey of Ireland) kot

»Orodje za ohranjanje geološke dediščine, izobraževanje, spodbujanje gospodarskih dejavnosti in trajnostnega razvoja.«

1.2 Zgodovinski razvoj koncepta geoparkov

Geopark ja mlad instrument. Koncept izvira iz konca devetdestih let, ko je Unescov Oddelek za vede o Zemlji iskal načine, kako bi po eni strani izrabili geološko dediščino za okrepitev trajnostnega razvoja v skupnostih, ki jih je zaobšel ekonomski razvoj, po drugi strani pa zagotovili mednarodni okvir za ohranjanje te dediščine.

V istem obdobju so štiri evropska območja (Geološki rezervat Haute Provence, Francija; Vulkaneifel, Nemčija; Okamneli gozd Lesbos, Grčija; Kulturni park Maestrazgo, Španija) prav tako iskala načine za razvoj trajnostnega turizma lokalnih skupnosti. Tako naj bi nastal koncept geološkega turizma oziroma geoturizma, čeprav je definicija geoturizma nastala že par let prej v Angliji (Hose, 1995²). Skupaj so nato v letu 2000 ustanovili Mrežo evropskih geoparkov, s ciljem, da bi mrežo razširili po Evropi.

S podpisom sporazuma z Unescovim Oddelkom za vede o Zemlji v letu 2001 se je mreža začela hitro širiti. Verjetno je k temu veliko prispevalo prav pokroviteljstvo organizacije UNESCO.

Sledil je interes območij izven Evrope za vključitev v koncept geoparka. Pri tem je prednjačila Kitajska. V letu 2004 je nastala nova struktura - Globalna mreža geoparkov (Global Geoparks Network - GGN) poznana tudi pod nazivom Globalna mreža nacionalnih

geoparkov (Global Network of National Geoparks), podprta s strani UNESCO. Globalna mreža deluje v sodelovanju z regionalnimi/kontinentalnimi mrežami, zato se mora območje iz Evrope, ki želi postati član globalne mreže, najprej včlaniti v Evropsko mrežo geoparkov.

Slika 2: Logotipa Evropske mreže geoparkov in Globalne mreže geoparkov

Vir: Evropska mreža geoparkov, Globalna mreža geoparkov

Obravnava vlog kandidatov za vključitev v GGN poteka na bienalnih srečanjih Komiteja geoparkov poimenovanih **Mednarodna konferenca o geoparkih** (International Conference on Geoparks). Do sedaj je bilo pet mednarodnih konferenc v naslednjih terminih in lokacijah:

Konferenca	Leto	Kraj zasedanja
1.	2004	Peking, Kitajska
2.	2006	Belfast, Severna Irska
3.	2008	Osnabrück, Nemčija
4.	2010	Langkawi, Malezija
5.	2012	Nagasaki, Japonska

Odločanje na kongresih poteka s preverjanjem izpolnjevanja meril, ki jih je postavil UNESCO in ki jih bomo podrobneje prikazali v poglavju 8. Pri tem je pomembno poudariti, da se med drugim zahteva:

- obstoj načrta upravljanja, ki podpira vzdržen družbeno-ekonomski razvoj, največkrat vezan na podeželski turizem in geoturizem,
- obstoj metod za ohranjanje in krepitev geološke dediščine ter izobraževanje na geoznanstvenih področjih in okoljskih konceptih,
- sodelovanje javnih oblasti, lokalnih skupnosti in zasebne sfere pri skupni predložitvi vloge, ki bo v najboljši meri dokazovala primerno vključenost dediščine v strategije trajnostnega razvoja.

Šesto mednarodno konferenco geoparkov bo gostil kanadski Stonehammer geopark, prvi globalni severnoameriški geopark, v drugi polovici septembra 2014. V septembru 2013 pa bo v Ascea Marini v italijanski Kampaniji dvanajsta konferenca evropskih geoparkov.

Povzetek obveznih lastnosti geoparka povzetih iz »kriterijev« Smernic in meril za nacionalne Geoparke (UNESCO GGN, april 2010)²:

Velikost in lokacija

- dovolj veliko območje, da lahko služi lokalnemu gospodarskemu in kulturnemu razvoju (predvsem s turizmom),
- natančno določena meja geoparka, ki lahko zajema območje več držav,
- več pomembnih geoloških znamenitosti mednarodnega, regionalnega ali nacionalnega pomena, reprezentativnih po geološki zgodovini, znanstvenem pomenu, redkosti ali lepoti,
- geološka dediščina je del celovitega koncepta varstva, izobraževanja in trajnostnega razvoja,
- upoštevanje celotnega vključenega območja in ne le območja geološkega pomena, zato je potrebno upoštevati tudi območja z ekološko, arheološko, zgodovinsko in kulturno vrednostjo.

Upravljanje in lokalna vključenost

- vzpostavljen sistem upravljanja in načrt upravljanja geoparka,
- geološke značilnosti geoparka dostopne obiskovalcem, medsebojno povezane in varovane s strani upravljavca, ki ima jasno izraženo lokalno podporo,
- učinkovita upravljavska infrastruktura, primerno usposobljeno osebje in trajnostna finančna podpora,
- vzpostavitev geoparka s procesom od spodaj navzgor, z močno podporo predstavnikov lokalnih skupnosti, vključno z zagotovitvijo potrebnih finančnih sredstev,
- organizacijski ukrepi za vključitev javnih oblasti, lokalne skupnosti, zasebnih interesov, raziskovalnih in izobraževalnih institucij pri oblikovanju in delovanju parka,
- identiteta geoparka mora biti obiskovalcem jasno razvidna - močna prezentacijska in komunikacijska strategija, blagovna znamka,
- trajnostni turizem in druge gospodarske dejavnosti v geoparku so lahko uspešni le z izvajanjem v sodelovanju z lokalnimi skupnostmi; turistične aktivnosti prilagojene lokalnim pogojem, naravnim in kulturnim značilnostim in v popolnem spoštovanju tradicije lokalnega prebivalstva.

Gospodarski razvoj

- spodbujanje gospodarskih dejavnosti v okviru koncepta trajnostnega razvoja - kot eden od glavnih strateških ciljev geoparka,
- v navezavi na regijsko kulturno in geološko dediščino - spodbujanje nastajanja inovativnih lokalnih podjetij in domačih obrti in s tem novih delovnih mest, ki ustvarjajo nove vire prihodkov (npr. geo-turizem, geo proizvodi) in pritegnejo zasebni kapital,
- poseben poudarek geo-turizmu, hitro razvijajočemu se novemu turističnemu sektorju z močnim multidisciplinarnim sodelovanjem.

² http://www.globalgeopark.org/UploadFiles/2012_9_6/GGN2010.pdf

Izobraževanje

- organizirana podpora, orodja in aktivnosti za posredovanje geoznastvenega znanja in okoljskih konceptov javnosti (kot npr. z muzeji, interpretativnimi in izobraževalnimi centri, učnimi potmi, z vodenimi ogledi, s poljudno literaturo, zemljevidi in s sodobnimi komunikacijskimi sredstvi).

Geopark tudi omogoča oz. pospešuje znanstvene raziskave in sodelovanje z univerzami.

Uspeh geoparkovih izobraževalnih aktivnosti ni odvisen le od vsebine turističnih programov, sposobnega osebja in logistične podpore obiskovalcem ampak tudi od osebnega stika z lokalnim prebivalstvom, predstavniki medijev in nosilci odločanja. Široka participacija in krepitev zmogljivosti na lokalnem nivoju (npr. usposabljanje vodičev) pripomore k širšemu sprejemanju filozofije geoparka s strani skupnosti. Vključitev lokalnega prebivalstva je primarnega pomena za uspešno ustanovitev in vzdrževanje geoparka.

Med instrumenti za posredovanje informacij so dogodki kot na primer šolske ekskurzije, seminarji, znanstvena predavanja za publiko zainteresirano za področje okolja in kulture in za domačine, ki želijo predstaviti svojo krajino obiskovalcem. Geoparki naj bi postali pomembno izobraževalno orodje na lokalni in nacionalni ravni z vnašanjem geoizobraževanja v osnovne in sekundarne šole.

V okviru izobraževalnega koncepta se morajo razviti muzeji, interpretacijski centri in druga inovativna orodja. Služila naj bi promoviranju načel ohranjanja geološke dediščine ter njenega varovanja in zaščite. Muzeji in centri služijo tudi razvijanju različnih izobraževalnih programov za obiskovalce in lokalno prebivalstvo.

Varovanje in ohranjanje

Geopark ni nova oblika zavarovanega območja ali krajine in je lahko precej drugačna od popolnoma zavarovanega narodnega parka ali krajinskega parka. Za pravno zavarovanje določenih geoloških znamenitosti pa mora poskrbeti odgovorni organ geoparka v skladu z lokalno tradicijo in zakonskimi obveznostmi.

V skladu z nacionalno zakonodajo ali predpisi, geopark prispeva k ohranjanju pomembnih geoloških značilnosti, ki vključujejo:

- posebne skale ter »in situ« predmete,
- mineralne vire,
- minerale,
- fosile,
- površja in pokrajine.

Geopark ne sme neposredno sodelovati pri prodaji geoloških predmetov (primerki kamnov, mineralov, fosilov) znotraj geoparka, ne glede na njihov izvor, in mora aktivno odvrčati netrajnostno trgovino z geološkim materialom.

Globalno omrežje

Geopark vključen v EGN/GGN je sestavni del omrežja nacionalnih geoparkov, ki predstavljajo platformo za sodelovanje in izmenjavo med strokovnjaki in praktiki v zadevah geološke dediščine. S tem prispevajo k razvijanju in širjenju modelov najboljše prakse za območja, ki so vključila ohranitev geološke dediščine v strategijo regionalnega trajnostnega gospodarskega razvoja. Vzpostavitev geoparka pripomore k trajnostnosti in realni gospodarski koristi za lokalno prebivalstvo, običajno s pomočjo razvoja trajnostnega turizma in drugih ekonomskih ter kulturnih aktivnosti.

1.3 Najnovejši trendi in usmeritve

Če povzamemo ključne elemente t.i. Shimabarske izjave (»Shimabara declaration, 2012³«), sprejete na 5. mednarodni konferenci o geoparkih na Japonskem leta 2012, lahko izpostavimo naslednje:

1. geoparki predstavljajo primerno orodje za izobraževanje ljudi na geološko nevarnih območjih (izkušnje potresa s cunamijem leta 2011),
2. izobraževanje o planetu, ki ga izvajajo geoparki, je najučinkovitejši prispevek lokalni skupnosti o razumevanju načinov sobivanja z naravo,
3. geoparki vsebujejo dokaze o preteklih klimatskih spremembah, zato morajo biti geoparki v ospredju razprave o današnjih klimatskih spremembah in biti poznani po najboljši praksi uporabe obnovljivih virov energije ter po »zelenem turizmu«,
4. geoparki imajo vlogo informatorja o trajnostni rabi naravnih virov in ohranjanja neokrnjenosti površja (rudarjenje, kamnolomstvo),
5. s povezovanjem različnih organov pristojnih za upravljanje in ohranjanje dediščine geoparka (geološka, naravna, opredmetena kulturna in neopredmetena kulturna) ter z izgradnjo visokokvalitetnih objektov in visokokvalitetnimi izobraževalnimi programi geoparki prispevajo k ovrednotenju blagovne znamke globalne mreže,
6. tesno sodelovanje med lokalnim prebivalstvom, znanstveniki, turističnim sektorjem, občinami in državami je potrebno za ohranjanje geološke dediščine, izobraževanje, turizem in upravljanje geoparkov. Geoparki spodbujajo izrazit pristop od spodaj navzgor, v katerem je lokalno prebivalstvo v polni meri vključeno in se s tem razvije pripadnost geoparku,
7. multidisciplinarni pristop ter izmenjava informacij, tehnik in osebja so bistveni za okrepitev geoparkov na različnih nivojih mreženja,
8. geopark mora biti dejansko mesto idej in skozi glavni načrt upravljanja uveljavlja strategijo trajnostnega razvoja, ki je inovativna, celostna in spoštuje lokalno tradicije in želje.

³ <http://www.globalgeopark.org/aboutGGN/6397.htm>

2 Prikaz ugotovitev izdelanih študij in analiz v zvezi z geoparkom v okviru projekta KRAS-CARSO

2.1 Povzetek predštudije izvedljivosti za slovenski del območja (geološki in naravnogeografski vidiki)

2.1.1 Geološki pregled

Marsikateri nekoč znan geološki pojav na Krasu je danes že povsem zarasel, zasut, odkopan ali izropan in ni več uporaben v znanstvene, promocijske, naravovarstvene ali kakšne podobne namene. Med geološke formacije na Krasu, ki so potrebne skrbnega varovanja in razumnega gospodarjenja spadajo v prvi vrsti tiste geološke formacije, ki vsebujejo pomembna ležišča naravnega kamna. Med njimi sta najpomembnejši Lipiška in Repenska formacija.

Skoraj v celoti pa bi bilo potrebno varovati območja, na katerih izdajajo ploščate in laminirane plasti z rožencem, ki so poznane pod imeni Komenski apnenec, Komenski pelagični apnenec in Tomajski apnenec. Gre za kamnine, ki vsebujejo izjemno dragoceno zgornjekredno fosilno favno in floro. Varovanje bi bilo potrebno usmeriti v ustrezen nadzor pri zemeljskih delih z rodovitno terra rosso, ki nastaja na teh kamninah, npr. melioracije ozemlja in izkope terra rosse iz vrtač, kar marsikdaj posledično vodi v geološko kontaminacijo ozemlja.

Pomemben del predstavitve Krasa in matičnega krasa bi bil demonstracijski center štiridimenzionalnega virtualnega prikaza nastanka ozemlja in pogojev razvoja posameznih pojavov in objektov. Ob tem so pomembne razlagalne table ob posameznih objektih v naravi, ki bi povezovale prikaz v centru z videnim. V obiskovalcu je treba ustvariti občutek za geološki čas, ki bi bil potreben za nastanek videnega in za spoštovanje do enkratnosti objektov in krajine, ki jo opazuje.

2.1.2 Geomorfološki in speleološki pregled

Težko je opredeliti en sam kraški pojav ali obliko kot zanimivo in pomembno, če ta ni vpeta v širši kontekst zgodbe o geološkem ali geomorfološkem razvoju tega območja. Pomembno je, da sovpadajo turistično in didaktično zanimivi pojavi z znanstvenimi pojavi.

Na območju geoparka je opazno neskladje po gostoti zanimivih točk, med katerimi je sigurno najzanimivejše območje Škocjanskih jam z zaledjem, Divaškim in Sežanskim krasom s Taborskimi brdi.

V nadaljevanju so predstavljeni najpomembnejši kraški pojavi, ki bi jih lahko opredelili kot naravno dediščino lokalnega pomena. Njihovo primernost kot potencialno območje geoparka pa bi bilo potrebno določiti na terenu.

1. Površinski kraški pojavi:

- škraplje: škrapljišče pri Orleku na Sežanskem krasu in kamniti gobi pri Lipici sta zavarovani na občinskem nivoju,

- žlebiči: širša okolica Lipiških kamnolomov,
- gručnato pobočje pod vasjo Griže,
- vrtače: na Krasu jih je nešteto, so različnih oblik, zapolnitev ter za različne namene
- brezstropna jama s stalagmitom v Lipovih dolinah južno od Doljnih Ležeč (smiselna predstavitev v širšem sklopu Škocjanskih jam),
- udornice: največ jih je na Divaškem krasu, v zaledju ponorov Reke ter v okolici Sežane (Risnik - najbolj znana udornica na Krasu),
- uvale: Senadolski dol, kjer je več primernih mest oziroma razgledišč za predstavitev oziroma postavitve informativnih tabel,
- suhe in občasno aktivne doline: Mali Dol, Veliki Dol, Dolina Raše s pritoki, ki predstavlja eno najbolj izrazitih reliefnih oblik na Krasu oziroma njenem obrobju,
- slepe in zatrepne doline: slepa dolina Reke. Reka si zasluži posebno učno pot od prvega stika z kraškimi kamninami, preko vstopa v sotesko do velikih udornic pred vhodom v jamo in naprej v podzemlje, saj predstavlja edinstven naravni svetovni fenomen.

2. Podzemni kraški pojavi:

- jame: Škocjanske jame, Kačna jama, Divaška jama, Vilenica, Gustinčičeva jama, Brezno na grmadi (Grofova jama), Brestažovca,
- brezna: Kačna jama, Lipiško brezno, paleokraško brezno z ostanki dinosavrov in ostalih vretenčarjev pri Kozini, paleokraški pojavi na območju Trsteljskih brd,
- premogovniki črnega premoga v liburnijski formaciji pri Lipici in Kozini,
- »Fantomski kras« v povirski formaciji pri Sežani.

V ponudbo geoparka bi bilo vsekakor potrebno vključiti tudi razgledišča, kjer bi lahko poleg estetskih danosti naravne in kulturne dediščine Krasa opazovali tudi regionalne geomorfološke in geološke značilnosti Krasa in sosednjih geotektonskih in geomorfnih enot (Vipavska dolina, Trnovski gozd in Nanos, Jadransko morje,...) Urediti bi bilo potrebno že znana razgledišča in turistične točke (npr. Trstelj, Razgledišče nad Veliko dolino in pri cerkvi v Škocjanu, Štanjel...) ter izbrati nekatere nove lokacije na izbranih vrhovih Vrhpoljskih, Taborskih, Gabrških, Volniških in Trsteljskih brd ter urediti razgledišče, kjer je nad dolino Raše dobro vidna ravna linija Raškega preloma.

2.1.3 Biotska raznovrstnost

Kras sodi med tiste predele v Sloveniji in Evropi, ki zaradi izjemne pestrosti rastlinskih in živalskih vrst ter velikega števila redkih in endemičnih vrst, predstavlja eno od »vročih točk« biodiverzitete na svetu. Območje ima velik znanstveno raziskovalni pomen za proučevanje različnih skupin rastlin in živali s poudarkom na jamskih.

Nekatere habitate je mogoče predstaviti v učno vzgojne namene (npr. območje gropajske gmajne) oziroma jih vključiti v turistično ponudbo območja.

Rastlinstvo

Kras je floristično zelo bogat. Na Krasu najdemo številne posebnosti, nekatere vrste so ogrožene in so na rdečem seznamu. Med temi posebno pozornost zaslužijo kukavičnice, ki sodijo med najbolj ogrožene skupine rastlin. Nekatere vrste so tudi evropsko ogrožene (raznolistna mačina, ki jo najdemo na Vremščici), zato so bila za njihovo ohranjanje opredeljena tudi Natura 2000 območja.

Na Krasu so najbolj razširjeni toploljubni gozdovi črnega gabra in malega jesena. Od grmišč je za Kras posebej značilna združba rešeljike in naskalne krhlike. Med naravovarstveno pomembnejša območja spadajo kali v različnih stopnjah zaraščenosti. Veliko nekdanjih kalov je nevzdrževanih in izginjajo z zaraščanjem. V zadnjem času pa se vedno več kalov obnavlja in domačini poskrbijo za njihovo vzdrževanje.

Živalstvo

Celoten Kras prepredajo jame, ki so habitat različnih živalskih vrst. Od pomembnejših vrst velja omeniti evropsko ogroženega hroščka drobnovratnika, ki je bil na Krasu zabeležen v 13 jamah in človeško ribico, ki je bila najdena v jamah z aktivnim vodnim tokom. Oba varuje tudi omrežje Nature 2000.

Med drugimi živalskimi skupinami velja omeniti ozkega vretenca, drobnovratnika, rogača, bukovega kozlička in hrastovega kozlička, ki so evropsko ogrožene vrste. Na Krasu je prisotnih kar 513 vrst metuljev, kar pomeni približno 40% vseh do sedaj za slovensko ozemlje ugotovljenih vrst metuljev. Značilna je tudi velika pestrost ptičjih vrst. Veliko vrst ptic je ogroženih, med katerimi so tudi evropsko ogrožene.

2.1.4 Varovana območja narave

Naravne vrednote so redki, dragoceni ali znameniti naravni pojavi ter drugi vredni pojavi, ki so del žive ali nežive narave, naravno območje ali njegov del. Mednje sodijo geološki, kraški in geomorfološki pojavi, rastlinske in živalske vrste, izjemni osebki ter njihovi življenjski prostori, ekosistemi, krajina in oblikovana narava.

Na obravnavanem območju je :

- 1052 jam, ki imajo status naravne vrednote državnega pomena in so varovane na podlagi Zakona o varstvu podzemnih jam,
- 164 naravnih vrednot, od tega 81 naravnih vrednot državnega pomena in 83 naravnih vrednot lokalnega pomena.

Med naravnimi pojavi, ki so na površini in imajo status naravne vrednote so najštevilčnejše geomorfološke oblike (brezstropne jame, udornice, profil Raškega preloma pri Senožečah, profil v Dolnji vasi,...) in geološki naravni pojavi. Tu posebej omenjajo najpomembnejša nahajališča fosilov, kot je nahajališče krednih fosilnih rib v komenskem apnencu, krednih dinosavrov pri Kozini, polžev stomatopsis in številnih rudistnih školjk na različnih nahajališčih.

Najpomembnejše botanične in zoološke lokalitete obravnavanega območja (Škocjanske jame, Slavnik, Vremščica) so varovane kot

botanične in zoološke naravne vrednote. Ekosistemska zvrst naravnih vrednot je po krasu večinoma vezana na kale, kot drevesne naravne vrednote pa so varovana drevesa izjemnih dimenzij, večinoma so to stare lipe ob cerkvah.

Zavarovana območja na obravnavanem območju pa so:

- Regijski park Škocjanske jame in vplivno območje,
- 72 naravnih spomenikov.

V preteklosti je bilo več pobud za zavarovanje Matičnega Krasa.

2.1.5 Kulturna dediščina Krasa

Nenehno sožitje med človekom in naravo, ko so iz kamna gradili domače hiše, vaške cerkve, izdelovali strešno kritino, skrle, mejne zidove ter arhitekturno okrasje, okvirje oken in vrat, dvoriščne portale, stebre gankov, vogalnike, oklepe vodnjakov, žlebove, konzole, stopnice, kot tudi opremo doma, mize, klopi, ognjišča, razne posode in korita, je ustvarilo Kras prepoznaven kot ena najbolj svojskih in določljivih kulturnih krajin, kar jih poznamo.

Po drugi svetovni vojni pa se je začela ta tradicija opuščati. Poleg opuščanja živinoreje in poljedelstva, ki sta glavna »krivca« za izoblikovanje tipične kulturne krajine Krasa, se je spremenilo tudi oblikovanje samih naselij in stavb. Kljub temu so jedra naselij še v relativno veliki meri ohranila prvobitno podobo ter jih je večina evidentiranih kot območja naselbinske dediščine.

Kraška kulturna krajina Lipica je bila leta 2010 razglašena kot kulturni spomenik državnega pomena. Prav tako je tudi ožje območje Štanjela razglašeno kot kulturni spomenik.

2.2 Povzetek predštudije izvedljivosti za italijanski del območja (geološki in naravnogeografski vidiki)

2.2.1 Kras na območju pokrajin Trst in Gorica

Kras se v Italiji in Sloveniji razprostira na približno 700 m² veliki apnenčasti planoti. To področje je poznano pod pojmom »klasični Kras«. Ozemlje je na zahodu omejeno z reko Sočo, na severu z njenim pritokom, reko Vipavo in potokom Rašo, na vzhodu z Vremščico in zgornjim tokom reke Reke, na jugu pa s hriboma Mali Kras in Socerb ter s Kraškim robom, ki predstavlja naravno mejo z Jadranskim morjem.

Na italijanski strani zajema v celoti ali delno naslednje občine: Trst, Dolina, Repentabor, Devin, Zgonik, Doberdob, Tržič, Zagraj, Ronke, Foljan-Sredipolje in Sovodnje.

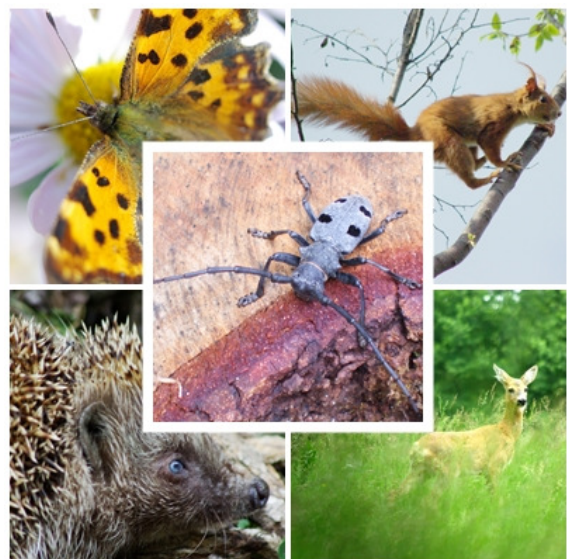
Različni materiali, ki so značilni za Kras, zaradi različnih razlogov niso več prisotni na trgu kamna. Z njihovim izginitjem se je izgubila tudi informacija o njihovem izvoru. V geoparku bi bilo smiselno ohraniti zgodovinski spomin na pretekle vrste kamnov ter kamnolomov. Sedaj so ti skoncentrirani predvsem v Nabrežini in Repentabru, v preteklosti pa so bili kamnolomi tudi na drugih lokacijah: v Zgoniku, Samatorci, Šempolaju, Briščah, Slivnem, Foljanah, devetakah, Lokvici, Ferletičih, in Gaberjah.

2.2.2 Geološko pomembna območja

Na območju pokrajin Gorice in Trsta je bilo opredeljenih 13 geološko pomembnih območij (Geosites), od katerih jih ima 6 nadnacionalni pomen, 4 nacionalni ter 3 regionalni pomen.

Ta so:

- Rimski kamnolom v Nabrežini
- Škrapljišča pri Briški jami
- Škrapljišča pri Šempolaju in jami Lindner
- Ostanke okostja dinosavra Antonia v Ribiški vasi pri Devinu,
- Devinske stene
- Doberdobsko jezero
- Miramarski olistostrom
- Prehod iz krede v terciar pri Padričah
- Izliv reke Reke
- Termalni izviri pri Tržiču
- paleontološki izkop pri Polačah
- Stene pod Tabrom
- Dolina reke Glinščice

Pri geoparkih velja, da morajo biti najpomembnejša območja geoparka geološko pomembna, vendar je njihov pomen lahko tudi arheološke, okoljske, zgodovinske ali kulturne narave.

2.2.3 Biotska raznovrstnost

Zaradi same lege območja Krasa, ki leži na stičišču Sredozemlja, Alp in Balkana ter zaradi posebne morfologije tal in podtalja, je za Kras značilna izjemna dediščina rastlinstva in živalstva.

Prisotnost raznolikega rastlinstva in divjih živali ima velik okoljski in znanstveni pomen. S pogoždovanjem in zaraščanjem Krasa se postopno zmanjšujejo nekatere vrste živali, po drugi strani, pa smo priča vrnitvi nekaterih drugih vrst (medveda in šakala), ki so bile na Krasu odsotne že vrsto let.

2.2.4 Varovana območja narave

Na območju italijanskega Krasa potrjuje specifičnost naravne dediščine in biotske raznolikosti kar pet deželnih naravnih rezervatov in dve območji SPA in SCI, ki večinoma obsegata neposeljeno ozemlje. Ta so:

- deželni naravni rezervat Doberdobskega in Prelosnega jezera
- deželni naravni rezervat Devinskih sten
- deželni naravni rezervat na Volniku
- deželni naravni rezervat na Velikem Medvedjaku
- deželni naravni rezervat doline Glinščice

2.2.5 Zgodovinska in kulturna dediščina Krasa

Elementi, ki pomagajo opredeliti kraško pokrajino izhajajo iz predanosti ljudi na Krasu (cerkve, kapele, pili, svetišča) ter povezanosti ljudi z življenjem in delom v preteklosti, ki pa je z leti izginila (ledenice, apnene peči, kali, kamnolomi).

Med arheološkimi, zgodovinskimi in kulturnimi znamenitostmi je potrebno omeniti grad Miramar (glavna turistična zanimivost v regiji) in grad Devinom, Tabor in svetišče pri Repentabru ter kraje, ki ohranjajo spomin na svetovno vojno na goriškem Krasu.

2.3 Povzetek participativnega dela predštudije izvedljivosti (preverjanje naklonjenosti javnosti)

Študija izvedljivosti vzpostavitve geoparka na Krasu se v okviru projekta KRAS-CARSO izdeluje z namenom ugotavljanja možnosti vzpostavitve geoparka na Krasu. Gre za raziskovalno študijo, ki je razdeljena na tri dele, in sicer strokovni, ekonomsko upravljavski ter participativni del. Slednjega se izvaja z namenom ugotavljanja splošnega mnenja lokalnih akterjev o morebitni vzpostavitvi geoparka na Krasu. Za izvedbo

participativnega dela študije je Občina Sežana, vodilni partner projekta sklenil sodelovanje z Univerzo v Novi Gorici, s katero je do sedaj opravil nekaj več kot 60 intervjujev s predstavniki **politične ravni** (župani kraških Občin s slovenske in italijanske strani) ter predstavniki drugih **formalnih** (gospodarske, razvojne, turistične institucije itd.) in **neformalnih** (razna društva, zasebni zavodi itd.) **organizacij na Krasu**. Intervjuji so bili opravljeni z namenom pridobitve empiričnih podatkov, katerih analiza bo prispevala k pridobitvi objektivne končne ocene splošnega pogleda lokalnih deležnikov glede ohranjanja, varovanja, promocije in trajnostnega koriščenja naravnih in kulturnih značilnosti ter virov na Krasu. Intervjuji, katerih prvi rezultati kažejo na pozitivno mnenje intervjuvancev o ohranjanju omenjenih značilnosti Krasa ter posledično vzpostavitvi take oblike »varovanja«, ki sočasno ne bi v preveliki meri ovirala gospodarskega razvoja kraškega prostora, so predstavljali podlago za pripravo anketnih vprašalnikov, namenjenih anketiranju splošnega lokalnega prebivalstva. Anketiranje, ki je ključnega pomena za pridobitev končne objektivne ocene splošnega mnenja o vzpostavitvi geoparka na Krasu, je v zaključni fazi izvajanja.

3 Ekonomski viri

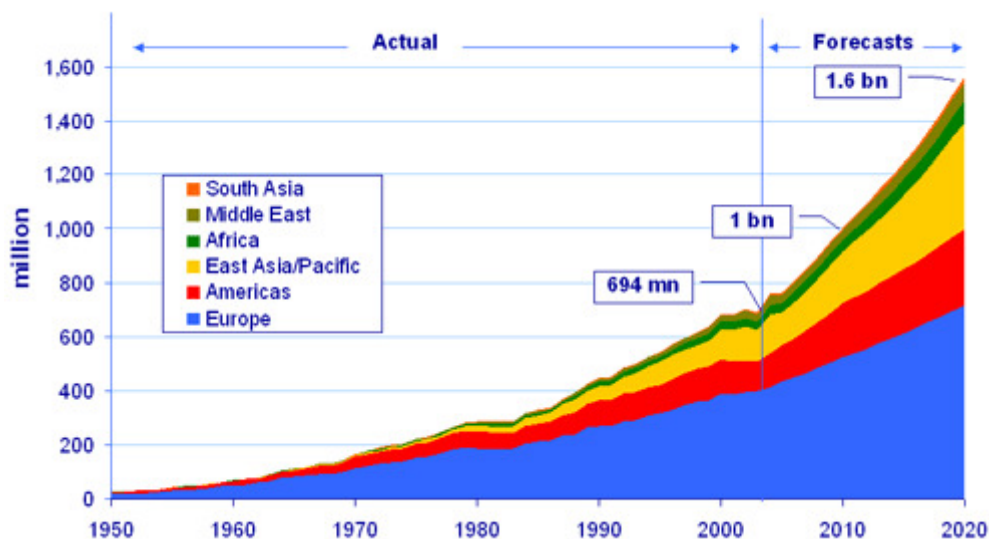
3.1 Splošne tendence v turizmu

V tej točki bomo prikazali sedanje stanje na področju turizma na Krasu, kot izhodišče za ocenjevanje možnega doprinosa geoparka k razvoju turizma na Krasu. Pri napovedovanju bomo upoštevali predvidene splošne trende v dejavnosti turizma in razpoložljive podatke obstoječih geoparkov.

V turizmu je osnovni dejavnik turist, ki ga je Svetovna turistična organizacija (WTO - World Tourism Organisation) opredeljevala kot "obiskovalca, ki v obiskanem kraju/državi ostane vsaj eno noč, toda manj kot eno leto. V zadnjem času pa je med turiste vključila tudi enodnevne turiste, ki so v primeru Krasa posebej pomembni. Po tej novi definiciji »zajema turizem aktivnosti oseb, ki potujejo in bivajo v krajih izven njihovega običajnega okolja za ne več kot eno leto neprekinjeno, zaradi priložnostnih, poslovnih ali drugih namenov, ki niso povezani z izvajanjem aktivnosti plačanih v obiskanem kraju.« Pri podrobnejšem analiziranju turizma se še vedno uporablja ločnica: prebivanje v nekem kraju z vsaj enim nočenjem - turizem; prebivanje-obisk brez nočenja - izletništvo.

Svetovna turistična organizacija je v svoji Viziji turizma 2020 napovedala, da bo povprečna letna stopnja rasti števila turistov (mednarodni prihodi) znašala 4,1%, kar vodi k ocenjeni številki 1,6 milijarde turističnih prihodov v letu 2020. Evropa bo z 717 milijoni turistov še vedno vodilna regija, čeprav bo zaradi nižje pričakovane rasti v primerjavi z mlajšimi regijami njen delež padel s 60% na 46%.

Slika 3: Napoved rasti turizma

Vir: Svetovna turistična organizacija

Evropska Komisija pa je leta 2002 aktualne trende turizma opredelila z naslednjimi ugotovitvami:

- ljudje postajajo bolj izkušeni v potovanju in "skrbni" pri svojem izbiranju destinacije, kar ima za posledico iskanje novih krajev in novih turističnih proizvodov,

- so bolj mobilni - čezmejna potovanja so lažja kot kadarkoli prej po zaslugi liberalizacije letalskih poti, izgradnje novih cest in evropske integracije,
- odločajo se za krajše in pogostejše počitnice tekom celega leta,
- na počitnicah so bolj aktivni in iščejo različne aktivnosti,
- evropsko prebivalstvo postaja starejše vendar tudi dalj časa aktivno,
- in končno, ljudje vedno bolj skrbijo za okolje.

Vzpostavitev geoparka Krasa bi sovpadala s trendi turizma v svetu in bi se torej vključevala v trend rastočega povpraševanja turistov po specifični ponudbi, ki jo zagotavljajo geoparki. Kot pravi profesor Tomi Brezovec s Turistice, fakultete za turistične študije v intervjuju v časopisu Žurnal (6.7.2013) gre trend v smeri »**odkrivanja kulture in prostora**, kamor gre nekdo na dopust, torej spoznavanje kulinarike, zgodovine, umetnosti in **avtentičnosti kraja** ter življenja tamkajšnjih ljudi. Cilj potovanja je torej spoznati nekaj novega.« Ugotavlja tudi, da je izrazit trend skrajševanja trajanja dopustovanja in da bo vedno manj gostov, ki bodo želeli priti v Obalno kraško regijo zaradi igralnih avtomatov in rulet ali zaradi ležanja na plaži.

Posebno sociološko obravnavo turista kot "sodobnega človeka" podaja Dean MacCannell, ki pravi, da današnji človek, ko se prelevi v turista, išče predvsem avtentičnost. To je povezano z odtujenim, izumetničenim načinom življenja v sodobnem svetu, kjer primanjkuje občutek pripadnosti in avtentičnosti. Zato po MacCannellu turisti tako stremijo po vpletenosti v družbo in kulturo kraja, kamor potujejo, kar postaja ena glavnih sestavin njihovega potovanja. V turizmu vidi neke vrste odpor proti modernizmu, neuspešen poizkus zanikanja svoje odtujenosti. Ko sodobni človek išče realnost v drugih obdobjih in kulturah po

McCannellu potrjuje odtujenost od samega sebe. K temu lahko dodamo, da je prav to iskanje pričevanj preteklih obdobj (v razvoju našega planeta in Krasa), različnih vidikov kulture Krasa in interakcije s kraškim prebivalcem, tisto najpomembnejše, kar daje načrtovanemu geoparku velike priložnosti za uspeh.

Josef Ejarque, eden največjih evropskih strokovnjakov za strategije razvoja turizma, pravi, da današnji turist ni niti podoben tistemu izpred 8-10 let. Spremembe so radikalne, danes vabilo turistu, naj pride pogledati nek kraj, ker je zelo lep, ne učinkuje več. Turist želi danes nekaj početi, išče doživetja in se ne zadovolji več zgolj s tem, da vidi nekaj lepega. Zato tudi večina ljudi pri odločanju, kam bodo odšli na dopust, bolj zaupajo vtisom drugih obiskovalcev, ki so že bili v nekem kraju kot pa temu, kar o kraju pišejo turistični ponudniki. Kar dva od treh turistov sta se za potovanje odločila na podlagi pripovedovanja drugih oseb. In okrog 85% evropskih turistov pridobiva informacije o turističnih lokacijah preko interneta.

Glede na to, da se ugotavlja prevladujoč pomen uporabe interneta pri načrtovanju turističnih potovanj, bomo pogledali, kakšen je obseg povpraševanja po določenih nazivih povezanih z območjem Krasa. Rezultati predstavljajo globalna mesečna iskanja (povprečje 12 mesecev) z uporabo googlovega iskalnika, kot najbolj uporabljanega iskalnega motorja. Seveda niso vsa iskanja povezana z namenom potovanja, vendar rezultati vseeno predstavljajo določen izražen interes osebe za obravnavano lokacijo (pokrajino).

Iskanja na spletu s pomočjo iskalnika Google po ključnih besedah:

Iskalni izraz	Obseg iskanja*
Pokrajina/lokacije	
[kras]	823.000
[carso]	135.000
[turizem na krasu]	590
[apartmaji na krasu]	140
[sežana]	60.500
[sezana]	74.000
[trieste]	2.240.000
[trst]	90.500
[lipica]	27.100
[kobilarna lipica]	1.300
[lipica golf]	480
[štanjel]	3.600
Jame	
[kraške jame]	390
[škocjanske jame]	4.400
[skocjan caves]	2.400
[grotte di san canziano]	1.000
[grotta gigante]	5.400
[vilenica]	3.600
[jama vilenica]	260
[timav]	1.900
[timavo]	8.100
Enogastronomija	
[teran]	368.000
[kraški teran]	170
[pršut]	18.100
[prsut]	14.800
[kraški pršut]	480
[osmica]	12.100
[osmice]	8.100
[osmica na krasu]	320
[turistične kmetije na krasu]	170

*število mesečnih iskanj

Čeprav moramo gornje številke jemati z rezervo v smislu, da so predvsem v pokrajinsko krajevnih imenih, kot so Kras, Sežana, Trst,... tudi številni kliki za iskanje spletnih strani (neturističnih) podjetij s sedežem v Sežani ali Trstu, so gornji podatki vseeno zanimivi. Podatki o iskanju z besedo »kras« in »carso« nakazujejo na zelo veliko intenziteto iskanja,

blizu milijon klikov na mesec ali okrog 32.000 na dan. Pokaže tudi, da je na slovenski strani povpraševanje mnogo večje kot na italijanski, pri čemer pa je nemogoče izločiti na naši strani vpliv povpraševanja po družbi Kras, ki prav gotovo ni zanemarljiv. Okrog 590 klikov na mesec pove, da okrog 20 ljudi na dan povprašuje po »turizmu na Krasu«, in pet ljudi po »apartmajih na Krasu«. Zelo veliko je povpraševanje po »Lipici« (27.100) kot tudi v povezavi »Kobilarna Lipica« (1.300). 480 oseb mesečno povprašuje po »Lipici golfu«. Pa tudi »Štanjel« je očitno zanimiv s svojimi 3.600 kliki.

Med jamami prednjačijo Škocjanske jame s 7.800 kliki na mesec (v treh jezikovnih oblikah). Sledi jim Briškovska jama skozi besedo »Grotta gigante« s 5.400 kliki. Tudi »Vilenica« (3.600) ali »jama Vilenica« kaže na velik interes. Predpostavljamo lahko, da je veliko večja prva številka tudi odraz pomembnega vsakoletnega kulturnega dogodka (Mednarodni literarni festival Vilenica), ki ima skoraj tridesetletno tradicijo in je za njega veliko zanimanje.

Na področju enogastronomije je izjemno veliko število iskanj »terana«, ki daleč prevladuje nad njegovim gastronomskim komplementom »pršutom«. Tudi tu moramo upoštevati, da iskalnik obravnava globalno iskanje in so torej vključena tudi iskanja po istrskem ali makedonskim teranom in pršuti iz drugih regij. Razvidna je tudi velika popularnost osmic, ki predstavljajo tipično obliko ponudbe na kraškem podeželju.

3.2 Dosedanji razvoj in strategije turizma

3.2.1 Kras na slovenski strani

S strategijo celovitega razvoja turizma na Krasu se v zadnjih dveh desetletjih po dostopnih podatkih ni nihče ukvarjal, če izvzamemo nekaj diplomskih del in posvetov. Zadnja študija, ki je podrobno analizirala stanje in perspektive razvoja turizma Krasa je bila po naših informacijah študija »Turistično ovrednotenje občine Sežana s poudarkom na njeni obmejni legi«, ki jo je za naročnika, takratno Skupščino občine Sežana, izdelal mag. David Malnič v okviru Zavoda za prosto cono Sežana.

V zadnjih treh letih se izvaja čezmejni projekt Kras-Carso, ki obravnava trajnostni razvoj Krasa in med drugim zastavlja razvoj živega muzeja Krasa ter omogoča to študijo izvedljivosti geoparka Krasa.

Pomanjkanje upravljanja turistične destinacije Kras je bilo ugotovljeno tudi na februarski okrogli mizi z naslovom Skupni razvoj turistično-kulturne destinacije Krasa, ki jo je organizirala Kobilarna Lipica. Izpostavljena je bila potreba po turistični organizaciji, ki bi razvijala turizem celotnega Krasa ter z vzpostavitvijo on-line rezervacijskega sistema ponujala paketne ponudbe celotnega Krasa.

Za pridobitev osnovnih kvantitativnih trendov turističnega obiska bomo uporabili podatke uradne statistike ter pridobili podatke o obisku glavnih nosilcev turizma na Krasu. Trendne podatke bomo primerjali z napovedmi študije mag. Malniča in pri tem pregledali uresničevanje takratnih strateških napovedi. Le-te so že upoštevale novo stanje samostojne Slovenije in predviden izpad jugoslovanskega »šverc turizma«, s katerim se je do tedaj krepko napajal sežanski turizem.

Iz zgoraj navedene študije bomo izpostavili nekaj ugotovitev, ki so v veliki meri aktualne tudi danes:

- za (takratno) sežansko občino je bil značilen tranzitni turizem s kratkim bivalnim časom gostov in njihovo nizko porabo,
- Lipica in Škocjanske jame sta edini točki, ki po številu obiskov odstopata od drugih krajev,
- močnejše je zastopan gostinski turizem; neizkoriščene pa so možnosti sodobnih oblik vinskega turizma,
- prav tako niso izkoriščene možnosti turizma povezanega z ogledovanjem kraških pojavov, krasoslovja in jamarskega turizma,
- izpostavljena je kulturna krajina, ki Kras vidno ločuje od sosednjih pokrajin; številne pobude za ustanovitev enega ali več kraških naravnih parkov se niso uspele realizirati, vključno s tisto o realizaciji čezmejnega mednarodnega kraškega parka,
- opozorjeno je na resno krizo turizma po izgubi »jugoslovanskih« gostov in na potrebo po prilagoditvi turizma glede na pričakovan naraščajoč tok turistov iz vzhodne Evrope.

V študiji so bila tudi podana predvidevanja bodočih turističnih tokov do leta 2000 in pri tem opozorjeno, da se mora turizem Krasa močno zamisliti, kako zapolniti nastalo praznino po izpadu gostov iz nekdanjih jugoslovanskih republik. Prikazana je bila optimistična predpostavka, da se bo število teh gostov »samo« prepolovilo. V javni razpravi na Občini Sežana je bila ta predpostavka kritizirana kot prenaglašena, danes pa lahko ugotovimo, da je bila celo mnogo preoptimistična, kar bo razvidno iz prikazanih statističnih podatkov za obdobje po letu 2000.

Študija je bila zasnovana tako, da je spodbujala k ukrepanju, pri čemer bi perspektive iskali predvsem z ovrednotenjem naslednjih močnih točk s posebej pripravljenimi projekti:

- tranzitna in obmejna lega ter Trst kot dolgoročno prevladujoča lokacijska prednost kraškega turizma,
- prednosti Krasa kot naravne pokrajine - neokrnjeno naravno okolje, bioklima,
- splet kraških pojavov - osnova za oblikovanje unikatne turistične ponudbe,
- izjemnost Krasa kot kulturne krajine,
- možnosti vinskega, gastronskega in kmečkega turizma,
- Lipica s starodavno kobilarno in sodobnim turistično-športnim-rekreacijskim centrom.

Premislek po dveh desetletjih pokaže, da so našete močne točke še vedno aktualne za zagon turizma na Krasu. Ugotovimo lahko tudi, da v dosedanjem obdobju žal ni prišlo do izdelava in realizacije konkretnih projektov na nivojih občin za ovrednotenje teh priložnosti. Projekt Geopark Kras se dotika prav vseh navedenih močnih točk oziroma priložnosti Krasa.

Pomembna vlaganja so bila s pomočjo države (evropskih skladov) izvedena v Parku Škocjanske jame (obnova dvigala, obnova infrastrukture in ponovno aktiviranje obiskovanja Mahorčičeve in Mariničeve jame ter Male doline, prenova objekta Matavun št 8) in Kobilarni Lipica. Za Škocjanske jame lahko ugotovimo, da je vlaganjem sledil razvoj tako v rasti

obsega obiska kot v kadrovske rasti inštitucije. Pri Kobilarni Lipica pa so v ospredju še vedno organizacijsko konceptualni problemi inštitucije in negativni vidiki delovanja - zaprt hotel Club in enota bazen, potrebna posodobitev hotela Maestoso, odprto vprašanje nadaljnega razvoja golfa, trend upadanja ogleda kobilarne. V programu razvoja za obdobje 2010 - 2014 so predvidena zelo velika vlaganja v primarno in sekundarno (turistično) infrastrukturo (ter v neopredmetene vire) v skupnem obsegu 35 milijonov evrov. Od realiziranih investicij bi izpostavili predvsem odprtje sodobnega muzeja lipicanca Lipikum.

Gibanje prihodov in nočitev turistov na slovenskem delu Krasa

Turistom je bilo v štirih kraških občinah v letu 2012 na voljo 1.474 turističnih ležišč. Od tega je bilo na voljo 53 % ležišč v hotelih in podobnih nastanitvenih objektih (moteli, penzioni, gostišča, prenočišča) in 47 % v drugih nastanitvenih objektih (turistične kmetije z nastanitvijo, zasebne sobe, apartmaji in hiše,...). V obdobju 2008-2012 se je povečalo število ležišč v občini Divača (za 168 ležišč) in občini Komen (za 26 ležišč), zmanjšalo pa v občini Sežana (za 156 ležišč) in občini Hrpelje-Kozina (za 70 ležišč). Na velika nihanja pri kapacitetah hotelskih nastanitev so najbolj vplivale ukinitve dejavnosti hotelov Triglav, Golden Pick in Club ter motela Kozina v negativnem smislu, k povečanju pa so največ prispevali hoteli Safir, Admiral in Malovec.

Prenočitvene zmogljivosti po občinah, 2008-2012

Občina	Zmogljivosti - ležišča - SKUPAJ	2008	2009	2010	2011	2012	Indeks 2012/2008
Divača	SKUPAJ	78	88	276	338	246	315,4
	Hoteli in podobni nastanitveni objekti	41	41	109	104	133	324,4
	Kampi	-	-	-	148	-	-
	Ostali nastanitveni objekti	37	47	167	86	113	305,4
Hrpelje-	SKUPAJ	398	285	311	310	328	82,4

Kozina							
	Hoteli in podobni nastanitveni objekti	152	152	162	167	162	106,6
	Kampi	110	-	-	-	-	-
	Ostali nastanitveni objekti	136	133	149	143	166	122,1
Komen	SKUPAJ	149	158	165	167	175	117,4
	Hoteli in podobni nastanitveni objekti	26	26	26	26	26	100,0
	Kampi	-	-	-	-	-	-
	Ostali nastanitveni objekti	123	132	139	141	149	121,1
Sežana	SKUPAJ	881	890	831	848	725	82,3
	Hoteli in podobni nastanitveni objekti	695	686	597	605	467	67,2
	Kampi	-	-	-	-	-	-
	Ostali nastanitveni objekti	186	204	234	243	258	138,7
Vse štiri občine SKUPAJ		1.506	1.421	1.583	1.663	1.474	97,9

Vir: SURS

Najvišja zasedenost turističnih ležišč je bila v letu 2012 v občini Sežana (20,3%), nekoliko nižja v občini Divača in Hrpelje-Kozina (okrog 14%), najnižja pa v občini Komen (6,5%). Turisti so se v letu 2012 povprečno najdlje zadrževali v občini Komen (predvsem tuji turisti), saj je turist prenočil povprečno 2,6-krat, tuji turist pa 3,2-krat. V občini Divača in Sežana je turist prenočil povprečno 1,5-krat, v občini Hrpelje-Kozina pa 1,2-krat. Zasedenost kapacitet je na splošno torej zelo nizka.

Zmogljivost ležišč, število domačih in tujih gostov ter nočitev v letu 2012

Občina	Št. ležišč	Št. prihodov	Št. nočitev	Prihodi			
				Domači		Tuji	
				Število	Delež	Število	Delež
Divača	246	8.346	12.818	694	8,3%	7.652	91,7%
Hrpelje-Kozina	328	13.436	16.350	794	5,9%	12.642	94,1%
Komen	175	1.585	4.130	651	41,1%	934	58,9%
Sežana	725	36.485	53.642	4.709	12,9%	31.776	87,1%
Skupaj	1.474	59.852	86.940	6.848	12,9%	53.004	87,1%

Vir: SURS

V občinah Divača, Hrpelje-Kozina in Sežana večino turistov predstavljajo gostje iz tujine (okrog 90%), v občini Komen, pa je delež tujih gostov precej nižji (60%). Spodnja tabela prikazuje strukturo prenočitev tujih turistov desetih držav, ki so ustvarili tri četrtine vseh prenočitev. V štirih kraških občinah so v letu 2012 največ prenočitev ustvarili italijanski turisti (37%), sledijo Francozi in Nemci (7%), Ukrajinci in Avstrijci (5%) ter Srbi in Švicarji (3%). Manj kot 3% tujih prenočitev so ustvarili Hrvatje, Romuni in Korejci.

V turističnih namestitvenih objektih je bilo v letu 2012 v vseh štirih občinah zabeleženih 59.852 prihodov in 86.940 prenočitev turistov. Najvišjo rast tako pri številu prihodov kot prenočitev turistov je dosegla divaška občina, v kateri se število prihodov in nočitev v letu 2012 povečalo za 6,2-krat oziroma 2,6-krat v primerjavi z letom 2008. V občini Hrpelje-Kozina se je število prihodov turistov za dobro tretjino povečalo, število prenočitev pa

zmanjšalo kar za 47%. Komenska občina je v preučevanem obdobju dosegla rahlo povečanje, v sežanski občini pa se je število prihodov turistov zmanjšalo za slabih 5%, število prenočitev pa za 19%.

Prenočitve tujih turistov, 4 kraške občine, 2012

Država	Prenočitve turistov	Prenočitve turistov (delež)
Italija	28.108	37,3%
Francija	5.469	7,3%
Nemčija	5.455	7,2%
Ukrajina	3.716	4,9%
Avstrija	3.435	4,6%
Srbija	2.589	3,4%
Švica	2.323	3,1%
Hrvaška	2.057	2,7%
Romunija	1.969	2,6%
Koreja (Republika)	1.876	2,5%
Ostale države	18.322	24,3%
Skupaj	75.319	100,0%

Vir: SURS

Glavni evropski trgi, od koder so prihajali turisti, ki so v letu 2012 ustvarili največ prenočitev tujih turistov se po kraških občinah razlikujejo. V občinah Divača, Hrpelje-Kozina in Sežana so največji delež tujih gostov predstavljali Italijani (22 - 50%) in Francozi (6 - 10%). V občini Divača so 13% tujih gostov predstavljali Nemci, v občini Hrpelje-Kozina pa 12% Ukrajinci. V komenski občini pa so prevladovali turisti iz Nemčije (39%), Avstrije (14%), Nizozemske (7%) ter Belgije in Združenega kraljestva (6%). Francozi ne predstavljajo pomembnega segmenta obiskovalcev Krasa. Zgoraj navedeno veliko število prenočitev predstavlja v veliki meri turistični tok francoskih vernikov, ki na poti v Medjugorje in v povratku prenočijo v naših hotelih. Veliko število prenočitev ukrajinskih oseb pa vsaj v večjem delu najverjetneje ne predstavlja pravih turistov.

Kobilarna Lipica

Lipica je svetovna zibelka konjev lipicancev s svetovno znano kobilarno ustanovljeno daljnega leta 1580. Kobilarna Lipica spada med 30 evropskih državnih kobilarn članic Evropskega združenja državnih kobilarn (ESSA), katerega osnovni smoter je ohranjanje dediščine državnih kobilarn. Kot izvirna kobilarna konjev pasme lipicanec si je kot vizijo postavila: »postati mednarodno uveljavljen konjeniški center, ki deluje v skladu z varovanimi vrednotami kulturne krajine v okolju zgodovinsko zaščenega stavbnega jedra ter kraške krajine.« Kobilarna spada danes po statistiki števila obiskovalcev med sedem najbolj obiskanih znamenitosti v Sloveniji in se v zadnjih letih uvršča tik za Škocjanskimi jamami. Za leto 2012 sicer ugotavljamo, da je obisk močno upadel, še posebej če ga primerjamo z doseženim v letu 2005. In to kljub temu, da je bil sredi leta 2011 odprt zanimiv muzej lipicanca. Trend po letu 2005 torej kaže, da se obseg obiskovanja oddaljuje od polovičnega obsega obiska doseženega v zadnjih letih nekdanje Jugoslavije. Razlogi, zakaj se poleg v turističnem delu negativni rezultati tako izrazito (leto 2012) kažejo tudi v ogledu svetovno znane kobilarne, zagotovo niso le posledica splošne gospodarske krize, kar je razvidno tudi iz pozitivnih dosežkov Parka Škocjanske jame. Po podatkih za leto 1980 je

bilo 70% obiskovalcev iz tujine (155.700 tujcev), podobna struktura je po oceni Kobilarne tudi v sedanjem obdobju.

Število obiskovalcev

Leto	Obiskovalci
1980	220.100
1990	229.300
2000	91.529
2005	108.689
2010	99.767
2011	100.175
2012	86.055

Škocjanske jame (Park Škocjanske jame)

Škocjanske jame se po obiskanosti uvrščajo med prvih šest turističnih lokacij v Sloveniji, med naravnimi znamenitostmi pa so v zadnjih letih na drugem mestu, pred njimi je le Postojnska jama. Vhodni deli so poznani že iz prazgodovine, raziskovalci pa so v njeno notranjost po podzemnem toku Reke začeli prodirati že leta 1839. Bolj sistematične raziskave so se nadaljevale konec 19. stoletja, ko so prvič priredili tudi jamski praznik, t.i. Belajtno, ki je kasneje postal tradicionalen in ga je v zadnjih letih ponovno obudil Park Škocjanske jame. Za začetek turizma v jami sicer lahko štejemo že leto 1819, ko so uredili stopnice do dna Velike doline in pričeli voditi knjigo obiskovalcev. Med obema vojnoma se je število obiskovalcev jame gibalo okrog 3.000 oseb na leto, leta 1950 je doseglo 5.700, leta 1975 pa že 35.000. Nadaljnja dinamika obiskov je razvidna v zgornji tabeli. V preteklosti se je v strukturi obiskovalcev postopoma povečevala udeležba tujcev in sicer od 60% do 75%, v letu 2012 pa je njihov delež prvič dosegel 80%. Posodobitev infrastrukture in vpis jam na Unescov seznam svetovne kulturne in naravne dediščine je veliko prispeval k rasti popularnosti jam. Škocjanske jame so edini spomenik na območju klasičnega Krasa vpisane na omenjen seznam. Kot podzemno mokrišče so uvrščene tudi na seznam mokrišč mednarodnega pomena Ramsarske konvencije, sam park s širšim območjem pa je vpisan tudi v Unescov medvladni raziskovalni program Človek in biosfera (MAB) kot Biosferno območje Kras.

Območje Parka Škocjanske jame bi vsekakor predstavljalo glavno geološko pomembno območje bodočega geoparka in bo z njegovo vzpostavitev vključeno v vse najpomembnejše Unescove pobude za vrednotenje teritorija (Svetovna dediščina, Človek in biosfera, Geološko pomembna območja in Geoparki). Geološko pomembna območja (»Geosites«) pod okriljem Unesca in v koordinaciji IUGS Mednarodne zveze geoloških znanosti predstavljajo glavne subjekte varovanja znotraj geoparkov. Škocjanske jame so že od leta 1994 na seznamu geološko pomembnih območij IUGS. Na območju od italijanskega nahajališča fosilov v kraju Bolca (Verona) do grškega Lezbosa s svojim okamnelim gozdom so poleg Škocjanskih jam na seznam pomembnih geoloških območij IUGS vključene samo še Plitvice na Hrvaškem. To kaže na izjemen pomen Škocjanskih jam z vidika proučevanja, ohranjanja in vrednotenja geoloških pojavov v Evropi.

Število obiskovalcev

Leto	Obiskovalci
1980	44.100
1990	n.p.
2000	51.757
2005	91.443
2010	96.345
2011	104.614
2012	101.147

Jama Vilenica

Jama Vilenica je zaslovela že v 17.

stoletju in velja za najstarejšo turistično jamo v Evropi. Turistični obiski jame so zavedeni že v listinah iz leta 1633, ko je grof Petač dal jamo v upravljanje lokavski župniji. Do sredine 19. stoletja je slovela kot najlepša, največja in najbolj obiskana jama matičnega Krasa. Pozneje je z velikim razvojem Postojnske jame in Škocjanskih jam njen relativni pomen v primerjavi z omenjenima jamama v veliki meri zmanjšal. Vilenica je ponovno zaživela leta 1963, ko je skrb zanjo prevzelo Jamarsko društvo Sežana. Posebno popularnost je pridobila s tradicionalnim vsakoletnim literarnim dogodkom.

Število obiskovalcev

Leto	Obiskovalci
1991	2.636
1995	7.418
2000	10.506
2005	9.263
2010	5.976
2011	5.127
2012	4.465

Štanjel

Štanjel velja za enega od biserov slovenskega Krasa. Vreden je ogleda že zaradi ohranjene arhitekture strnjene kraške vasi, ponuja pa še Ferrarijev vrt, Spacalovo in Fabianijevo stalno razstavo, kraško hišo in še kaj. Popularen je tudi kot kraj za poročne obrede. Za ovrednotenje Štanjela so potrebna vlaganja v osnovno komunalno infrastrukturo ter v obnovo gradu, ki mu je potrebno opredeliti primerno vsebino.

Iz podatkov TIC Štanjel izhaja, da trije štanjelski vodniki beležijo okrog 3.500 obiskovalcev Štanjela na leto. Celoten obisk, upoštevajoč druge vodnike in individualen obisk pa ocenjujejo na približno 10.000 oseb. Odprto ostaja vprašanje zakaj obseg vodenja, vsaj kar se tiče treh štanjelskih vodnikov, upada, saj je v letih 2008/2009 dosegal okrog pet do šest tisoč obiskovalcev. Delno je lahko razlog večje individualno obiskovanje ali posluževanje zunanjih vodnikov.

Primerjava s predvidevanji v začetku devetdesetih

v tisočih

Območje	1990 (dejansko)	2000 (predvidevanje*)	2012 (dejansko)
Štiri kraške občine			
Prihodi	115,2	93,0	59,8
Nočitve	179,7	140,0	86,9
Število obiskovalcev			
Kobilarna Lipica	229,8	285,0	86,1
Škocjanske jame	62,8	70,0	101,1

* Predvidevanje iz leta 1992 na podlagi trendov do vključno leta 1990

Predvidevanje bodočega turističnega prometa takratne Občine Sežana (sedanje štiri občine) za leto 2000 je bilo izdelano na osnovi ekstrapolacije trenda s prepolovljeno komponento dotedanjih domačih gostov.

Vidimo, da je izguba jugoslovanskega trga izredno vplivala na padec turizma, kar velja ne samo za obdobje do leta 2000 ampak tudi za današnje stanje. Tako lahko ugotovimo, da število nočitev niti v letu 2012 ni doseglo polovice tistih iz leta 1990, število prihodov pa je komaj preseglo polovico. Predpostavimo lahko, da je največji izpad iz naslova tranzitnih gostov v smeri bližnjih območij Italije (Trst).

Matični Kras predstavlja s svojimi naravnimi in kulturnimi znamenitostmi dobre možnosti okrepitve turističnega razvoja. Ob dosedanjih vodilnih turističnih centrih, Kobilarni Lipica in Parku Škocjanske jame, pri katerih je jedro dejavnosti osredotočeno na jame in na svetovno znano vrsto konja, bi bilo možno kot tretji steber organizirati ponudbo osredotočeno na druge kraške pojave, geologijo, kulturo, tradicijo,... Ta dejavnost bi bila razpršena po celotnem območju Krasa in bi ob manjših drugih možnostih predstavljala dobro priložnost za zaposlitev lokalnega prebivalstva in lokalni razvoj.

Tako bi bila tudi preprečena prevelika zgostitev dejavnosti na enem kraju, kar bi bilo pozitivno tudi z vidika obremenjevanja občutljivega kraškega ozemlja. V to ponudbo bi lahko vključili tako velike kraške pojave (udornice, vrtače, ...) kot male (škraplje, škavne, skalni osamelci, ...) in posamezne naravne in kulturne spomenike. Kot je ugotavljal že leta 1995 P. Habič ta naravni ponos Krasa (tudi širšega slovenskega krasa) ni dovolj izkoriščen, prav tako ne njegove kulturne znamenitosti. Razmere se do danes niso bistveno spremenile.

Za izrabo navedene priložnosti je potreben celovit pristop k ovrednotenju teh pojavov v turistične namene. Geopark predstavlja idealno orodje za to, s tem da kot eno od osrednjih zanimivosti vgradimo geološke značilnosti Krasa. Brez takega celovitega pristopa bo območje ostalo pri svoji dosednji dolgoletni usmerjenosti v izletniški in tranzitni turizem ali obravnavano kot dodatek k obmorski turistični ponudbi.

3.2.2 Kras na italijanski strani

Za hiter pregled stanja na področju turizma na italijanskem delu Krasa smo se poslužili raziskave, ki jo je v letu 2011 pod sponzorstvom Tržaškega združenja industrijcev

(Confindustria Trieste) izdelala Fundacija Nord Est z naslovom *Trst za Trstom* (Trieste oltre Trieste) - Zagon z inovativnostjo: nov model izvajanja industrije, storitev, turizma, pristaniških dejavnosti. Analizo turističnega sektorja in možnosti Tržaške pokrajine kot turistične destinacije je v okviru navedene raziskave izdelal Joseph Ejarque Consulting, družba enega največjih specialistov za destinacijski menedžment in teritorialni marketing.

Analiza ugotavlja, da je Trst poznan predvsem po trgovini in finančnem sektorju ter je šele v zadnjih letih obravnavan tudi kot turistična destinacija. V preteklosti je prevladoval poslovni turizem, le v zadnjem obdobju se je poskušalo ovrednotiti tudi kot destinacijo kulturnega in počitniškega turizma.

Za Pokrajino Trst kot celoto pa avtorji ugotavljajo, da predstavlja posebno območje z vidika naravoslovja, zaradi prisotnosti kraških pojavov. Ugotavljajo, da tudi pojem za kraške pojave izvira iz imena te pokrajine, Tržaškega Krasa, kjer je bil ta fenomen najprej proučevan. Za razliko od mesta je za Kras značilno kmetijstvo in proizvodnja hrane (olje, kraška vina), bolj kot druge dejavnosti. Vendar ga je turizem v glavnem obšel in se Kras s svojim turističnim potencialom do danes še ni izrazil. Pozitivna točka tega območja je avtentičnost, ki jo Kras izraža in kar bi bil lahko njegov razločevalni dejavnik.

Tržaška pokrajina ima pestro paleto turističnih virov, edinstveno v Italiji, od naravoslovnih do kulturnih, zabaviških in drugih. Vseeno pokrajina ne izstopa po enoviti in jasno opredeljeni prepoznavnosti. Zaradi pomanjkanja identitete tudi ni močnih atraktorjev in strukture storitev primerne za turistično izkoriščanje.

Enogastronomija je izpostavljena kot ena od priložnosti območja, med drugim ker zagotavlja horizontalno povezovanje ponudbe in povpraševanja, od restavracij do proizvodnje, obrti, itd. Enogastronomski turizem predstavlja v zadnjem času v Italiji najmočnejši motor turizma. Vendar, opozarjajo v študiji, zato, da vino in drugi tipični proizvodi niso obravnavani le kot pijača in jedaja, morajo biti izpolnjeni določeni pogoji:

- imeti morajo oznako o teritorialnem poreklu,
- teritorij mora imeti pomembno zgodovinsko, kulturno, krajinsko konotacijo in dobro ohranjenost,
- tipičnost mora predstavljati tako celovit pomen, da se vino-gastronomski proizvodi-teritorij identificirajo kot neločljivi deli enotnega proizvoda.

Študija ugotavlja, da so enogastronomski proizvodi v tržaški pokrajini samo delno certificirani (v glavnem vino), teritorij ima visoke kulturne in krajinske konotacije, toda tipičnost jedi ni ravno priznana s strani turistov. Sistem ustvarjanja vrednosti, ki izvira iz tipičnosti, je zastal predvsem zaradi nepovezanosti s teritorijem. To se vidi zlasti pri jedeh, le-te so pretežno slovanskega in nemškega izvora, vina pa so deloma v senci priznanih briških vin.

Za enogastronomskim proizvodom je bil analiziran še proizvod t.i. kratkega dopusta (»short break«), ki je opredeljen kot kratkotrajno potovanje (konec tedna ali največ poltedensko). Tržaška pokrajina se tukaj kaže kot priložnost zaradi velikega števila zanimivosti kot so lokalna kultura, tradicionalne proizvodnje in enogastronomija, folklor, tipičnost lokacije.

Iz študije izhaja, da je potrebno pri strategiji turizma upoštevati trende, ki jih prinaša razvoj turističnega povpraševanja. Od nekdanjega nediferenciranega pasivnega turista v okviru masovnih turističnih tokov k nekemu (širšemu) teritoriju, se je trend obrnil k aktivnemu turistu - destinacijskemu turizmu. Nadaljnji razvoj pa je destinacijski turizem dvignil na nivo t.i. turizma proizvoda. Zmanjšuje se pomen destinacije kot »posode« in povečuje se pomen vsebine znotraj destinacije. Turistu je treba pripraviti konkretne storitve, ponudbe, predloge, ideje. Ta skupek turističnih proizvodov je glavni razločevalni faktor destinacije v primerjavi s konkurenti in ta ji daje svojstven značaj. Najvišja faza razvoja pa nas pelje od turizma proizvoda k turizmu motivacije/doživljajskemu turizmu. V njem turist išče dodano vrednost v tematskih turističnih proizvodih, ki mu zagotavljajo prijetno doživetje.

Študija izpostavlja da predstavlja območje tržaške pokrajine visoko dopustniško vrednost in predstavlja možnosti za izkoriščanje z dopustniškimi proizvodi visoke vrednosti. Vendar ob odsotnosti posebnih konotacij se lahko izgubi v množici drugih ponudb na tržišču. V okviru možnih bodočih scenarijev se predlaga tudi ponudba enogastronomskih poti po Krasu (poleg naravoslovnih) kot eno od obetajočih doživljajskih proizvodov za spoznavanje Krasa.

V prvi vrsti je po tej analizi potrebno napraviti strategijo in predvsem iz številnih močnih in manj močnih proizvodov ustvariti destinacijski proizvod oz. integriran turističen ponudbeni sistem.

Gibanje prihodov in nočitev turistov na italijanskem delu Krasa

Konec leta 2012 je bilo v tržaški pokrajini v 296 turističnih objektih na voljo 12.367 ležišč. Od tega je bilo na voljo 35% ležišč v hotelih in 65% v drugih nastanitvenih objektih (kampi, turistične kmetije, zasebne sobe, apartmaji, hostli, B&B, počitniške hiše, ...). V obdobju 2008-2012 se je število ležišč povečalo za 40%. Pri podatkih je potrebno upoštevati, da je velika večina kapacitet lociranih v samem mestu Trst in v obmorskem predelu pokrajine. To je potrebno upoštevati tudi pri podatkih o gibanju turistov, kjer celotna pokrajina beleži pol milijona prihodov in skoraj poldrugi milijon prenočitev. Podatkov, ki bi zajemali samo kraški del pokrajine nismo pridobili. Predpostavljamo da predstavlja velik del celotnega obsega poslovnega turizma. Tujih gostov je nekaj manj kot 30% in podoben delež je tudi pri številu nočitev.

Prenočitvene zmogljivosti, Tržaška pokrajina, 2008-2012

Tržaška pokrajina	Zmogljivosti - ležišča - SKUPAJ	2008	2009	2010	2011	2012	Indeks 2012/2008
SKUPAJ		8.842	9.565	9.927	11.275	12.367	139,9
Hotel		3.597	4.103	4.233	4.346	4.291	119,3
Ostali nastanitveni objekti		5.245	5.462	5.694	6.929	8.076	154,0
– kampi		3.331	3.401	3.401	4.493	n.p.	

– sobe, hiše, apartmaji	1.040	1.113	1.233	1.274	n.p.
– turistične kmetije	144	150	176	179	n.p.
– hostli, B&B, počitniške hiše,...	730	798	884	983	n.p.

Vir: Avtonomna dežela Furlanija Julijska krajina

Prihodi in prenočitve turistov, Tržaška pokrajina, 2008-2011

Tržaška pokrajina	2008		2009		2010		2011	
	Prihodi	Prenočitve	Prihodi	Prenočitve	Prihodi	Prenočitve	Prihodi	Prenočitve
Domači	184.415	521.422	315.479	909.952	334.086	922.878	364.579	1.044.098
Tuji	119.208	307.874	121.364	313.573	136.558	339.029	154.976	408.455
Skupaj	303.623	829.296	436.843	1.223.525	470.644	1.261.907	519.555	1.452.553

Vir: Avtonomna dežela Furlanija Julijska krajina

Briška jama

Briška jama (Grotta Gigante) je turistična jama, ki se ponaša z največjo podzemno dvorano na svetu. Upravlja jo Komisija jam Eugenio Boegan družbe Alpina delle Giulie, ki je najstarejša skupnost speleologov na svetu. V veliko dvorano - v višino meri nad 100 metrov, dolga je 280 metrov, široka pa 65 - bi lahko brez težav položili celo baziliko svetega Petra! Odkrili so jo daljnega leta 1840 in v njej se dandanes vrstijo kulturne prireditve, koncerti in znanstvene raziskave. Turistično obiskovanje jame beležijo od leta 1908 dalje. Zraven vhoda je speleološki muzej. Turistično obiskovanje jame se odvija od leta 1908.

Leto	Obiskovalci
1980	92.572
1990	84.231
2000	76.955
2005	65.086
2010	73.296
2011	76.588
2012	79.711

Na podlagi izvršene podrobne analize so bili razlogi za upad obiska konec osemdesetih let izgradnja tržaškega avtocestnega omrežja ter relativno slaba prometna dostopnost po lokalnih cestah. Fabio Forti je takrat ugotavljal, da ne zadoščajo le usmerjevalne oznake na izstopih z avtoceste. Nujen je globalnejši pristop in že par kilometrov prej bi morali postaviti velike informativne table z napisom »VSTOPATE V DEŽELO KRASA« s podrobnimi oznakami spodaj o krajih, ki jih je vredno obiskati.

Pomembna je tudi naslednja ugotovitev: eno najpogostejših vprašanj, ki ga postavijo obiskovalci jame je »kaj se da še videti v bližini?« Po mnenju Fortija je očitno, da večina turistov ne pride pogledati »zgolj« jamo, ampak bi želeli dobiti celovitejši vpogled Krasa (panoramske točke, posebne doline, prazgodovinska gradišča, škrapljišča), ali pa spoznati

arhitekturo vasi, običaje, lokalne proizvode, itd. Iz tega razloga je torej pomembno, da se turista opozori na Kras kot pokrajino in ne le na posamezno znamenitost.

Briška jama v sodelovanju s Tržaško univerzo dela na tem, da bi postali pomembno geološko območje (»geoambito«), tako da bi okrog jame uredili muzej na prostem z bližnjimi škrapljišči in škavnami (največje v Evropi).

Doberdobsko jezero

Sprejemni center Gradina obišče vsako leto od 2.000 do 3.000 obiskovalcev. Center se nahaja na hribu nad doberdobskim jezerom in nudi obisk muzeja ter omogoča obiskovalcu, da lahko s pomočjo interaktivnih sredstev spoznava zgodovino Krasa in njegovo naravoslovno bogastvo.

Center razpolaga z okrepčevalnico, gostilno in prenočišči (do 20 ljudi). Sprejemni center in Paludarij upravlja zadruha ROGOS, ki skrbi za poučne dejavnosti s šolami in z izletniškimi skupinami kakor tudi za promocijo znanstvene dejavnosti. Obiskovanje deželnega naravnega rezervata doberdobskega in prelosnega jezera je prosto, zato ni možno oceniti števila letnih obiskovalcev. Vsekakor je teh, upoštevajoč tudi domačine, ki uporabljajo območje jezera za rekreacijo, nekajkrat več kot obiskovalcev samega centra.

Dolina Glinščice

Sprejemni center doline Glinščice v Boljuncu je najprimernejše izhodišče za ogled doline oz. za pridobitev informacij pred ogledom. Ogled pa je možno pričeti tudi na drugih točkah, med drugim tudi na slovenski strani nad Botačem. Ker je vstop prost, je težko oceniti število obiskovalcev. V sprejemnem centru se oglasi do 2.000 ljudi letno, število vseh obiskovalcev Glinščice pa zagotovo krepko presega število deset tisoč oseb.

Miramar

Izjemno turistično točko ob morju pri Trstu predstavlja grad Miramar s svojim parkom, ki je z več kot 200 tisoč obiskovalci na leto najbolj obiskan grad v Italiji. To točko pa bi težko vštevati med obiskovanje Krasa, ki je predmet obravnave, čeprav leži grajski kompleks na kraškem (apnenčastem) rtiču pod kraškim grebenom, ki ga običajno štejemo za mejo Krasa.

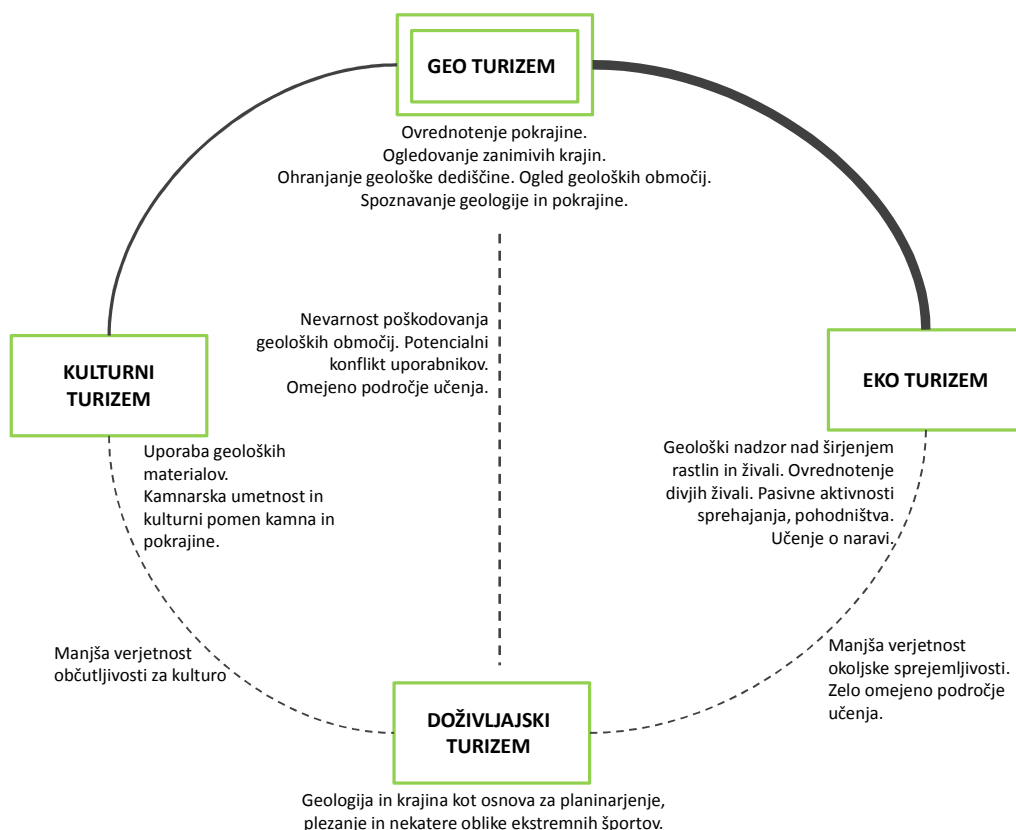
4 Opredelitev proizvoda (aktivnosti, obstoječa in dodatna infrastruktura, paket aktivnosti geoparka na Krasu, načini trženja, ...)

4.1 Geoturizem

Geoturizem je relativno nov segment turizma povezanega z naravo, pri katerem je najpomembnejša osredotočenost na geološko raznovrstnost, ohranjeno naravo, skrb za geološko dediščino. Čeprav ljudje že dolgo obiskujejo geološke znamenitosti, se je šele v zadnjih letih v svetu razvila ta nova zvrst posebnega turizma, ki v veliki meri bazira na znanstveni interpretaciji, varovanju geološke dediščine, ter kombinaciji izobraževanja in zabave (»edutainment«).

Geoturizem diverzificira in bogati turistično ponudbo. Za uspešnost geoturističnih pobud je pomembno, da se poleg samih geoloških raznovrstnostim posvetimo tudi kulturnim, zgodovinskim in naravnim zanimivostim. Prav geoparki so tiste visoko kvalitetne lokacije, ki najbolj razvijajo tovrstni trajnostni turizem in pri tem varujejo in promovirajo naravno dediščino ter skrbijo za trajnostni lokalni razvoj.

Slika 4: Geoturizem in sorodni turizmi

Mogoče sta geoturizem najbolje definirala Newsome in Dowling (2010): »Geoturizem je oblika turizma naravnih območij, ki se na poseben način osredotoča na geologijo in pokrajino. Promovira turizem na geološko pomembnih območjih, ohranjanje geološke raznovrstnosti ter razumevanje ved o zemlji s pomočjo ovrednotenja in učenja. To se dosega s samostojnimi obiski geoloških znamenitosti, uporabo geo-poti in razglednih točk, vodenih izletov, geo-aktivnosti pod pokroviteljstvom sprejemnih centrov geološkega območja.«

Dowling⁴ verjame, da bodo v bodoče turizem oblikovale predvsem alternativne oblike turizma, še posebej geoturizem, ki ga vidi kot nekakšno novo obliko ekoturizma. V geoturizmu vidi priložnost za mnoge države in njihove dežele za promoviranje svoje edinstvene identitete. Lahko zagotovi nove vznemirljive turistične izkušnje, promovira odličnost v turizmu, predstavi in varuje geološko dediščino, prinaša koristi lokalni skupnosti in pospešuje tržno uspešne in okoljsko odgovorne turistične dejavnosti.

Obstoji tudi še nekoliko širša definicija geoturizma, pri kateri je »geo« prej sinonim za geografijo kot za geologijo. Tako National Geographic geoturizem definira kot »turizem, ki podpira ali krepi geografske značilnosti kraja - njegovo okolje, kulturo, lepote, dediščino in blaginjo njegovega prebivalstva.« Sprejemljiva je tudi takšna opredelitev. Pri naši študiji se bomo držali opredelitev nastalih v okviru mreže geoparkov in ki postavljajo geoparke v naslednje vloge in načine delovanja⁵:

1. Geoparki in turizem

Geologija in turizem je nova kombinacija, ki jo promovirajo geoparki. Teritoriji ne potrebujejo samo lepe pokrajine ampak tudi turistične strategije, ki promovirajo regije na odgovoren način. Geotouristi rabijo nove izzive;

2. Geoturizem in lokalni razvoj

Geoturizem se je rodil iz posrečene združitve geologije s turizmom. Je nova oblika naravnega turizma, ki se ponuja kot rešitev za lokalni razvoj na podeželskih območjih in ki vključuje številne dejavnike kot so geoznanstveniki, politiki in lokalni upravljavci;

3. Geoparki in znanost

Definicija geoparka sloni na konceptu geološke raznovrstnosti. Potrebno je podpirati izvajanje geoturizma z znanstvenim raziskovanjem, da se prispeva k povečanju znanja o geologiji. Ne smemo pozabiti, da je geologija znanost in torej ne moremo pospeševati turizma, če ne spoznamo globlje našega teritorija;

⁴ Ross K. Dowling, Geotourism's Global Growth, Geoheritage, 2010

⁵ Novi izzivi z geoturizmom, VIII konferenca evropskih geoparkov, Portugalska, 2009

4. Dobre in slabe prakse geološkega varovanja

Geološko varovanje je eno od temeljnih smotrov geoparka. Vsak član EGN mora najti najboljši način za varovanje svoje geološke dediščine;

5. Trženjske strategije za močno EGN znamko

Trženjske strategije morajo biti steber vsakega geoparka pri razvoju turizma slonečega na visokih standardih kakovosti. Nujno je ustvariti strategije za promocijo geološke raznovrstnosti in proizvodov, ki povezujejo območja geoparka za močnejšo EGN znamko;

6. Človek in narava: kulturne krajine

Lokalna kultura je pomembna za trajnostni razvoj in geoturizem. Tradicija običajno združi človeka in naravo na simbiotičen način. Človek uporablja naravo s stalno interakcijo z okoljem že tisoče let.

7. Novi geoparki in njihovi inštruktorji

Ni lahko razviti nov evropski in globalni geopark. Potrebno je pripraviti teritorij in promovirati nove strategije usmerjene k trajnostnemu razvoju z uporabo geološke raznovrstnosti.

EGN si želi močnejše in širše mreže z novimi projekti s pomočjo geoparkov z izkušnjami v dolgoročnih projektih.

4.2 Pričakovanja geoturistov

V eni od raziskav je bil tipični geoturist opredeljen kot »kulturno razgledana oseba, starosti med trideset in petinšestdeset let, ki rada potuje in odkriva nove oblike turizma - in pri čemer ženske prevladujejo nad moškimi». Vendar takšna definicija ne pokriva zadovoljivo celotne geoturistične populacije. V študiji izvedljivosti geoparka Kerry na Irskem so potencialne geoturiste razvrstili v naslednje tri možne skupine turistov:

- **Zagrizeni ljubitelji narave:** znanstveni raziskovalci, člani specializiranih izobraževalnih naravoslovnih potovanj. Potencialni geoturisti iz te kategorije so posebej osredotočeni na geologijo, kot npr. univerzitetne raziskovalne ekipe.
- **Ljubitelji narave:** ljudje, ki potujejo predvsem zaradi ogledovanj zaščitene območij in spoznavanja lokalne narave in kulture zgodovine. Običajno načrtujejo svoje počitnice tako, da te aktivnosti zavzemajo pretežni del njihovih počitnic. So nadpovprečno okoljsko in socialno ozaveščeni in največkrat potujejo v bolj oddaljena, nedotaknjena območja sveta.
- **Prevladujoči (»mainstream«) turisti:** Turisti, ki obiskujejo naravne destinacije prvenstveno, da doživijo neobičajno turistično izkušnjo. Tovrstni turist bo lahko posvetil nekaj časa določenemu interesu, kot je npr. geoturizem, ne da bi bilo to njegovo izključno zanimanje. Imajo na splošno visoko stopnjo okoljske pozornosti vendar v manj »puristični« obliki. Pohodništvo, kolesarjenje, obiskovanje naravnih rezervatov, udeležba na festivalih in podobnih dogodkih spada v to kategorijo.
- **Priložnostni naravni turisti:** Osebe, ki obiščejo naravo slučajno v okviru svojih počitnic. Ta tip turista najverjetneje ne bo načrtoval svojih počitnic okrog posamezne aktivnosti, kot je npr. geoturizem, ampak bo lahko odločitev sprejel pod vplivom

raznovrstnih privlačnosti, ki so na razpolago oz. so lahko dosegljive. Zanima jih predvsem kraj kot celota - lepa okolica, privlačne vasi in lokalna gostoljubnost z velikim naborom stvari, ki jih lahko vidiš ali delaš.⁶

Za Kras, ki predstavlja zibelko proučevanja kraških pojavov, lahko pričakujemo, da bo predstavljal - bolj kot pri večjem delu geoparkov že delujočih geoparkov - pomembno lokacijo za prvo skupino »zagrizenih« geoturistov. Čeprav nekateri pravijo, da je matični Kras že dodobra raziskan, bo s primernimi promocijskimi aktivnostmi geoparka uspel pritegniti nove raziskovalce, študente in šolarje. S pritegnitvijo raziskovalcev in šolskih ekskurzij so se že do sedaj dobro izkazali upravljavci Škocjanskih jam in Briške jame.

Druga skupina turistov bo predstavljala manjši del v strukturi potencialnega obiska, saj smo iz analize turističnega obiska ugotovili, da je tipičen obisk Krasa enodnevni ali kvečjemu nekajdnevni.

Prevladovali bodo predvsem turisti iz zadnjih dveh skupin. Pri tem bodo velik del predstavljali turisti, ki bodo na daljših (poletnih) dopustih v bližnjih slovenskih, italijanskih in hrvaških obmorskih krajih. Tem bodo sledili tisti, ki jih bodo na Kras pritegnile tako največje geološke znamenitosti kot tudi naravne lepote in doživetje Krasa.

Za Kras, ki predstavlja zibelko proučevanja kraških pojavov, lahko pričakujemo, da bo predstavljal - bolj kot pri večjem delu geoparkov že delujočih geoparkov - pomembno lokacijo za prvo skupino »zagrizenih« geoturistov. Čeprav nekateri pravijo, da je matični Kras že dodobra raziskan, bo s primernimi promocijskimi aktivnostmi geoparka uspel pritegniti nove raziskovalce, študente in šolarje. S pritegnitvijo raziskovalcev in šolskih ekskurzij so se že do sedaj dobro izkazali upravljavci Škocjanskih jam in Briške jame.

Druga skupina turistov bo predstavljala manjši del v strukturi potencialnega obiska, saj smo iz analize turističnega obiska ugotovili, da je tipičen obisk Krasa enodnevni ali kvečjemu nekajdnevni.

Prevladovali bodo predvsem turisti iz zadnjih dveh skupin. Pri tem bodo velik del predstavljali turisti, ki bodo na daljših (poletnih) dopustih v bližnjih slovenskih, italijanskih in hrvaških obmorskih krajih. Tem bodo sledili tisti, ki jih bodo na Kras pritegnile tako največje geološke znamenitosti kot tudi naravne lepote in doživetje Krasa.

Iz zgoraj navedene študije povzemamo tudi navedbe o tem, kaj naj bi bile geoturistove glavne potrebe:

⁶ The Kerry Geopark Report, DARE Ltd, 2004;citiran vir: META 2001

Nastanitev - tipičen geoturist daje prednost nastanitvam v lokalih, ki jih vodijo mali lokalni podjetniki.

Hrana - tipičen geoturist si želi lokalno kuhinjo, ki uporablja lokalno pridobljene sestavine.

Gostoljubje - tipičen geoturist pričakuje prijazne in gostoljubne lokalne turistične storitve.

Aktivnosti - tipičen "mainstream geoturist" uživa v hoji, kolesarjenju, ogledu naravnih rezervatov, festivalov, lokalnih dogodkov. Za njih so potrebne informativne predstavitve. Priložnosten turist, ki ga privlačijo raznolike zanimivosti, si želi predstavitve v sprejemnih centrih in še posebej v smislu izobraževanja otrok.

Glede nastanitve v hotelih, penzionih in prenočiščih je na slovenski strani Krasa (v štirih občinah) na razpolago nekaj manj kot 800 prenočišč, na turističnih kmetijah, v apartmajih

in zasebnih sobah pa še okrog 700. Za italijansko stran razpolagamo s podatkom za Pokrajino Trst, iz katerih je razvidno, da je na razpolago okrog 1.400 ležišč v apartmajih, turističnih sobah in turističnih kmetijah ter skoraj tisoč ležišč v hostlih, prenočiščih z zajtrkom in počitniških hišah. K temu moramo prišteti še skoraj 4.500 ležišč v hotelih. Poudariti je potrebno, da je pretežni del hotelskih kapacitet ter pomemben del ostalih prenočišč lociranih v Trstu ter v obmorskih lokacijah od Milj do Devina in so namenjena predvsem gostom, katerih primarna orientacija ni kraška planota.

Na celotnem matičnem Krasu so številne gostilne in restavracije s ponudbo tipične lokalne hrane ter tudi posebne aktivnosti za promocijo tradicionalnih jedi. Najbolj znana in uveljavljena je vsakoletna akcija »Okusi Krasa« na italijanski strani ter tudi »Mesec kraške kuhinje« na slovenski strani. V zadnjih letih se domačini pogosteje odločajo za prenovo kraških domačij, ki jih namenijo turistični uporabi. Z ustanovitvijo in zagonom geoparka se povečajo možnosti za aktiviranje novih obratov za nastanitev in privabljanje gostov s prijazno in kakovostno ponudbo tipične lokalne hrane. Odprle se bodo tudi možnosti za izboljšanje sedanje zelo nizke stopnje zasedenosti v obstoječih prenočitvenih kapacitetah.

4.3 Aktivnosti

Ogledi znamenitosti

Izmed tipičnih aktivnosti, ki so najpogosteje prisotne v geoparkih, je na prvem mestu ogledovanje naravnih in kulturnih znamenitosti. Kras ima tri točke z dosegljivim obsegom sto tisoč ali več obiskovalcev na leto. V zadnjih letih so to število dosegali v Parku Škocjanske jame in v Kobilarni Lipica (ob velikem padcu v letu 2012). Z dobrim upravljanjem in sedanjim sodobnim trženjem pa se bodo po naši oceni v desetletju temu

številu približali tudi v Briški jami. K temu bo pripomogla tudi nova pobuda geološko pomembnega območja, še zlasti, če bo uveljavljena v okviru čezmejnega geoparka Krasa.

Ogledovanje jam je tradicionalno organizirano tudi v drugih jamah na Krasu (Vilenica, Dimnice, Divaška jama). V zadnjem času pa se ponujajo turistom tudi manjše jame. Lep primer je jama Pejca v Lascu (Torri di Slivia), ki velja za eno najlepših jam na tržaškem Krasu in ki se ponuja za organizirane ogled v okviru turistične kmetije, na katere zemljišču se nahaja vhod v jamo.

Jamarstvo

Aktivnost *športnega raziskovanja jam in dokumentiranja odkritij*, je na Krasu tradicionalno prisotna in je organizirano v okviru jamarskih društev. Zaradi izredno velikega števila jam je Kras magnet za številne jamarje iz drugih krajev in držav. Veliko je neorganiziranih raziskovanj, zato predstavlja tudi to področje možnost za okrepitev dejavnosti in izboljšanje materialnega stanja jamarskih društev.

Pohodništvo in kolesarjenje

V zadnjih letih se je na celotnem Krasu uveljavilo večje število tradicionalnih pohodniških tras. Večinoma se pohodov udeležujejo domačini, v zadnjem času pa najbolj znane poti promovirajo nekateri ponudniki turističnih prenočitev. Neposredno trženje organiziranih pohodov za turiste se še ni uveljavilo. Urejene so bile tudi nekatere kolesarske poti. Na področju kolesarstva so prisotne pobude za ureditev kolesarskih poti, nekatere tudi v okviru mednarodnih projektov. Neodvisno od tega pa v zadnjem času posamezni lokalni podjetniki vstopajo v organiziranje dejavnosti kolesarskega turizma na Krasu, pri čemer so usmerjeni zlasti h gostom iz tujine.

Interpretacija

Interpretacija (narave, kulturne dediščine, pokrajine, ...) je opredeljena kot aktivnost, s katero pomagamo obiskovalcem spoznavati in ceniti tisto, kar ima posebno vrednost. Z interpretacijo ljudje pridobivajo nova vedenja, tesnejši stik z naravo, nova doživetja in okrepljeno nagnjenost k ohranjanju narave in kulture.

V pregledu dosedanjih instrumentov interpretacije obravnavamo predvsem javnosti ponujene muzejske, etnološke, geološke idr. zbirke. Za interpretacijo Krasa pa je potrebno v polni meri izrabiti tudi druge instrumente kot so učne poti, razstave, predavanja, publikacije in elektronski mediji.

Med »institucionalnimi« nosilci dejavnosti lahko med dobre primere interpretacije na območju Krasa štejemo:

- **Naravoslovni didaktični center** v Bazovici - interaktivni prikaz kraške narave in zgodovine,
- **Zbirka zgodovine raziskovanja Škocjanskih jam** v Jurjevem skednju (Park Škocjanske jame),
- **Etnološka zbirka** v Jakopinovem skednju (Park Škocjanske jame),
- **Zbirke v Delezovi domačiji**, geološka zbirka kamnin, biološka zbirka in arheološka zbirka (Park Škocjanske jame),
- **Muzej Lipikum** - sodoben doživljajski način muzejske interpretacije Kobilarne Lipica,
- **Muzej Kraška hiša v Repnu** - etnografski prikaz tipične kraške domačije,
- **Center Gradina** v Doberdobu - zgodovinsko-naravoslovni muzej Krasa,
- **Muzej slovenskih filmskih igralcev** v Divači - prikaz slovenske filmske dediščine v vzorno prenovljeni Škrateljnovi domačiji, enkratnemu primeru kraške tradicionalne arhitekture,
- **Sežanski botanični park** - hortikulturni spomenik/spomenik oblikovane narave ter geološka zbirka, arheološka zbirka in zbirka mineralov.

Dober potencial za interpretacijo predstavljajo tudi razne zasebne zbirke, kot so:

- **Vojaški muzej Tabor** v Lokvi - največja zasebna zbirka vojaških eksponatov v Evropi (425 tisoč eksponatov),
- **Grgurjev etnološki muzej** v Brestovici pri Povirju - okrog 500 predmetov materialne in kulturne dediščine tipične kraške kmetije,
- **Zbirka fosilov Viktorja Saksida** iz Sežane - najbogatejša zbirka fosilov na Krasu (krednih in terciarnih rib, školjk, polžev in rastlin, med katerimi so nekateri znanosti še neznani),
- **Zbirka kraških kamenin Gabrijela Jerama** iz Štorij - več kot 120 vrst različnih kraških kamnov zbranih od Divače do Opatjega sela,
- **Zbirka pomanjšanih replik vozil Janka Samse** iz Žirij - najbolj popolna zbirka dediščine vozil v Sloveniji (okrog 120 miniaturnih izdelanih v razmerju 1:7),
- **Muzejska zbirka Fabris Sežana** - last zbiratelja Orlanda Fabrisa (orožja, uniforme, stare fotografije, gospodinjstvi predmeti, kmečka orodja, stare listine...).

V okviru projekta Kras-Carso je v realizaciji podprojekt »živi muzej Krasa«, katerega glavni namen je interpretacija Krasa na odprtem in sicer na obmejnem območju med Sežano in Lipico, kjer je ena največjih koncentracij tipičnih kraških geomorfoloških pojavov. Predvidene so ureditve pohodnih in kolesarskih poti, učnih naravoslovnih poti, dostopov do naravnih in kulturnih znamenitosti ter interpretacija s posebnimi večjezičnimi predstavitvenimi tablami. Razpoložljiva sredstva niso omogočala, da bi v tem projektu postavili tudi interpretacijski center matičnega Krasa, ki bi tudi skrbel za vodenje turistov po živem muzeju in

usmerjanje na druge kraške lokacije ter pripravo in vodenje posebnih interpretacijskih in promocijskih aktivnosti. Poznano je, da je interpretacija aktivnost, ki veliko prispeva pri upravljanju naravnih območjih, zlasti z usmerjanjem in vodenjem obiskovalcev na način,

da čim manj obremenjujejo občutljivo naravo, tudi na območjih, ki niso zavarovana s posebnimi predpisi.

K promociji Krasa veliko prispevajo tudi razne tradicionalne prireditve, od katerih sta najbolj poznani vsakoletni Praznik terana in pršuta v Dutovljah ter bienalna Kraška ohcet na Repentabru.

Neizkoriščene možnosti vidimo na področju raziskovalne in izobraževalne dejavnosti, kjer lahko v pozitivnem smislu izpostavimo Park Škocjanske jame in Briško jamo z Univerzo v Trstu, s številnimi raziskovalnimi projekti s področja jam in proučevanja Reke/Timave kot tudi z izobraževanjem. Na slovenskem delu matičnega Krasa ni locirana nobena institucija ali njena enota, ki bi se neposredno ukvarjala z raziskovanjem Krasa. Najbližja in najpomembnejša je v Postojni, kjer se nahaja vseslovenski Inštitut za raziskovanje krasa.

Za informiranje turistov in usmerjanje k turističnim zanimivostim so organizirani Turistični informacijski centri (TIC). Trije - Sežana, Dutovlje in Lokev - v okviru Zavoda za šport, turizem in prosti čas, po eden pa v okviru Občine Komen - Štanjel in Občine Miren - Kostanjevica - Temnica. Na italijanskem delu Krasa ni tovrstnih turistično informacijskih pisarn.

Pogreša se osrednji interpretacijski in turistični sprejemni center Krasa, ki bi sprejemal, informiral, usmerjal, delno tudi vodil turista po Krasu in nudil interpretacijo Krasa v splošni in več specailiziranih oblikah (geologija, botanika, živalski svet, voda, jamski svet, arhitektura, kultura, zgodovina). Tak center bi se moral postaviti na lahko dostopnem mestu v stičišču glavnih prometnic, po možnosti izven (ali na robu) urbanega območja. Zagotavljal naj bi dovolj prostora za parkiranje osebnih vozil in - glede na odsotnost avtokampa, od kar je bil ukinjen skromni avtokamp pri nekdanjem motelu na Kozini - tudi možnost kampiranja. S tem bi ponudili ustrezno storitev - grozd aktivnosti - geoturistom, ki bi si želeli ogledati geološke in druge znamenitosti Krasa s kolesom ali se dalj časa zadržati na Krasu in se podati na organizirano tematsko ogledovanje naravnih in kulturnih znamenitosti. Zadovoljili bi tudi interese za izlete po kraških vaseh in uživanju kraške krajine ter kraških dobrot.

5 Opredelitev teritorija

V skladu s pravili mreže geoparkov mora geopark predstavljati natančno začrtano geografsko območje. Geografsko območje geoparka mora biti enovito in znotraj opredeljenih meja ne more biti posameznih delov teritorija, ki bi bili izvzeti.

Območje mora biti tako veliko, da predstavlja »območje za resnični gospodarski razvoj«. Geoparka torej ni mogoče vzpostaviti npr. le v določenem delu občine. Celoten Kras predstavlja idealno funkcionalno celoto, v okviru katere je tudi možno s skupnimi ukrepi usmerjati gospodarski razvoj. Nekaj dobrih strateških dokumentov v tej smeri je bilo pripravljenih s projektom Kras - Carso.

V razgovoru s tujim strokovnjakom, ki se že veliko let ukvarja z upravljanjem geoparka, je bil izražen pomislek o smotrnosti enofazne kandidature čezmejnega geoparka. Izpostavljeno je bilo, da bi bilo usklajevanje med dvema državama o skupni kandidaturi lahko težavno in bi bila lažja pot najprej ustanoviti geopark v eni državi. Temu bi v določenem obdobju sledila sporazumno dogovorjena »razširitev« na območje v drugi državi.

Nedavna izkušnja s slovensko-avstrijsko uspešno kandidaturo za geopark Karavanke - Karawanken pa nam kaže, da je mogoče neposredna - enofazna - kandidatura s čezmejnim geoparkom smotrnejša. Razumeti je, da je tudi EGN naklonjen tovrstnim skupnim kandidaturam, ker je pritisk novih kandidatov iz raznoraznih držav vedno večji. V sosednji Italiji imajo trenutno devet včlanjenih geoparkov, Slovenija pa je v letu 2013 uspela vpisati drugi nacionalni geopark. Naklonjenost k skupni kandidaturi se da razumeti tudi iz tega, da sta bili pred slovensko - avstrijsko potrjeni tudi kandidaturi nemško - poljskega in madžarsko - slovaškega geoparka.

Skupna kandidatura vsekakor zahteva večji organizacijsko politični napor, vendar takšen usklajen predlog predstavlja večjo verjetnost uspeha, saj zagotavlja večjo kritično maso geološko pomembnih območij in popolnejše izpolnjevanje drugih zahtevanih kriterijev.

Kot primer dvofaznega postopka ustanovitve čezmejnega geoparka prikazujemo zanimiv primer prvega evropskega čezmejnega geoparka v Evropi, ustanovljenega ob meji med Severno Irsko in Irsko. Severnoirski Termanagh je predstavljal leta 1980 odmaknjen reven kraj z upadajočim kmetijstvom, ki ga je obiskovalo le omejeno število turistov. Leta 1985 so se vizionarsko usmerili k novi obliki trajnostnega in izobraževalnega turizma, katere centralno točko so predstavljale v istem letu odprte Marble Arch jame. Pritok turistov se je okrepil. Leta 1998 so odprli še bližnji gorski park Cuilcagh. V letu 2000 so geologi upravljavce jam seznanili s konceptom geoparka in v naslednjem letu so Marble Arch jame

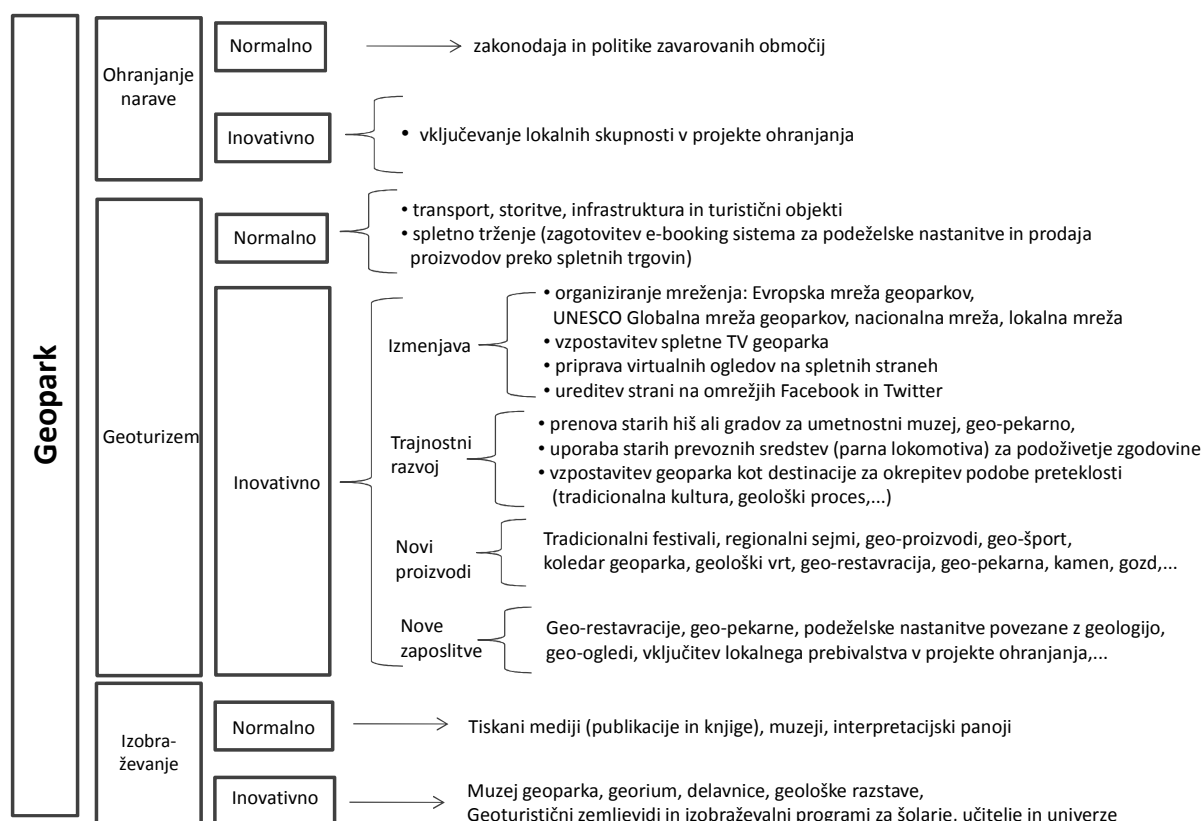
postale prvi Unescov geopark v Združenem kraljestvu in osmi po vrsti v Evropi. Leta 2007 je sosednja lokalna oblast v čezmejnem irskem Cavanu izrazila željo, da bi se skupaj z Fermanaghom potegovali za razširitev njihovega geoparka preko meje, kar bi predstavljalo prvi tak primer v svetu. V naslednjem letu je bil v Globalno mrežo geoparkov vpisan prvi čezmejni geopark. Od takrat je upravljan kot ena celota, upravlja ga skupni operativni odbor (Joint Operational Committee) sestavljen iz predstavnikov obeh lokalnih oblasti ter skupna poslovodna skupina (Joint Management Team). Upravljanje poteka s pomočjo skupnega razvojnega načrta, skupnih projektov - večinoma financiranih iz skladov EU -, skupnega trženja in skupnih izobraževalnih programov. Danes obišče geopark okrog 300 tisoč obiskovalcev letno, od tega je okrog 60 tisoč obiskovalcev jam. Do leta 2013 so temu uspešnemu primeru čezmejnega geoparka sledili na slovaško - madžarski meji (Geopark Novohrad - Nograd), na nemško - poljski meji (Geopark Muskau Arch) in na slovensko - avstrijski meji (Geopark Karavanke/Karawanken).

6 Ekonomska analiza upravičenosti

Iz mednarodne prakse in strokovne literature, ki obravnava vlogo geoparkov in geoturizma v novem stoletju⁷, je razvidno, da geoparki s participativnim pristopom in vnašanjem inovativnih zamisli skozi pospeševanje geoturizma promovirajo geološke znanosti, oživljajo tradicionalne kulture ter pospešujejo lokalni razvoj (glej sliko spodaj). V tej točki obravnavamo le gospodarske učinke, vendar je vredno poudariti, da so le-ti posredno povezani tudi z uspešnim izvajanjem izobraževalnih, raziskovalnih, varovalnih in tradicionalnih kulturnih dejavnosti.

Slika 5: Ponudba geoturizma s pomočjo geoparka

Vir: Geoparks & Geotourism new approaches to sustainability for the 21st century , N. Torabi Farsani, C. Coelho, C. Costa, C. Neto de Carvalho

Iz istega vira povzemamo iztočnice za inoviranje v geoparku, povzete iz sodobne prakse uspešnih geoparkov. Možnosti inovacij se kažejo tako na področju inoviranja proizvoda kot na področju inoviranja procesa. Pri prvem gre za vnašanje novih proizvodov in storitev razvitih do faze komercializacije. Drugi pa predstavlja razne oblike izboljševanja učinkovitosti obstoječih postopkov z novimi ali izboljšanimi tehnologijami oziroma s preoblikovanjem celotnega poslovnega procesa. Pri proizvodih, ki jih lahko opredelimo kot sorodne z našo geološko dediščino, bi lahko v našem primeru izpostavili: okrasne izdelke/spominke iz kamna, geo-kolesarske in geo-pohodne poti, plezalne poti (vendar le

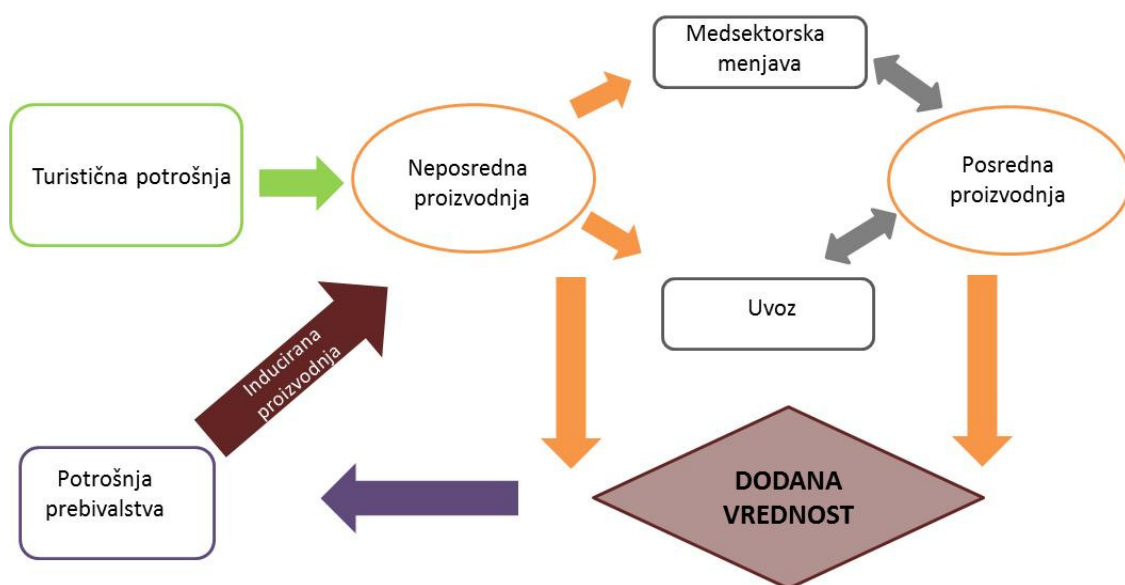
⁷ GEOPARKS&GEOTOURISM: New Approaches to Sustainability for the 21st Century, Farsani, Coelho, Costa, de Carvalho, 2011

na dogovorjeni lokaciji in ne ob gnezdiščih velike uharice!), podeželske nastanitve in gostinski obrati povezani z interpretacijo geološke dediščine, posebni kulinarični proizvodi, geološki izobraževalni program. Precej večje je število zgledov inoviranja procesov v geoparkih po svetu: nove oblike promocije - poleg delavnic, konferenc, uporaba družabnih omrežij, spletne strani, lastna spletna TV, spletne trgovine, virtualne ogledne ture, mobilni elektronski vodniki, interaktivna orodja za šole, povezovanje rokodelske obrti z geoparkom, izdelava posebnih prehrabnih proizvodov (čokoladni amoniti), izposoja koles z elektronskih geo-vodnikom, geološko »brendiranje« prehrabnih izdelkov, oblikovanje geo-kolekcije razglednic, festival vina in doma izdelanih likerjev, dan čiščenja geoparka, spomladanski festival parka, organiziranje opazovalnice ptic, simpozij o kamnolomstvu/rudarjenju, festival kruha/potic, knjiga slaščic okrašenih z geološkimi elementi, z geološkimi elementi okrašeni izdelki (trilobitne ure, trilobitne luči, ...), odprtje zasebnih muzejev, razpis geo-natečaja za lokalne umetnike, promocije električnega kolesa v geoparku, vzpostavitev interpretacijskega sistema za mobilne telefone, oblikovanje koledarja geoparka, razstava zbirke geoloških kamnin, odprtje centra za promocijo lokalnih obrtnih izdelkov in spominkov, izdaja knjig o lokalni kuhinji, botanični vrt, organiziranje ture zdravilnih zelišč, organiziranje geo linije proizvodov pod skupno blagovno znamko. To je le ožji izbor iz široke zbirke primerov geoparkov v svetu. Marsikaj, kar so ponekod uvedli kot novost, je na Krasu že dolgo let utečena praksa, nekatere primere pa je po našem mnenju obravnavati s kritičnim premislekom. Vsekakor pa drži, da je od inventivnosti udeleženi pri vodenju geoparka in od sposobnosti vključitve lokalnih znanj v veliki meri odvisna uspešnost osrednje dejavnosti geoparka.

6.1 Učinki geoturizma

Pozitivni gospodarski učinki geoturizma se lahko izražajo v povečanju zaposlitev, prihodka in diverzifikaciji gospodarstva. Po mnenju številnih avtorjev izhajajo pozitivni učinki turizma na lokalni gospodarski razvoj iz naslednjih elementov: ekonomskega ovrednotenja razpoložljivega premoženja, ustvarjanja novih prihodkov, izgradnje nove javne infrastrukture, aktiviranja neuporabljenih sredstev, modernizacije lokalne gospodarske strukture, povečanja domače proizvodnje, razmaha tradicionalnih dejavnosti in povečanja zaposlitev. Za ocenitev celotnega učinka je potrebno upoštevati še posredne učinke ter inducirane učinke. Posredni učinki predstavljajo potrošnjo blaga in storitev, vključno pri investicijski dejavnosti, ki jih turističnemu sektorju dobavijo ostale dejavnosti v verigi vrednosti. Inducirani učinki pa so učinki v lokalnem gospodarstvu, ki nastanejo kot rezultat potrošnje dohodkov novozaposlenih v turizmu in z njim povezanih dejavnostih (glej sliko spodaj).

Slika 6: Učinki turizma na lokalno gospodarstvo

Vir: Osservatorio turistico della Liguria

Ocena učinkov načrtovanega geoparka je potrebna za utemeljitev smotrnosti načrtovanega projekta in kot osnova za odločanje o njegovi realizaciji. Na splošno je ugotovljeno, da je takšno oceno zelo težavno izvesti, med drugim, ker gre pri geoparkih za območja s prostim dostopom in zato ni primerljivih podatkov o številu obiskovalcev in o njihovi potrošnji. Poleg težavnosti ocene neposrednih učinkov, je vprašanje tudi, kako oceniti posredne in inducirane učinke. Iz študije, ki je obravnavala turizem v 20 turističnih državah, lahko povzamemo, da v skupnih učinkih turizma vsaj 45 % predstavljajo posredni učinki, torej proizvodni multiplikator najmanj 1,8⁸. Na Ministrstvu za gospodarstvo⁹, so proizvodni multiplikator v letu 2008 ocenjevali na 1,75, torej, povečanje dejavnosti slovenskega turizma za 100 enot ustvari povečanje v višini 175 enot v celotnem gospodarstvu. V naših izračunih bomo izhajali iz tega multiplikatorja in predpostavili, da zajema tudi inducirane učinke. Ker bomo glede na namen te študije ocenjevali le učinke na gospodarstvo v regiji, bomo predpostavili, da se dve tretjini vrednosti posrednih učinkov ustvari lokalno ena tretjina pa z izvenregijskim sodelovanjem in bomo zato navedeni multiplikator znižali na 1,50.

Dejanski multiplikatorji oziroma rezultati se bodo seveda lahko precej razlikovali od napovedanih. Pri tem igra veliko vlogo tudi uporabljena strategija gospodarskega razvoja v okolju, v katerem bo deloval geopark. Če bo strategija stremela po okrepitevi vloge geoturizma in turizma nasploh, bo morala spodbujati vlaganja v dejavnosti z večjimi multiplikativnimi učinki (npr. kakovostne turistične nastanitve na podeželju) in trženjske strategije usmeriti h gostom, ki prinašajo višje ekonomske koristi. Iz površnega pregleda dejavnosti ponudnikov nastanitve na Krasu smo razbrali, da, razen redkih izjem, pretežno izvajajo dejavnost z nizko dodano vrednostjo in nizko zasedenostjo kapacitet, ki jim zagotavlja le preživetje, ali pa še to le v kombinaciji z drugo dejavnostjo. Tudi dejavnost

⁸ F. Vellas, Toulouse University - TED AFL, The Indirect Impact of Tourism: an Economic Analysis, 2011

⁹ MG, Jasna Radić, Ekonomski pomen turizma v Sloveniji, 2008

vodništva (pohodništvo, ogledovanje, kolesarstvo) - kljub velikemu številu registriranih vodnikov - pri današnjem obsegu dejavnosti - kot samostojna dejavnost ne zagotavlja preživetja. Ob vsem tem lahko izpostavimo, da je stanje takšno, kljub temu, da posamezne občine iz svojih proračunov trajno finančno podpirajo pospeševanje razvoja turizma na svojem območju (TIC, hostel, promocijske aktivnosti). Potrebni so torej novi ukrepi za zagotovitev kritičnega obsega dejavnosti, ki bo omogočala več kot zgolj preživetje nosilcev dejavnosti. Naša analiza izvedljivosti naj bi dala odgovor tudi v tem smislu, torej, ali je projekt geoparka primeren ukrep za prispevek v tej smeri.

6.2 Ocena ekonomskih učinkov geoparka

Kot smo že navedli zgoraj je predvidevanje ekonomskih učinkov projekta geoparka zelo težko. Uporabili smo pristope, ki se najpogosteje uporabljajo v tovrstnih analizah in se omejili na ocenjevanje najpomembnejše osnovne kategorije t.j. pričakovanih ustvarjenih prihodkov iz dejavnosti. Upoštevani so le tisti prihodki, ki jih generira geopark, pri obstoječih subjektih torej le tisti prirastek, ki naj bi nastal kot učinek geoparka - iz naslova dodatnega števila gostov. Ta učinek bo rezultat promocije geoparka, ki bo pritegnil na Kras nove skupine turistov in obiskovalcev, ki so pretežno usmerjeni h geoturizmu, vendar ne zgolj k njemu ampak tudi k ogledovanju ostale dediščine, ki je z njim povezana oziroma ga dopolnjuje.

V izračune torej nismo vključili tistega povečanja prometa posameznih skupin ponudnikov, ki se bo zgodil neodvisno od ustanovitve geoparka. Mnenja smo, da se bo v prihodnjih letih pomembno povečal obisk npr. Kobilarne Lipica in jame Vilenica, Škocjanske jame pa bodo še nekaj časa sledile trendu vztrajne zmerne rasti. Prav tako menimo, da bo Briška jama in njena okolica pritegnila dodatne obiskovalce. Posebno rast je pričakovati v turizmu tržaškega Krasa, s tem ko je Tržaška Pokrajina najela za oblikovanje svoje turistične strategije najboljšega evropskega strokovnjaka za to področje in je predmet obdelave razširila tudi na Kras. Kot rečeno, te rasti nismo ocenjevali in je nismo vključili med učinke bodočega geoparka.

Med učinki so kot posebna postavka prikazani predvideni prihodki interpretacijskega centra Krasa, centra ki bi predstavljal sedež Geoparka oz. »geocenter« slovenske strani. V kolikor se ta center ne zgradi, potem ti prihodki odpadejo. Vendar, v tem primeru tudi ne bi dosegli pričakovanega preboja z novim geoturističnim proizvodom, ki ga predstavlja geopark in bi po naši oceni pomembno upadli tudi prihodki iz ostalih postavk. Da je dobro urejen geopark močan magnet za pritegnitev obiskovalcev, kažejo podatki iz mreže evropskih geoparkov, po katerih so geoparki dosegli okrog deset milijonov klikov na svoje spletne strani, torej v povprečju 192.000 na posamezen geopark.

Naše mnenje je, da se uspešna izvedba projekta geoparka lahko izpelje le z realizacijo sodobnega interpretacijskega centra z geologijo kot osrednjo točko, dopolnjeno z naravno in kulturno dediščinsko vsebino, ki je Krasu ne primanjkuje. Le taka žariščna točka po našem mnenju lahko zažene proces z dovolj velikim pozitivnim učinkovanjem na celotno partnersko skupnost. Zato v analizi obdelujemo le scenarij »z« interpretacijskim centrom. Prikazali smo dve varianti projekcije pričakovanih prihodkov - pesimistično in optimistično. Upoštevane predpostavke za posamezno skupino prihodkov so prikazane spodaj.

	Pesimistična varianta			Optimistična varianta		
	Število obiskovalcev	Vstopnina, vodenje, nočitev (v Eur)	Prihodki (v Eur)	Število obiskovalcev	Vstopnina, vodenje, nočitev (v Eur)	Prihodki (v Eur)
Turistične znamenitosti (vstopnine)						
Škocjanske jame	2.529	11	27.816	5.058	11	55.633
Kobilarna Lipica	1.720	9	15.480	3.440	9	30.960
Briška jama	1.993	9	17.933	3.985	9	35.865
Jama Vilenica	890	4,5	4.005	2.225	4,5	10.013
Druge lokacije	2.000	4	8.000	3.000	4	12.000
Hrana, pijača, spominki	9.131	2	18.263	17.708	2	35.415
Novi interpretacijski center Krasa						
Vstopnine	5.000	7	35.000	10.000	7	70.000
Aktivnosti (vodeni ogledi ...)	1.000	6	6.000	2.600	6	15.600
Hrana, pijača, spominki	8.000	2	16.000	16.000	2	32.000
Nočitve						
Nove	4.000	55	220.000	8.000	55	440.000
Povečanje obstoječih	3.263	55	179.438	5.438	55	299.063
Aktivnosti drugih						
Vodniki po Krasu, organizatorji kolesarskih izletov, drugo	1.500	7	10.500	2.500	7	17.500
SKUPAJ - NEPOSREDNI UČINKI			554.434			1.047.248
POSREDNI UČINKI			277.217			523.624
CELOTNI UČINKI			831.651			1.570.871

Glede na težavnost ocenjevanja rasti dejavnosti geoparka, smo izpustili napovedovanje dinamike učinkov po letih. Pričakovane učinke smo ocenili kot enoletne učinke v obdobju polnega delovanja, ki bi ga po našem mnenju postopoma dosegli v približno **treh do petih letih** od ustanovitve centra. Zanimarili smo oceno povečevanja učinka v nadaljnjih obdobjih. Na to, ali se bodo napovedani rezultati dosegli hitreje ali počasneje od naše napovedi, je v veliki meri odvisno od tega, v kolikšni meri bo izrabljen potencial participativnega sodelovanja celotne zainteresirane lokalne skupnosti in v kolikšni meri bo

upravljavca geoparka izrabil široko paleto možnih inovativnih pristopov za pritegnitev turistov. Predpostavili smo, da bo prvo izvedeno vsaj v obsegu normalno pričakovane izrabe ponujene priložnosti in drugo z maksimalnim strokovnim angažiranjem upravljavca. V vsem ostalem slonijo ocene na našem strokovnem znanju iz načrtovanja razvojnih projektov in dolgoletnih izkušnjah spremljanja lokalnega gospodarskega in turističnega razvoja v regiji.

Upoštevane predpostavke izračuna:

1. Turistične znamenitosti

Na podlagi števila obiskovalcev, ki jih je posamezna turistična znamenitost dosegla v letu 2012, smo ocenili pričakovani porast na podlagi pozitivnega učinkovanja novega Geoparka - promocija geoturizma, blagovna znamka, učinek efekta UNESCO. V pesimistični varianti smo predvideli, da bo obisk Škocjanskih jam in Briške jame zrastel za 2,5%. Park Škocjanske jame je sicer učinek UNESCO že v pomembni meri izkoristi, kar je razvidno iz rasti njihove podvojitve obsega delovanja od leta 2000 do danes. Vseeno menimo, da bo ji bo partnerstvo v Geoparku, kot turistično najpomembnejši geološki točki na območju geoparka, prispevalo še dodatno rast. Za Kobilarne Lipice in jamo Vilenico smo predvideli učinek geoparka v višini 2% rasti. V optimistični varianti je odstotek rasti za obe jami 5%, za obisk Kobilarne Lipice pa 4%. Jama Vilenica predstavlja danes po naši oceni premalo izkoriščeno priložnost z vidika turističnega obiska. V oceni smo upoštevali, da bi lokalno partnerstvo v Geoparku lahko zagotovilo od 25% do 50% povečanje obiska.

Pri drugih lokacijah je upoštevan porast obiska drugih oglednih točk, kot npr. v Divači, Štanjelu, Glinščici, Doberdolu idr.

Na podlagi zgleda pri podobnih centrih smo upoštevali, da vsak obiskovalec poleg vstopnine v povprečju potroši 2 Eur za hrano, pijačo ali nakup spominka.

2. Interpretacijski center Krasa

Prihodki interpretacijskega centra slonijo na predpostavki, da se zgradi sprejemni center v funkciji interpretacije matičnega Krasa ter centralne točke pri upravljanju geoparka. Za konceptualno opredelitev takšnega centra navajamo definicijo iz tujih virov:

Sprejemni center je definiran kot: javna zgradba ali namenski prostor v zgradbi z reklamnimi panoji, programi, storitvami in informacijami, običajno povezan z drugimi podpornimi storitvami in javnimi prevozniki.

Interpretacija je kombinacija izobraževalnih storitev oblikovanih za razkrivanje pomenov in povezav s pomočjo predstavitev, originalnih objektov, izkušenj iz prve roke, grafičnih prikazov, aktivnosti, medijev, vse s ciljem pomagati ljudem razumeti, ceniti in skrbeti za naravno in kulturno okolje.

Pri naši napovedi smo upoštevali, da se postavi center, ki bo omogočal predstavitve geologije, narave in kulturne dediščine Krasa z najsodobnejšimi pripomočki in tehnikami. Iz razprav z najuglednejšimi geologi Krasa smo ugotovili, da so sposobni pripraviti vrhunsko interpretacijo Krasa z vidika geologije in prikaza nastanka sedanjega Krasa. Primere odličnih in uspešnih interpretacijskih centrov lahko vidimo v sosednji regiji Zelenega krasa,

v Podravski regiji in v Pomurju. Kmalu bomo med uspešne prišteli lahko tudi oba slovenska geoparka vključena v EGN mrežo.

V izračunih smo predpostavili 5.000 obiskovalcev v pesimistični varianti in 10.000 v optimistični. K tem številom smo dodali še manjši obseg obiskovalcev, ki bi se udeležili tematskih pohodov in drugih (plačanih) aktivnosti.

Primerjava z uspešnimi interpretacijskimi centri v drugih regijah (Park vojaške zgodovine Pivka s pravkar odprtim Ekomuzejem Pivških presihajočih jezer v Slovenski vasi; Muzej Cerkniškega jezera v Cerknici, z Etnološkim parkom Cerkniškega polja; KSEVT - Kulturno središče evropskih vesoljskih tehnologij, Vitanje; doživljajski park VULKANIJA na Goriškem z Geološkim muzejem), nas prepričuje, da je naša ocena precej konservativna. S pravilnim programskim pristopom, vključitvijo v razvojne načrte regije, angažiranjem znanstvenikov pri pripravi modelov prezentacije, široko vključitvijo lokalnih skupnosti (društev, lokalnih zanesenjakov, zasebnikov), bi morale biti naše gornje napovedi obiska v veliki meri presežene.

3. Nočitve

V pesimistični varianti smo upoštevali, da se bodo zaradi obiskovalcev geoparka nočitve na letni ravni povečale za 4.000 novih gostov, v optimistični varianti pa za 8.000 nočitev. Ta del napovedi je lahko preoptimističen, v kolikor se s pomočjo geoparka (ali tudi sicer) ne realizira kvaliteten preporod ponudbe kraškega podeželja na obeh straneh meje. Predpostavili smo, da se bo v programskem obdobju 2014 - 2020 tak integralen razvoj Kras udejanjil. Pod kvaliteten preporod mislimo predvsem mrežo kakovostnih nastanitvenih kapacitet sistemsko povezanih s paleto turističnih storitev (naravoslovni, kulturni, doživljajski, rekreacijski, idr. turizem).

Poleg tega smo predpostavili, da je med dosedanjimi nočitvami ena četrtna takih, ki niso tranzitni gostje in bi jih zanimal ogled nekaterih zanimivosti geoparka. V pesimistični varianti smo upoštevali, da bo 15% le-teh (netranzitivnih gostov) podaljšalo nočitev za eno noč, v optimistični varianti pa smo predvideli da bo ta delež 25%.

4. Aktivnosti drugih

Tu so upoštevana razna vodenja po Krasu, kolesarski izleti in podobno. V pesimistični varianti smo predpostavili, da bo takih gostov 1.500, v optimistični varianti pa 2.500. Povprečna cena aktivnosti je 7 Eur.

5. Posredni učinki

Kot smo že navedli zgoraj, smo za oceno posrednih učinkov uporabili multiplikator, ki je bil ugotovljen za slovensko dejavnost turizma. Ta multiplikator smo nato znižali na 1,50, da smo upoštevali le učinke, ki ostajajo v regiji. Gre torej za učinke na druge lokalne sektorje izven dejavnosti turizma (nabave blaga in storitev, prevozi, investicijska poraba, ...).

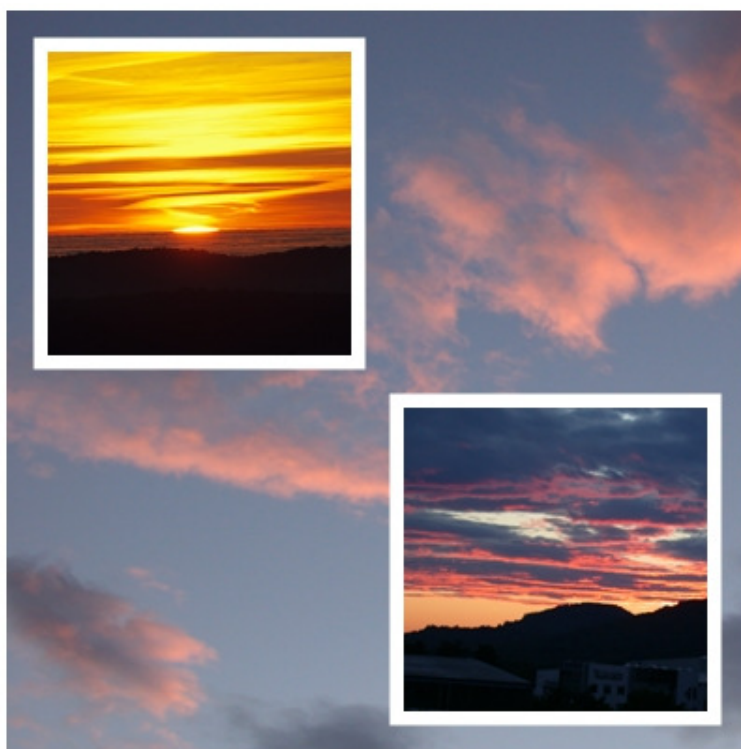
En vidik prispevka geoparka k lokalnemu razvoju se kaže tudi skozi izgradnjo nove infrastrukture. V tej nalogi nismo ocenjevali tega vidika učinkov. Vsekakor je iz podatkov

evropske mreže geoparkov, da so pomembni tudi tovrstni učinki. Po podatkih iz leta 2012 se je naslednje število obratov opredelilo, da so nastali zaradi ustanovitve geoparka v svojem okolju:

- 36 hotelov,
- 59 restavracij in
- 150 trgovin.

Če upoštevamo, da je bilo v EGN mreži v tem letu 52 geoparkov, je skoraj vsak evropski geopark prispeval k odprtju hotela in restavracije ter treh trgovin. Čeprav gre verjetno za manjše lokale, ki delujejo predvsem v funkciji lokalnega geoparka in »njegovih« obiskovalcev, njihov prispevek k lokalnemu razvoju ni zanemarljiv.

V našem primeru bi pravilno lociran geopark lahko sinergično prispeval k zagotovitvi storitev za tiste obiskovalce, ki pridejo iz oddaljenih krajev na Kras zaradi kolesarjenja, pohodništva, ogledovanja in potrebujejo - večdnevni turisti - mesto za začasno parkiranje in/ali bivanje (avtokamp) ali - dnevni rekreativci - za osvežitev, preoblačenje (tuš kabine, slačilnice, ...).

7 Struktura upravljanja geoparka na Krasu

Kot smo že podali v prikazu značilnosti geoparkov, kot jih opredeljuje EGN, je lokalna vključenost pri organiziranju in delovanju geoparka ena od primarnih organizacijskih rešitev, na katere računa EGN. Upravljavca geoparka mora imeti »jasno izraženo lokalno podporo«.

Geopark mora biti vzpostavljen s procesom od spodaj navzgor, z močno podporo predstavnikov lokalnih skupnosti. Podpora lokalne skupnosti mora biti izražena tudi z zagotovitvijo potrebnih finančnih sredstev.

Delovanje geoparka mora biti zastavljeno tako, da se skozi njegovo delovanje prebivalstvo »poistoveti z vrednotami območja in aktivno sodeluje pri kulturni revitalizaciji območja kot celote«.

Iz navedenega lahko sklenemo, da morajo biti lokalni akterji vključeni v pripravljalne aktivnosti vzpostavitve geoparka že preden se prične z aktivnostmi za kandidaturo. Upoštevati je treba opozorila, da so tako dejavnosti trajnostnega turizma kot ostale gospodarske dejavnosti lahko uspešne le ob sodelovanju z lokalnimi skupnostmi. Z geoparkom razvite turistične aktivnosti morajo biti prilagojene lokalnim pogojem, naravnim in kulturnim značilnostim in potekati v popolnem spoštovanju lokalne tradicije. Zato priporočamo, da se v priprave vzpostavitve geoparka vključijo poleg lokalnih uprav, razvojnih institucij, zbornic, reprezentativnih nosilcev turizma tudi predstavniki drobnih gospodarskih dejavnosti na podeželju, razvojna in kulturna društva, lastniki zasebnih zbirk, jamarska društva, turistični vodniki, znani pobudniki novih turističnih ali drugih storitev pomembnih za trajnosti razvoj. Na poseben način je potrebno pritegniti/vključiti institucije za varovanje narave, kulture, proučevanje geologije in morfologije.

Ob široko zastavljenem partnerstvu je pomembno, da se vzpostavi učinkovit sistem upravljanja z učinkovito upravljavsko infrastrukturo, primerno usposobljenim osebjem in zagotovljenim trajnostnim financiranjem.

Upravljavca mora pripraviti načrt upravljanja geoparka, v katerem mora biti med drugim zagotovljeno, da bo poskrbel za to, da bodo geološke lokacije geoparka dostopne obiskovalcem, medsebojno povezane in z njegove strani varovane.

Organizacijsko bo moral zagotoviti vključitev javnih oblasti, lokalne skupnosti, predstavnikov zasebnih interesov, raziskovalnih in izobraževalnih institucij v delovanje geoparka - in v samo vzpostavitev geoparka.

Skrbeti bo moral za ohranjanje identitete geoparka, ki bo morala biti jasno razvidna obiskovalcem - od same vzpostavitve dalje. Ne sme se ponoviti pomanjkljivost, ki je časovno odložila vpis enega od domačih geoparkov, ker je komisija EGN ob obisku ugotovila slabo vidnost geoparka - skorajda ni zaznala obeležij na terenu, ki bi opozarjal na prihod na območje geoparka. Poskrbeti je potrebno za primerno močno prezentacijsko in komunikacijsko strategijo, po možnosti tudi z registracijo blagovne znamke geoparka, vsekakor pa z moderno grafično podobo.

Vzpostavitev organizacije in upravljalvske strukture v čezmejno vzpostavljenim meddržavnim geoparkom je načeloma precej zahtevna naloga. Zato je zaželeno, da se v okviru možnega poišče najbolj enostavne in učinkovite rešitve. Glede na to, da je koroški čezmejni geopark dobil pozitivno potrditev tudi kar se tiče upravljalvske strukture, smo konkretni predlog povzeli pretežno po njihovi rešitvi. Med drugim tudi zato, ker smo ob ogledu njihovega parka videli, da njihova čezmejna partnerska organiziranost deluje.

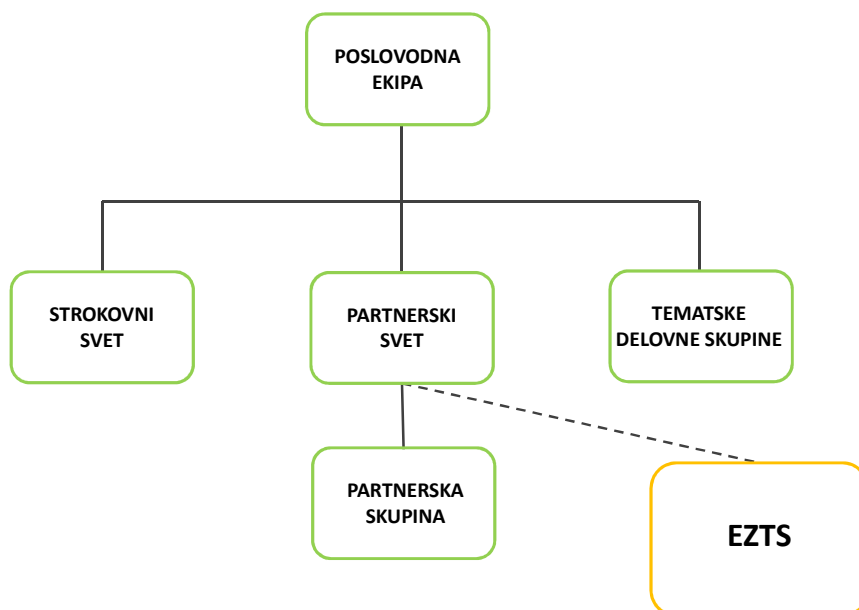
7.1 Upravljalvska struktura Geoparka

Geopark bo v primeru skupne vzpostavitve upravljal čezmejna partnerska mreža, katero bosta na vsaki strani predstavljala po en ključni partner (geocenter) skupaj z lokalnimi skupnostmi in ostalimi partnerji.

Organizacijo Geoparka se lahko zagotovi z vzpostavitvijo naslednjih organov:

- poslovodna ekipa,
- partnerski svet,
- partnerska skupina,
- strokovni svet in
- tematske delovne skupine.

Slika 7: Možen organigram Geoparka

Poslovodna skupina

Poslovodno skupino vodita poslovodji obeh ključnih partnerjev slovenske in italijanske strani. Na obeh straneh je potrebno ključnega partnerja še opredeliti. Na slovenski strani se kaže možnost vzpostavitve slovenskega dela poslovodne skupine v okviru vodilnega partnerja projekta Kras - Carso, kot nadaljnje ovrednotenje rezultatov projekta. V tem primeru bi vodenje prevzela namensko ustanovljena nova pravna oseba. Druga možnost je vzpostavitev strukture v okviru že delujoče institucije na področju turizma povezanega z geološko dediščino (npr. Park Škocjanske jame) ali na področju pospeševanja turizma (npr.

Zavod za šport, prosti čas in turizem). Tak izbor bo opravila tudi italijanska stran. Namen naše naloge ni opredelitev bodočega upravljavca (ključnega partnerja) na eni in drugi strani, zato se nismo spustili v razpravo z možnimi kandidati o potencialni pripravljenosti vstopa v vzpostavitev in upravljanje bodočega geoparka. Ta naloga pripada partnerjem geoparka.

Naloge poslovodne skupine:

- vodenje in koordinacija aktivnosti med partnerji v Geoparku,
- izvajanje promocijskih aktivnosti,
- izvajanje izobraževalnih aktivnosti,
- raziskave in razvoj,
- informiranje in obveščanje,
- nudenje podpore za delovanje strokovnega sveta in delovnih skupin,
- organiziranje implementacije programov sprejetih s strani partnerskega sveta,
- koordinacija in komunikacija z nacionalnimi UNESCO predstavniki,
- koordinacija in komunikacija z organi evropske mreže Geoparkov,
- sodelovanje z geoparki vključenimi v EGN mrežo,
- izvajanje politik varovanja naravne in kulturne dediščine...

Partnerski svet

Partnerski svet predstavljajo predstavniki vseh lokalnih skupnosti z območja Geoparka, dveh ključnih partnerjev (geocentrov) in podporne institucije. Izmed potencialnih podpornih institucij je zaželeno vključiti Območno enoto Zavoda RS za varstvo narave, institucije, ki se ukvarjajo z razvojem podeželja (Območna razvojna agencija, Kmetijska pospeševalna služba, sorodna institucija italijanske strani, ...).

Naloge partnerskega sveta so:

- kreiranje politik trajnostnega razvoja in delovanja Geoparka,
- sprejemanje letnih programov dela Geoparka in nadzor izvajanja predvidenih aktivnosti,
- vzpostavljjanje stikov z lokalnimi akterji, koordiniranje aktivnosti na lokalnem nivoju,
- povezovanj med geoparkom in lastnimi organi (sveti občin...).

Strokovni svet

V strokovni svet je priporočljivo pritegniti strokovnjake z različnih področij in institucij, z nacionalnega ali regionalnega nivoja, ki s svojim strokovnim delom pokrivajo tematike geoparka. Pokrita naj bi bila najmanj ta področja:

- geologija,
- varstvo narave,
- kultura,
- okolje in prostor,
- turizem,
- raziskovanje krasa.

Naloge strokovnega sveta so nudenje strokovne podpore partnerstvu geoparka.

Tematske delovne skupine Geoparka

Za doseganje zastavljenih ciljev Geoparka se lahko po zgledu Geoparka Karavanke/Karawanken oblikuje delovne skupine, za naslednjih pet prioriternih tematskih področij:

- varovanje in ohranjanje naravnih danosti,
- sodelovanje in razvoj lokalnih skupnosti,
- izobraževanje in osveščanje,
- turizem in s turizmom povezane dejavnosti,
- kultura in dediščina.

Naloge tematskih delovnih skupin so:

- vzpostavljanje novih in krepitev obstoječih povezav med lokalnimi akterji in čez mejo,
- generiranje skupnih razvojnih idej,
- oblikovanje in implementacija razvojnih aktivnosti,
- promovirane ideje geoparka med lokalnim prebivalstvom in širše.

Lahko se v odvisnosti od interesov organizirajo drugačne delovne skupine ali pa ad hoc delovne skupine, ko se pojavi posebna potreba.

Predlagana struktura organizacije je bila v koroškem primeru izbrana za začetni stadij, kateremu bi sledila končna oblika, v kateri bi partnerski svet zamenjala pravna oblika EZTS - Evropskega združenja za teritorialno sodelovanje. Možnost uporabe koncepta EZTS se preučuje tudi v projektu Kras - Carso.

V posnetem modelu smo dodali še nov organ, t.j. partnersko skupino. To je najširši organ, po zgledu Geoparka Idrija in v skladu z osnovnimi načeli geoparkov, ki zahtevajo maksimalno vključenost in podporo lokalnih skupnosti. V idrijskem geoparku, ki ni čezmejni, so vključitev partnerjev lahko izpeljali z enim partnerskim organom in sicer so izbrali model partnerske skupine zelo odprtega tipa. To pomeni, da se v skupino lahko vključijo vsi javni in zasebni partnerji, ki izkažejo interes in sklenejo z Geoparkom sporazum o sodelovanju. S pomočjo partnerske skupine lahko zagotovimo maksimalno vključenost prebivalcev (društva, ponudniki storitev, krajevne organizacije, ...), brez katerih ne moremo pričakovati uspešnega geoparka. V idrijskem geoparku imajo trenutno sklenjenih 45 partnerstev. S številčno tako širokim članstvom pa je nemogoče vstopati v skupni čezmejni organ, zato predlagamo v primeru našega čezmejnega geoparka še partnerski svet. Ta naj bo sestavljen iz institucionalnih članov, ki skupaj z italijanskimi partnerji v končni fazi vstopajo v nov organ (pravno osebo) EZTS.

Strokovnjaki¹⁰, ki se ukvarjajo s problematiko geoparkov dajejo zelo velik poudarek t.i. »institucionalni inovaciji« v geoparkih v zvezi z vzpostavitvijo sodelovalnih in upravljavskih struktur. Prepričani so, da se z vključitvijo lokalnih skupnosti in zasebnega sektorja v aktivnosti geoparka veliko lažje pospešuje lokalni gospodarski razvoj. Lokalna znanja pa lahko veliko prispevajo tudi k boljšemu upravljanju geoparka. Avtorji poudarjajo, da brez inoviranja na eni strani in aktivne vključitve prebivalstva na drugi strani ni možno doseči trajnostnega razvoja s pomočjo geoparkov. Pri tem inovacije v marketinški strategiji geoturizma dopolnjujejo s spremenjenimi pristopi k upravljanju, uvajanjem novih

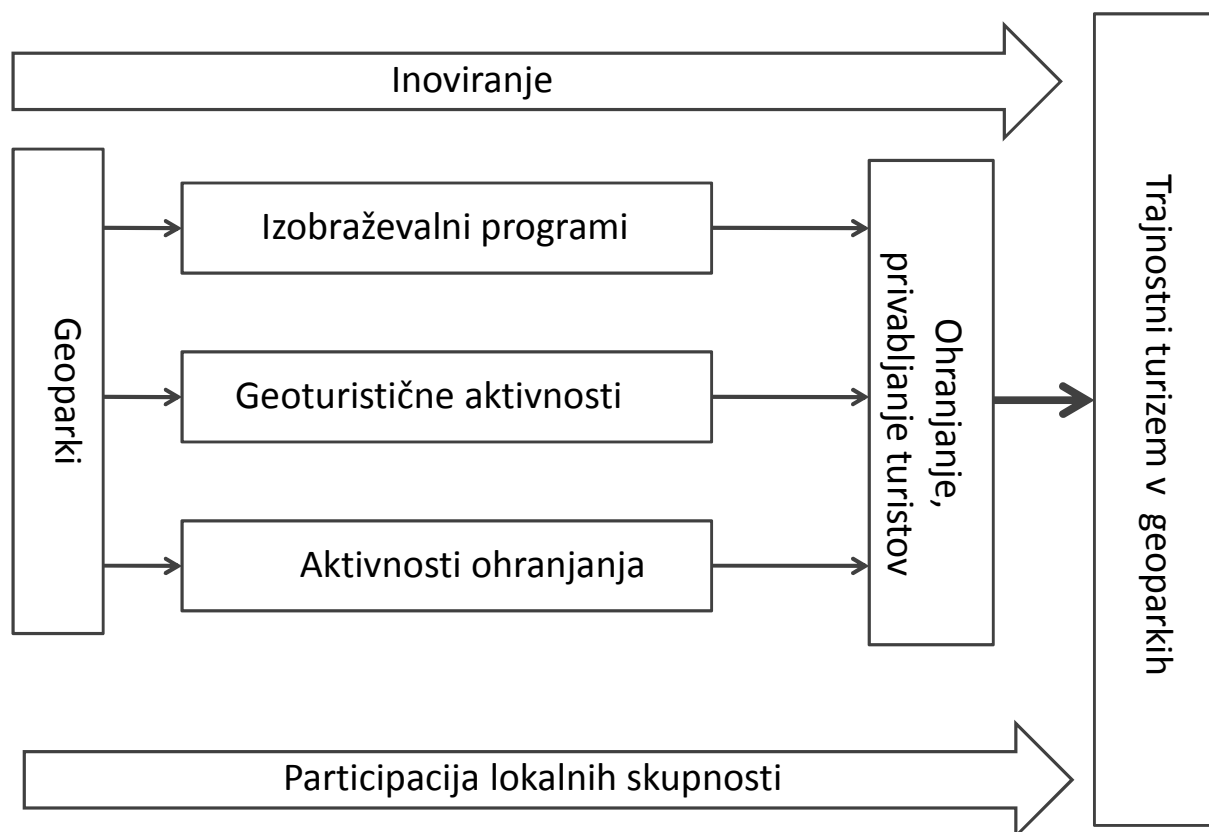
¹⁰ GEOPARKS&GEOTOURISM: New Approaches to Sustainability for the 21st Century, Farsani, Coelho, Costa, de Carvalho, 2011

tehnologij, vključevanjem deležnikov, lokalnih umetnikov in drugih kreativcev ter lokalnih skupnosti.

Slika 8 »ciljne aktivnosti geoparka« shematsko prikazuje dve ključni komponenti načrtovanja in delovanja geoparka.

V prilogi 2 je prikazan modelni osnutek akcijskega načrta za izvajanje aktivnosti v pripravi vzpostavitve geoparka in v kasnejši fazi delovanja.

Slika 8: Ciljne aktivnosti geoparka

Vir: Geoparks & Geotourism new approaches to sustainability for the 21st century, N. Torabi Farsani, C. Coelho, C. Costa, C. Neto de Carvalho

8 Osnovni napotki za pripravo na vključitev v evropsko oz. svetovno mrežo geoparkov

8.1 Postopek prijave za vključitev v članstvo mreže geoparkov

Geoparki iz Evrope morajo prijavo s popolno dokumentacijo predložiti Uradu za usklajevanje, Evropske mreže geoparkov (EGN), ki deluje v vlogi povezovalca v Globalno omrežje geoparkov (GGN). Nacionalni zahtevki (iz evropskih držav) za vključitev v GGN se torej izvajajo preko EGN. Zato je UNESCO vključen v vse stopnje ocenjevanja in odločanja o zahtevkih. Zaradi uravnotežene zastopanosti držav je dovoljeno predložiti največ po dve vlogi iz posamezne države. V času izdelovanja te študije, v Sloveniji ni bilo drugih novih pobud za ustanovitev geoparka.

V vlogi za včlanitev v mrežo je potrebno natančno držati predpisanega formata in vsebine:

A. Določitev območja

1. Ime
2. Lokacija (zemljevid, geo-referenčne koordinate)
3. Površina in fizična geografija
4. Odgovorna organizacija in upravljavska struktura (organigram)

B - Splošni opis

1. Gospodarska dejavnost in geografija osebja
2. Analiza sedanjega stanja varovanja
3. Obstoječi in načrtovani objekti (izobraževanje, turizem, infrastruktura)

C - Znanstvena in tehnična informacija

1. Splošni geološki opis
2. Seznam in opis geoloških in drugih ne-geoloških območij
3. Podrobnosti o interesu teh področij
4. Sedanji ali potencialni pritisk na to ozemlje
5. Trenutno stanje na področju varstva geoloških območij
6. Podatki o vzdrževanju teh območij

D - Poslovni in finančni načrt (za naslednja 4 leta)

1. Analiza potenciala geoturizma
2. Pregled in politika obstoječega trajnostnega razvoja:
 - geo-turizem in gospodarstvo
 - geo-izobraževanje
 - geo-dediščina
3. Politika za krepitev skupnosti
4. Politika za ozaveščanje javnosti in zainteresiranih strani.

Portfolio dokumentacije ne sme zajemati več kot 50 strani. Priložene morajo biti tudi:

Priloga 1 Samoocenjevalni list

Priloga 2 Znanstveni opis z 150 besedami uvodnega geološkega povzetka

Priloga 3 Podporno pismo ustreznih vladnih organov povezanih z UNESCO

Ker se predvideno območje Geoparka Kras delno prekriva z območjem že vpisanim na seznam svetovne dediščine in v register rezervatov biosfere MAB, je potrebno pred vložitvijo zahteve za članstvo pridobiti soglasje ustreznih nacionalnih organov.

V pripravljalni fazi je nujno poiskati nasvet UNESCO sekretariata za geoparke. Prav je, da se že v fazi načrtovanja geoparka obvešča nacionalno komisijo UNESCO in vladne organe povezane z UNESCO o načrtovani kandidaturi.

Po kontroli popolnosti dokumentacije pošljejo vlogo izbranim ocenjevalcem. Ocenjevalci - običajno dva eksperta za geoparke - na terenu, v razgovorih z upravo geoparka, nacionalnimi in lokalnimi oblastmi, drugimi deležniki in lokalnimi skupnostmi ocenijo prijavo.

Pri prijavi oz. ustanavljanju geoparka je potrebno gledati dolgoročno in upoštevati, da bo za ohranjanje statusa člana mreže potrebno med delovanjem izpolnjevati zahteve EGN, ki se bodo preverjale vsaka štiri leta (redni pregled) in v določenih primerih na dve leti. Ti preverjalni kriteriji so pomembni, ker istočasno tudi kažejo članom, katerim področjem aktivnosti je potrebno posvečati pozornost po pridobitvi statusa in kaj bi moral upravljavec parka delati. Za sprejem v mrežo geoparkov je potrebna tudi izjava upravljavca geoparka o sprejemanju vseh določil Ustanovne listine GGN/EGN.

8.2 Postopek podaljševanja statusa

Za ohranjanje statusa geoparka je potrebno vsaka štiri leta, na podlagi poročila o napredku poslanega sekretariatu UNESCO, utemeljiti nadaljnji obstoj statusa. Poročilo pripravi upravljavec geoparka v sodelovanju s tistimi organi, ki so podpisali prvotni predlog o vključitvi v mrežo.

V nadaljevanju prikazujemo izpolnjevanje katerih kriterijev se preverja v postopku podaljševanja statusa geoparka:

1. prispevek k delovanju mreže,
2. upravljavska struktura in finančni status,
3. strategija varovanja (»geoconservation«),
4. strateška partnerstva,
5. trženjske in promocijske aktivnosti po pridobitvi statusa EGN,
6. trajnostni gospodarski razvoj.

Največjo težo pri ocenjevanju ima prispevek k delovanju mreže, sledijo mu trženjsko promocijske aktivnosti.

1. **Prispevek k delovanju mreže se ocenjuje po naslednjih sestavinah:**
 - 1.1 udeležba na konferencah geoparkov in mreženje (EGN in GGN konference, mednarodni intenzivni tečaji in sejmi geoparkov, interna srečanja mreže),
 - 1.2 udeležba v skupnih projektih (vodilni partner, partner, opazovalec),
 - 1.3 udeležba v skupnih aktivnostih (Teden EGN, skupne predstavitve, izmenjava osebja, prenos znanja,...),
 - 1.4 udeležba pri skupnih komunikacijah (EGN knjiga, EGN revija, EGN prospekt, EGN spletna stran, ...)
2. **Upravljavska struktura in finančni status:**
 - 2.1 kratek opis sprememb v upravljalni strukturi,
 - 2.2 prikaz števila osebja po letih (ločeno: stalno - pogodbeno): znanstveno osebje, strokovno osebje, administrativno osebje, nadzorniki,
 - 2.3 prikaz dolgoročne finančne stabilnosti geoparka (prihodki, odhodki, finančni rezultat)
3. **Strategija varovanja (»geoconservation«)**
 - 3.1 potrjevanje, da se geološki material ni prodajal,
 - 3.2 pobude izvedene za povezovanje geodiverzitete s kulturno, biološko in drugo povezano dediščino.
4. **Strateška partnerstva**
 - 4.1 nacionalna partnerstva (muzeji, geološki zavoci, univerze, turistične agencije, skupni podvigi, institucije, varstvene organizacije),
 - 4.2 mednarodna partnerstva (z drugimi evropskimi in globalnimi geoparki, z mednarodnimi organizacijami - UNESCO, IUGS, Europarks, Eurosites, idr)
5. **Trženjske in promocijske aktivnosti**
 - 5.1 uspešnost aktivnosti (konference, seminarji, izobraževalni programi, dogodki, prisotnost v turističnih brošurah),
 - 5.2 publikacije (predstavitve, knjige, revije, brošure, medijske predstavitve),
 - 5.3 infrastruktura (muzeji, sprejemni centri, učne poti, informativne table, drugo),
 - 5.4 monitoring (izboljšanje kvalitete in standardov interpretacijskih materialov in programov ozaveščanja).
6. **Trajnostni gospodarski razvoj**

Pozitivni in negativni učinki geoparka na regijo in njen trajnostni gospodarski razvoj skozi naslednje elemente:

- 6.1 regionalno gospodarstvo (poljedelstvo, živinoreja, gozdarstvo),
- 6.2 razvoj turizma (turistične agencije, restavracije, nastanitveni objekti),
- 6.3 geoturistični proizvodi (rokodelstvo, geološke replike, lokalni proizvodi),
- 6.4 zaposlitve (novi stalno zaposleni, novi začasno zaposleni, nova podjetja, drugo).

Končni rezultat preverjanja delovanja geoparka ("Revalidation Report") bo podan v naslednji obliki:

- "zeleni karton" - v kolikor bo geopark pozitivno preстал kontrolo (ocenjevalca(ci) sta ocenila, da ni večjih problemov in geopark zadovoljivo deluje - ponovna kontrola čez štiri leta,

- “rumeni karton” - v kolikor bodo ugotovljeni določeni problem v zvezi z geoparkom - v poročilu bodo problem izpostavljeni in dan dvoletni rok za njihovo odpravo - po dveh letih ponoven popoln pregled, da se preveri ali je izpostavljeno stanje popravljeno in ali niso nastali medtem drugi problemi,
- “rdeči karton” - v kolikor geopark ima rumeni karton in pri ponovnem pregledu ne izpolni pogojev za “zeleni karton” izda EGN rdeči karton in prekliče članstvo v mreži.

9.2 Napotki in opozorila

Prijava za članstvo v EGN/GGN mreži mora biti dobro pripravljena, kljub temu pa je potrebno računati, da je na podlagi dosedanjih izkušenj drugih parkov kar velika verjetnost, da v prvo predlog ne uspe. V tem primeru je potrebno do ponovne kandidature na naslednji konferenci mreže odpraviti identificirane pomanjkljivosti.

Ker bodo v fazi študij predizvedljivosti in izvedljivosti izdelanih v okviru projekta Kras-Carso podrobno obdelane vse problematike bodočega geoparka, sama priprava prijavnega dosjeja ne bo predstavljala posebno zahtevne naloge. Ključne točke, od katerih je odvisna uspešnost prijave, so povezane z ustanoviteljstvom, upravo geoparka in operativnim delovanjem parka. Izpostavili bi zlasti naslednje točke:

- delovanje geoparka - geopark mora že pred prijavo delovati, kot posebna pravna oseba ali v okviru obstoječe pravne osebe, ki prevzame kot eno glavnih aktivnosti dejavnost upravljanja geoparka,
- upravljevec geoparka - pravna oseba, z ustreznim kadrom in širokim ustanoviteljskim partnerstvom in vzdržnim financiranjem; ustrezen načrt upravljanja, ki se že izvaja,
- poistovetenje lokalne skupnosti - geopark mora biti vzpostavljen s pristopom od spodaj navzgor; lokalna skupnost mora biti v največji možni meri poistovetena s parkom in ga mora sprejemati za svojega,
- vidnost - obstoj geoparka mora biti jasno razviden iz postavljenih turističnih tabel in drugih oznak (pomanjkljivost tega je bil eden od pomembnih razlogov za odložitev sprejema v začetni prijavi Geoparka Idrija),
- trajnostni gospodarski razvoj - geopark mora imeti aktivno vlogo v trejnotskem gospodarskem razvoju regije.

Od nacionalnih organov bo potrebno tudi pridobiti predhodno soglasje v zvezi z že obstoječimi »UNESCO območji« - ker se območje Parka Škocjanskih jam, ki je že vpisano na Unescov seznam svetovne dediščine in v register biosfernih rezervatov MAB, prekriva z območjem bodočega geoparka.

Vlogo za vključitev v mrežo geoprakov se lahko pošle enkrat v letu na EGN pisarno v Franciji in sicer izključno v obdobju med 1. oktobrom in 1. decembrom. Ustrezno podpisana in žigosana vloga mora biti poslana v angleškem jeziku (3 papiranti dosjeji in 10 izvodov na zgoščenki v pdf formatu - max 10 MB).

Naslov za pošiljanje prijave je:

Cellule de coordination du réseau des European Geoparks
Réserve Géologique de haute Provence
 B.P 156
 04005 DIGNE LES BAINS- Cedex
 Francija

9 Literatura in viri

1. Analiza stanja za opredelitev problematike in potencialov za razvoj in trženje trajnostnega turizma v Krajinskem parku Ljubljansko barje, Alohas Miša Novak s.p., december 2009
2. Asia Pacific Geoparks and their Role for Regional Sustainable Development, Ibrahim Komoo
3. Capacità ricettiva e flussi turistici in FVG, Avtonomna dežela Furlanija Julijska krajina, april 2011
4. Definire la più piccola unità spaziale geograficamente omogenea: i geositi, Alessio Lazzari
5. Ekonomski pomen turizma v Sloveniji, Ministrstvo za gospodarstvo, Jasna Radić, 2008
6. European Geoparks Network The EGN charter www.europeangeoparks.org/?page_id=357
7. Feasibility Analysis of Sustainable Development Emphasizing Geotourism Attractions Using SWOT Analysis. Case Study: Qeshm Island Geo Park, Mohsen Kalantari, Farzane Bazdar, Somaye Ghezelbash, 2011 International Conference on Biology, Environment and Chemistry
8. GEOPARK Geo-Centre Feasibility Study - Realisation of the full potential that our geological heritage offers to our community's and area economy leader, Project Appraisal Form
9. Geoparks & Geotourism new approaches to sustainability for the 21st century, Neda Torabi Farsani, Celeste Coelho, Carlos Costa, Carlos Neto de Carvalho, 2012
10. Geotourism's Global Growth, Ross K. Dowling, oktober 2010
11. Global Network of National Geoparks (GGN) / European Geoparks Network (EGN), Guidelines for Geopark Field Inspections and the Preparation of Evaluation / Revalidation Reports, november 2011
12. Guidelines and Criterianeem, Castelvogue, Caherdaniel Integrated Development Company Ltd., Kenmare, Co.Kerry for Geopark Field Inspections and the Pre for National Geoparks seeking UNESCO's assistance to join the Global Geoparks Network (GGN), UNESCO, april 2010
13. Heritage tourism & museum management, Dr. Christina Bonarou
14. <http://sl.wikipedia.org>
15. Il Valore Aggiunto del Turismo, Osservatorio turistico della Liguria, marec 2013

16. Impact Assessment and Development of Bonane Heritage Centre, Bonane, Kenmare, Co. Kerry, September 2009
17. Izbrani dejavniki turističnega povpraševanja tujcev po Sloveniji, Diplomsko delo, Alenka Ōri, januar 2007
18. »Kras kliče po parku« Primorske novice, januar 2010
civilnainiciativakras.com/node/705
19. Kraški pašnik kot osnova za razvoj eko-turizma, Diplomsko delo, Robert Lemut, 2009
20. Kraški pojavi na Matičnem Krasu kot turistična zanimivost, Zaključno seminarsko delo, Uroš Piciga, avgust 2010
21. La sfida: dal turismo di destinazione al turismo di motivazione/esperenziale, marec 2009 www.aipmt.it/summitturismo/press/1
22. Landscape and people: Earth heritage, culture and economy 13th-16th September 2007, 7th European Geopark Network Open Conference in Scotland, North West Highlands Geopark
23. Magma Geopark, Pål Thjømøe, 2012
24. Marketing turistico prodotto - Destinazione "Cogne", Desaymonet Dante, Tonino Luca, Cazzanelli Rita, Pandolfi Enrico, januar 2006
25. Materiali iz Mednarodne Geo-konference „Emerging new geoparks in Europe - sharing knowledge and good examples“, Mežica, november 2012
26. NGO's role in the establishment of geopark and promotion of geoconservation: the Hong Kong example, Young C.Y. Ng, Cindy M.C. Choi
27. Nomination of Geosites - Geotopes, Contribution to the Sustainable Development www.envecogr/#!pr-geoparks/cv4m
28. N-vestnik, Glasilo Zavoda RS za varstvo narave, Leto 8, Št. 4/2011
29. Občina Sežana kot del geoparka na Krasu, Diplomsko delo, Saša Gulič, 2011
30. Perspektive razvoja turizma na Krasu, Diplomsko delo, Irena Nabergoj, 2003
31. Planinski vestnik Glasilo Planinske zveze Slovenije, št. 6, junij 1957
32. Preverjanje možnosti izvedbe geoparka na Krasu (strokovne podlage), Zavod RS za varstvo narave Območna enota Nova Gorica, junij 2012

33. Problemi turistici della Grotta Gigante nel Carso Triestino, Fabio Forti, 1994
34. Program obiska ocenjevalcev EGN v Geoparku Idrija, 8. do 10.6.2012
35. Prvi geopark v Sloveniji - Idrija je primerna
www.zrsvn.si/sl/informacija.asp?id_meta_type=54&id_informacija=180
36. Raporto sul turismo in Toscana, La congiuntura 2011, IRPET, Regione Toscana, junij 2012
37. Recommendations by the mab international coordinating council on the feasibility study on developing a UNESCO geosites/geoparks programme, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization april 2001
38. Redefinig the UNESCO-Geoparks relationship, UNESCO, avgust 2012
39. Report North West Highlands Geopark Marketing Plan, avgust 2006
40. Smernice in merila za nacionalne Geoparke, ki želijo pomoč UNESCO pri pridruževanju globalnemu omrežju geoparkov (Global Geopark's Network - GGN), april 2010
41. Smernice razvoja turizma, kulturnih dejavnosti ter drugih prostočasnih dejavnosti 2012 - 2020, Občina Miklavž na Dravskem polju, februar 2012
42. Spletna stran Slovenska mreža za interpretacijo dediščine www.smid.si
43. Statistični urad Republike Slovenije, www.stat.si
44. Strategija razvoja turistične destinacije Kras, Diplomsko delo, Rok Hribar, maj 2007
45. Svetovna turistična organizacija: www.unwto.org
46. The Burren Geopark Project: working towards UNESCO Geopark status, Dr Maria McNamara, Geoparks Forum Ireland 2008
47. The English origins of geotourism (as a vehicle for geoconservation) and their relevance to current studies, Thomas A. Hose, februar 2011
48. The English Riviera Geopark management plan, Torbay Coast and Countryside trust, 2006
49. The first and only geopark in Iceland
www.jardvangur.is/index.php?option=com_content&view=article&id=116%3Athe-first-and-only-geopark-in-iceland&lang=en
50. The geopark as a potential tool for alleviating community marginality A case study of Langkawi Geopark, Malaysia, Sharina Abdul Halim, Ibrahim Komoo, Hood Salleh, Mustaffa Omar - Geoparks/Langkawi, november 2011

51. The Geoparks Potential of Tortum Valley (Erzurum-Turkey) and its Surroundings, Faris Karahan, İbrahim Kopar, Tuba Orhan, Egemen Çakır
52. The indirect impact of tourism: An economic analysis, Professor François Vellas, Toulouse University-TED AFL, Third Meeting of T20 Tourism Ministers, oktober 2011
53. The Kerry Geopark Report, A Feasibility Study, Sneem, Castelvogue, Caherdaniel Integrated Development Company Ltd., februar 2004
54. The shimabara declaration, Unzen Volcanic Area Global Geopark, maj 2012 www.globalgeopark.org/aboutGGN/6397.htm
55. The transboundary Geopark Muskau Arch, Jacek Koźma, Manfred Kupetz, Przegląd Geologiczny, vol. 56, nr 8/1, 2008
56. Tourism 2020 Vision: www.unwto.org/facts/eng/vision.htm
57. Trieste oltre Trieste, Confindustria Trieste, september 2011
58. Turisti in avtentičnost, Diplomsko delo, Sanja Marentič, 2008
59. Turistično ovrednotenje občine Sežana s poudarkom na njeni obmejni legi, mag. David Malnič, 1992
60. UNESCO's Geoparks »Clarify« Geotourism, Jonathan Tourtellot, november 2011
61. Valutazione della prefattibilità del »Geoparco del Carso« relazione, dott. Geol. Santo Gerdol, november 2012
62. Vključitev geološke dediščine v podeželski turizem na območju porečja Idrijce (Idrijskega in Tolminskega) www.prc.si/programi-projekti/vkljucitev-geoloske-dediscine-v-podezelski-turizem-na-obmocju-po
63. What is a Geopark www.europeangeoparks.org/?page_id=165
64. www.gsi.ie/Newsletters/Geoparks.htm
65. Zaključki okrogle mize Skupni razvoj turistično-kulturne destinacije Krasa, februar 2013 www.dj-slovenija.si/zanimivo/zakljucki-okrogle-mize-skupni-razvoj-turisticno-kulturne-destinacije-krasa
66. Zakon o ratifikaciji Okvirne konvencije Sveta Evrope o vrednosti kulturne dediščine za družbo
67. Zavarovana območja podeželja: francoski pogodbeni model, doc. dr. Ljubo Lah, univ., dipl. inž. arh.

10 Priloge

Priloga 1: Posamezniki in ustanove konzultirane pri izdelavi študije

1. Alessio Fabbriatore, Briška jama
2. Bogdan Macarol
3. Center Gradina, Doberdob
4. Danijela Krpič
5. Doživljajski park Vulkanija na Goričkem
6. dr. Bogdan Jurkovšek, Geološki zavod Slovenije
7. dr. Ladislav Placer
8. Edi Fabjan
9. Ian Mitchell
10. Jamarsko društvo Sežana
11. Jordan Guštin
12. Kobilarna Lipica
13. Krajinski park Strunjan
14. KSEVT - Kulturno središče evropskih vesoljskih tehnologij, Vitanje
15. Ludvik Husu
16. Marjutka Hafner, Urad za UNESCO
17. Marko Milkovič
18. Mladen Berginc
19. Mojca Gorjup Kavčič, Geopark Idrija
20. Muzej Cerknškega jezera, Cerknica
21. Naravoslovno didaktični center Bazovica
22. Občina Grad
23. Območna razvojna agencija Krasa in Brkinov
24. Park Škocjanske jame
25. Park vojaške zgodovine Pivka
26. Projektna pisarna Kras-Carso
27. Regionalni razvojni center Koper
28. Santo Gerdol
29. Slavko Grželj
30. Sprejemni center doline Glinščice

31. Suzana Fajmut Štrucl, Geopark Karavanke-Karawanken
32. TIC Sežana
33. TIC Štanjel
34. Urbi d.o.o., Ljubljana
35. Zavod RS za varstvo narave Območna enota Nova Gorica
36. Zavod za šport, turizem in prosti čas Sežana

Priloga 2: Modelni osnutek akcijskega načrta

	Delovni program	Zadolžen partner/ ✓ že doseženo	Do konca 2014	2015-2018
A. Upravljavski okvir				
A1 Upravljavska struktura	1. Ustanovitev delovne skupine - oblikovanje partnerstva zainteresiranih javnih in zasebnih partnerjev ter prostovoljcev			
	2. Opredelitev vodilnega partnerja-prijavitelja			
	3. Opredelitev kadrov za pripravljeno-organizacijske aktivnosti			
A2 Ekonomski razvoj	1. Zagotoviti vključitev Geoparka v ključne strateške dokumente: - regionalni razvojni načrt 2014-2020 - razvojne načrte turizma - občinske proračune	✓ 2013 - izvajane aktivnosti za vključitev geoparka v RRP		
	2. Izdelati študijo izvedljivosti geoparka	✓ 2013 - izdelane študije izvedljivosti v okviru projekta Kras-Carso		
A3 Članstvo v Evropski mreži geoparkov	1. Pripraviti dosje za vključitev v mrežo			
	2. Pridobiti podporno pismo UNESCO Slovenija			
	3. Pozitivni sklep organa prijavitelja			
	4. Priprava pravil delovanja in razdelitev nalog med partnerji			
	5. Spremljanje in usmerjanje pripravljanih aktivnosti			
A4 Blagovna znamka	1. Oblikovanje blagovne znamke			
	2. Registracija znamke			
	3. Ureditev pravil in pooblastil za uporabo znamke			
	4. Izvajanje nadzora nad uporabo znamke			
A5 Partnerstvo	1. Vzpostaviti stike z drugimi domačimi in tujimi geoparki in območji dediščine			
	2. Predstaviti geopark na 13. konferenci EGN	✓ 2013 - predstavljena ideja v okviru projekta Kras-Carso na 12.		

		konferenci EGN		
A6 Finančni proračun	1. Pripraviti zagonski proračun			
	2. V partnerstvu pridobiti sofinanciranje (EU skladov) za realizacijo geoparka			
	3. Pripraviti letno poročilo o realizaciji plana in pregledati načrt upravljanja			
B. Ohranjanje dediščine				
B1 Politika in zakonodaja	1. Potrditi geološko pomembna območja			
	2. Zagotoviti ohranjanje dediščine ob spremembah prostorskih aktov			
B2 Varovanje in upravljanje območja	1. Pripraviti, uskladiti in uveljaviti lokaciji primerne geološko-ekološke načrte upravljanja (za vse »geosites«)			
	2. Skrbeti za ohranjanje nacionalno pomembnih območij v dobrem stanju			
	3. Uveljaviti lokalni akcijski načrt za geološko raznovrstnost			
B3 Svetovanje	1. Vzpostaviti mrežo znanstvenih strokovnjakov za vodenje ohranjanja geoloških idr. dediščinskih območij			
	2. Sodelovati z lastniki in uporabniki zemljišč in v konstruktivnem dialogu skušati doseči soglasje za dostop na parcele za potrebe izvajanja interpretacije			
	3. Pripraviti in distribuirati pravila in usmeritve za spodbujanje varne in odgovorne rabe geoloških dediščinskih območij			
B4 Raziskave in spremljanje	1. Spodbujati raziskave geološke idr. dediščine			
	2. Zagotoviti povezavo med informacijami o nadzoru, raziskovanju ter monitoringu in varovanjem in upravljanjem območij			
	3. Izvajati periodični monitoring geoloških območij			
C. Geoizobraževanje in geoturizem				
C1 Promocija	1. Pripraviti in upravljati spletno			

	stran			
	2. Skupaj s partnerji organizirati letni dogodek geoparka in druge dogodke za usposabljanje ter ozaveščanje			
	3. Povezovati se s turističnimi idr. agencijami in uradi za promocijo			
	4. Postaviti in dopolnjevati označevalne table geoparka			
C2 komunikacija, dostop, izobraževanje	1. Razviti izobraževalno in interpretacijsko strategijo in pri tem paziti, da je interpretacija primerno ciljno usmerjena in povezana ter zadovoljuje potrebe različnih uporabnikov - geološke idr. strokovne skupine, šolske skupine (vključno za potrebe učenja) in splošna publika			
	2. Urediti javne dostope do ključnih točk	✓ 2013-delno, na območju ŽMK - v okviru projekta Kras-Carso		
	3. Organizirati ekološko sprejemljiv prevoz do oddaljenih lokacij			
	4. Organizirati razstave tudi pri drugih ustanovah za promoviranje geoparka			
	5. Razviti nove interpretativne medije, dostopne tudi invalidom			
	6. Promovirati razvoj z geoparkom povezanih turističnih paketov za nišne in kratkotrajne obiskovalce			
	7. Organizirati vsakoletni Geodan namenjen lokalnemu prebivalstvu za vzpodbuditev uživanja in razumevanja geološke dediščine Krasa			
	8. Delati z lokalnimi skupnostmi z namenom priprave dogodkov in aktivnosti, ki povezujejo ljudi z geološko dediščino			
	9. Pripraviti izobraževanja za osnovne in višje šole			
	10. Ponujati terenske ekskurzije v geopark osnovnim in višjim šolam ter lokalnim skupnostim			

	11. Delati s skupinami mladih za razvoj z geologijo povezanih umetniških projektov			
C3 Geoturizem	1. Pripraviti tematske dogodke in pohode za odrasle in družine			
	2. Pripraviti učne pakete za odrasle in lokalne skupnosti o teamtikah geoparka			
	3. Razširiti in izboljšati interpretacijsko in izobraževalno infrastrukturo na ključnih »magnetnih« točkah			
	4. Urediti specifične geološke učne poti, splošne brošure in zgibanke posameznih geoloških lokacij	✓ 2013-delno, na območju ŽMK - v okviru projekta Kras-Carso		
	5. Vzpostaviti izobraževalne povezave z drugimi centri na območju geoparka ali izven			
	6. Pripraviti arhitekturni koncept interpretacijskega centra in določiti lokacijo	Možno uporabiti idejno zasnovo arhitekture Kraški park - Interpretacijsko središče (Urbi d.o.o.)		
	7. Pripraviti vsebinski koncept interpretacijskega centra	Možna priprava znanstveno podprtih modelov v sodelovanju z Geološkim zavodom Slovenije		
	8. Zgraditi sprejemni interpretacijski center geoparka			

Shema in vsebina sta povzeti in delno prilagojeni po akcijskem načrtu Geoparka angleške riviere. Zaradi predvidene kandidature v obliki čezmejnega geoparka, je potrebno te aktivnosti vzporedno izvajati v obeh državah. Ko so osnovni parametri čezmejnega sodelovanja dogovorjeni, se v akcijski načrt vnesejo še skupne čezmejne aktivnosti.

Priloga 3: Interpretacijski center matičnega Krasa/Geoparka

Splošno je uveljavljeno, da predstavlja sprejemni in interpretacijski center pomembno sestavino pri ogledovanju naravne in kulturne dediščine.

Služil naj bi vsaj naslednjim funkcijam:

- **promocija** - osveščanje o območju in njenih privlačnostih,
- **orientacija** obiskovalcev na območju geoparka,
- **usmerjanje** obiskovalcev po centru in k glavnim zanimivostim,
- **interpretacija** - izobraževanje obiskovalcev,
- **substitucija** - predstavljanje zanimivosti, ki so nedostopne ali preobčutljive za obiskovanje.

Center bi poleg funkcij sprejemnega centra in interpretacijskega centra deloval tudi v vlogi »geocentra« - slovenskega sedeža Geoparka. Zagotavljati bi moral osnovno ponudbo obiskovalcem; poleg informiranja in usmerjanja tudi osvežilne pijače, prigrizke, toalete. Organizirana bi moral biti ponudba izposoje koles, v perspektivi tudi vozilo na električni pogon za prevoz manjših skupin do posameznih oglednih točk. Za turiste, ki nimajo časa za daljše ogledovanje zanimivosti na terenu in za prikaz nedostopnih zanimivosti, ter za interpretacijo geologije od prazgodovine do danes, mora biti zagotovljena sodobna tehnologija prikazovanja.

Zgradba mora biti arhitekturno zanimivo in obenem racionalno zasnovana. Predstavljati mora tipiko Krasa (kraški kamen) in izkazovati energetske učinkovitost.

Lokacija centra

Daleč največja koncentracija najraznovrstnejših kraških pojavov na relativno majhnem območju se nahaja na območju med Sežano in Lipico. Zato je bil tudi v okviru projekta Kras - Carso vzpostavljen živi muzej Krasa. Že v fazi obdelovanja projektne ideje živega muzeja Krasa, je bila obdelana idejna zasnova zgradbe interpretacijskega centra, ki pa zaradi pomanjkanja denarja ni bila realizirana. Takrat je bilo v razpravi z urbanisti in vodilnim partnerjem, kot primerna lokacija opredeljeno območje ob stari Bazovski cesti pred največjo udorno dolino Leskovec. Alternativno lokacijo je predstavljalo območje sežanske stare smodnišnice ob cesti proti Lipici. Obe lokaciji se nahajata ob načrtovani obvoznici, ki bo povezovala avtocestni izhod Sežana-zahod s cesto Sežana - Lipica in je s tem idelana z vidika dostopnosti turistov, ki bodo do Sežane prispeli po avtocesti z ljubljanske ali italijanske smeri. Pri izdelavi te študije izvedljivosti smo o možni lokaciji centra razpravljali tudi z geologi. Izkazalo se je, da je stara sežanska smodnišnica najboljša možna lokacija z vidika prikazovanja geologije Krasa. S te lokacije bi lahko z ureditvijo kratke geološke poti v okolici centra obiskovalcem v najkrajšem možnem času prikazali vse geološke formacije na Krasu razen brske formacije, fosile, geomorfologijo in druge z geologijo povezane pojave.

Predstavitvena vsebina centra

Osnovni oris možne vsebine smo spoznali iz informacij o evropskih geoparkih ter ogledom muzeja-laboratorija Parka Monte Cucco v Italiji, v katerem kraška območja na območju parka prikazujejo z razstavnimi eksponati, panoji, fizičnimi modeli, računalniškimi simulacijami in dokumentacijskim centrom.

V razpravah s priznanima geologoma dr. Bogdanom Jurkovškom in dr. Ladislavom Placerjem smo ugotovili, da bi v primeru Krasa prikaz dogajanja v Zemljini skorji in na površju skozi zgodovino lahko predstavljal glavno atrakcijo sodobnega predstavitvenega centra Geoparka Krasa. V geološkem delu bi prikazali:

1. Sedimentološke in paleontološke vidike, ki zadevajo nastanek kamnin karbonatne platforme in življenje v času njihovega nastajanja (Brska, Povirska, Repenska, Sežanska, Lipiška formacija in Kraška grupa) ter fliša.
2. Tektonski in tektonsko-geomorfološki vidik nastanka od dviga fliša iznad morske gladine preko stadijev erozije in raztapljanja karbonatov do današnjega reliefa, ki je v veliki meri pogojen s tektonskimi premiki in
3. Speleološki in geomorfološki vidik nastajanja kraškega površja in jamskih sistemov.

Koncept za prvi dve točki bi s svojim strokovnim znanjem in poznavanjem Krasa lahko pripravila dr. Jurkovšek in dr. Placer, medtem ko bi bil za tretji del lahko najprimernejši Inštitut za raziskovanje krasa.

Kot poudarja dr. Jurkovšek lahko za vsebinsko zasnovo centra izrabimo naslednje elemente:

- bazirati mora na dobri geologiji,
- Kras je geološko (znanstvena geološka karta) v celoti dobro obdelan in usklajen tudi čezmejno,
- v zaključnih fazah so znanstvena knjižna dela o Krasu (Geologija Krasa, Zgodovina nastanka Krasa), ki bodo ponudila nove visoko strokovne podlage,
- v izvajanju je mednarodni geološki projekt v okviru programa IPA, iz katerega bo mogoče črpati podlage za pripravo ustreznih fizičnih modelov.

V izvedbi naj se upoštevajo, kar se tiče geologije, naslednje usmeritve:

- pripraviti je možno dobre modele strukturno-tektonske geologije Krasa,
- pripraviti kvaliteten stratigrafski stolpec,
- modeli se dopolnijo s sodobno animacijo,
- prikazati razvoj živalstva,
- posebno pozornost posvetiti kamnarstvu - zbirka vseh kraških kamnin urejena po formacijah,
- prikazati premogovništvo na Krasu,
- prikazati uporabo materialov v arhitekturi.

Kar se tiče strukturno-tektonske geologije smo iz razprave z dr. Ladislavom Placerjem ugotovili, da bi bil »celoviti prikaz vzrokov in posledic nastanka matičnega Krasa verjetno neponovljiva atrakcija za ljubiteljski, šolski, strokovni in znanstveni turizem«. Tako bi pri predstavitvi strukturno-tektonske geologije Krasa lahko uporabili več načinov, s stenski panoji, računalniško simulacijo in stvarnim modelom. Najboljša bi bila kombinacija računalniške simulacije in stvarnega modela. Stvarni model bi predstavljal osrednji element prostora (dvorane), kjer je mogoče prikazati geomorfologijo površja z geologijo in na primeren način tudi kulturno dediščino. Atraktivnost modela je v tem, da se ga da z razrezi na bloke, ki se jih lahko dviguje, uporabiti kot nenadomestljiv predstavitveni objekt o globinski zgradbi Krasa (stratigrafija, tektonika, speleologija itd.) in povezavi med globinsko zgradbo in površjem (kraški rob, Taborška in Volniška brda, Brestoviški dol, kraška brezna, razprostranjenost kamnin primernih za pridelavo terana itd.).

Stvarni model bi lahko bil osrednji objekt celovite predstavitve naravne in kulturne dediščine Krasa. Prostori okoli dvorane s stvarnim modelom bi bili namenjeni posameznim področjem dediščine.

Dogajanje skozi čas bi prikazali v računalniški tehnologiji, vendar bi nekatere faze razvoja matičnega Krasa lahko najbolj ilustrativno prikazali z veliko maketo (nekaj kvadratnih metrov), ki bi bila premakljiva ob pomembnejših prelomih. Poleg ilustrativnosti bi imela tudi močan likovni in prostorski učinek. Geološkemu delu bi sledile še predstavitve ostalih področij žive narave, arheologije, kulturne dediščine, idr.

Z realizacijo takšnega centra, ki bi se s sodobnostjo predstavljanja primerjal s KSEVTOM v Vitanju in VULKANIJO na Goričkem, bi lahko veliko prispevali k ovrednotenju Krasa. Za razliko od načrtovanega velikega »evropskega muzeja krasa« (lahko bi rekli krasoslovja) na Notranjskem bo ta center, ne glede na to, kako ga imenujemo, dal velik prispevek k razumevanju nastanka in značilnosti konkretnega območja, t.j. pokrajine Kras. Pomembno je, da bo predstavljal nov turistični proizvod, ki bi dal nov zagon turizmu na Krasu in prispeval k razvoju dejavnosti obstoječih turističnih dejavnosti.

Glede imena centra se bo treba opredeliti med različnimi možnostmi, ki jih ponuja domača in tuja praksa (sprejemni center, informacijski center, muzej, didaktični center-interpretation centre, interpretive centre, visitor centre, ecomuseum, museo, centro didattico). V našem delu smo največkrat uporabili izraz interpretacijski center, kot prevod angleške definicije za »institucijo, ki širi znanje o naravni in kulturni dediščini...in je lokacijsko povezana s kulturnimi, zgodovinskimi ali naravnimi znamenitostmi«¹¹. Pri tem se termin interpretirati razlaga kot predstavljanje dediščine ciljnim javnostim, na način, da se strokovna sporočila posredujejo v »jeziku«, ki je tem javnostim razumljiv.

Idejna zasnova ureditve interpretacijskega centra Krasa

V študiji izvedljivosti se nismo ukvarjali z arhitektonsko zasnovo centra. Zgolj kot prikaz možnega pristopa prikazujemo zasnovo, ki je bila izdelana v fazi snovanja projekta Kras - Carso. Izdelal jo je URBI d.o.o. Ljubljana, arhitekt Andrej Erjavec. Prilagojena je bila lokaciji ob dolu Leskovec in je bila izdelana v dveh variantah. Dejanska idejna zasnova se bo morala na zunaj prilagoditi izbrani mikrolokaciji, notranja oblika in velikost pa bosta morali upoštevati izbrani način interpretacije.

Varianta 1 je postavljena v zazidljivo območje 1, ki se nahaja med tremi zaščitenimi vrtačami (dol Leskovec, Koblarjev dol in Dol) in Bazoviško cesto. Žal pa je območje tudi blizu predvidene komunalne cone, kar zmanjšuje njegovo privlačnost, saj bo tudi z dodatnimi zasaditvami težko zakriti to vizualno motnjo.

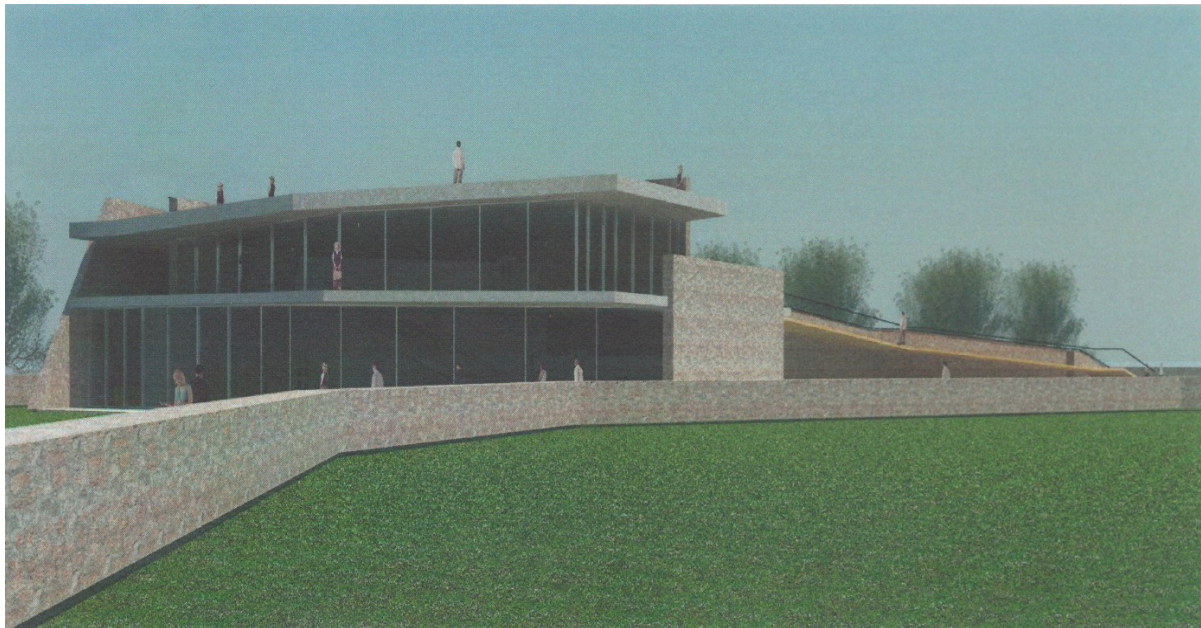
Koncept izhaja iz obstoječih kamnitih zidov, ki predstavljajo najbolj vidno sled človeške dejavnosti v tem prostoru. Tako se tudi novi objekt preko kamnitih zidov počasi dviguje nad pokrajino in se hkrati na ta način z njo tudi povezuje. Kamniti zid, ki spremlja rampo na SV strani ga na ta način hkrati tudi ščiti pred burjo. Objekt se z večjimi steklenimi površinami odpira proti JZ.

Vstop v objekt je na vzhodni strani pod rampo, ki v tem delu predstavlja tudi nadstrešnico. Ob vetrolovu je prostor za receptorja. V nadaljevanju so ob steni sanitarije za ženske in

¹¹ Heritage Interpretation Centres, The Hicira Handbook Project [/Wikipedia/](https://en.wikipedia.org/wiki/Heritage_interpretation_centre)

invalide. V kotu je predvidena multimedijska dvorana. Ob severni strani je moško stranišče in kuhinja za manjšo restavracijo. Stoli in mize so v sezoni na zunanjem dvorišču, izven sezone pa znotraj razstavnega prostora. Glavnino prostora v pritličju predstavlja razstavni prostor, ki je zasnovan tako, da se odpira navzven proti JZ. Pred njim je tudi večja zunanja ograjena površina z zunanjimi razstavnimi eksponati. Tudi v nadstropju je večji del namenjen razstavnemu programu. Na severovzhodni strani pa so še laboratorij, dve delavnici, od katerih je ena večja in se lahko po potrebi poveže z razstavnim prostorom v nadstropju. Prostor upravljalca objekta in pisarna v nadstropju sta povezana.

Skupna površina objekta je 707 m² ter zajema 13 prostorov. Investicija je bila ocenjena na 1.255.800 Eur.

Varianta 2 je postavljena v drugo zazidljivo območje, ki je bolj oddaljeno od Sežane. Lokacija tako ni v središču med tremi vrtačami, ampak bolj pri robu. S tem pa je hkrati bolj v naravi in oddaljena od motečih posegov, predvidenih v soseščini.

Tudi v varianti 2 je osnova kompozicije kamniti zid. Vendar se na tej lokaciji, ki je manjša, objekt zaokroži tako, kot je zaokroženo pastirsko zavetišče, ki se nahaja malo naprej ob Bazoviški cesti. Krožna forma spominja tudi na vrtače v soseščini in tudi borjač v sredini objekta interpretira ambient in klimo vrtače. Odpira se proti Bazoviški cesti od koder je predviden glavni dostop. Krožne rampe so predvidene na severni strani, kjer je objekt spet bolj zaprt in zaščiten pred burjo. Odpira pa se proti JZ in proti vrtači.

Glavnino prostora v pritličju predstavlja razstavni prostor. Zasnovan je tako, da se odpira navzven proti JZ, kot tudi navznoter v notranji atrij ali borjač s hrastom na sredini. V tem delu je predviden tudi manjša restavracija, ki ima kuhinjo in shrambo na severni strani. Gostinski pult ločuje prostore. Krožno so zasnovane tudi stopnice, ki vodijo v nadstropje. Levo ob vhodu je še prostor za vratarja in pisarna. Na desni strani se mimo sanitarij pride v večnamensko dvorano, namenjeno multimedijskim predstavam, itd. Tudi v nadstropju je

večji del namenjen razstavnemu programu. Na severovzhodni strani pa so še laboratorij, dve delavnici, manjša pisarna in prostor upravljavca objekta.

Skupna površina objekta je 1008 m² ter zajema 15 prostorov. Investicija je bila ocenjena na 1.612.000 Eur.

Opomba: projektantske vrednosti so upoštevale okvirne projektantske cene v letu 2008 - 1350 Eur/m² za gradnjo in 60 Eur/m² za zunanjo ureditev. K tej vrednosti je potrebno prišteti stroške opreme, ki jih ni možno oceniti pred izborom načina predstavitev.

